

FOLKMAĞAZIN

Táncház Napja 2016
Annus néni daloskönyve
Húszéves a Simply English
Zalai Kamaratánc Fesztivál 2016

*A Szászcsávási Banda a 2016-os Táncháztalálkozón:
Jámbor István „Dumnezeu”, ifj. Csányi Sándor, Mezei Adrián Alin, Mezei Ferenc „Csángáló” és Csányi Sándor (fotó: Gorács József)*

A TARTALOMBÓL:

8. Búcsú Joób Árpádtól
Juhász Erika
10. Táncházz Napja 2016
10. Táncházz? Találkozó!
Bolya Máttyás
13. „Annus néni daloskönyve”
Horsa István
16. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Kocsis Rózi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
17. A Halmos Béla Program célja
Liber Endre
18. A „Násztánc” ürügyén
Kutszegi Csaba
19. Gigantikus belső monológ...
Juhász Kristóf
20. Vonós népzenei hagyományaink... I.
Virágvölgyi Márta
22. A belső igény és a létkérdés
Kutszegi Csaba
28. Mátyusföld és a Vág-Garam köze...
Takács Gergely – Varga Sándor
30. DOKUMENTUMOK A BUKOVINAI
SZÉKELYEKRŐL
Hazatérés, 1941
Kóka Rozália sorozata – II. rész
33. TALLÓZÓ
Betyárok – II.
Ivan Olbracht (P. VAS JÁNOS ROVATA)
37. „A lélekmentő” c. kötetről
Fehér Anikó
38. MAGTÁR
Fábián Gyula András versei
40. A szlovák identitás...
Juhász Katalin
43. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Az ecséri lakodalom
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Simply English

Angol népzene Magyarországon

1970-ben Pécsen a Tanárképző Főiskola új tanszéket alapított – az angol tanszéket. Az egeri (akkor még Ho Si Mihh) főiskolát is beleértve, ez volt az első alkalom, hogy általános iskolai angoltanárok oktatására került sor, akik azután 1975-ben diplomáztak. 1973-ban Pécs elküldte az első cserediák-csoportot Angliába, az exeteri St. Luke's College of Education-be. Később, az 1975-ös csere visszaútján az angol diákok között volt egy tizenkilenc éves első éves angol és dráma szakos hallgató. Egy hónap múlva ez a hallgató magyar népzenei nagylemezekkel megtömött bőrönddel tért vissza Angliába. Az itt töltött idő alatt járt sok énekórán és zeneiskolában, szalonmasütés melletti énekléskor a tanszékvezetővel és a „minisztériumtól jött emberrel” szövegeket rögtönzött a népdalokhoz, énekelt Erzsébet-kori kánont Kodály Zoltán anyósa alsós kisdíákjainak. Találkozott Bognár „Joe”-val is, a pécsi angol tanszék vezetőjével, aki 1979-re meggyőzte őt, hogy jöjjön Pécsre dolgozni, mint „anyanyelvi lektor”. 1975-ben találkozott Eglesz Dóra pécsi hallgatóval, aki az elkövetkező években segítette neki eligazodni a magyar népzenei stílusokban. További segítséget kapott a magyar zenei élet különböző szereplőitől, a pol-beat énekes „Csizi” Csizmadia Sándortól kezdve a még hozzáértőbb Halmos Bélaig, akivel barátságot kötött, amely kitarított Béla haláláig. Ez a hallgató én voltam.

*

Kezdetől fogva énekeltem; gyermekként, Angliában iskolai és templomi kórusokban, iskolai darabokban (*Koldusoperában*,

Iolanthe), később népdalklubokban. Segítettem a klubok működtetésében, egyszer még egy népzenei fesztivál szervezésében is részt vettem. Miután Magyarországra jöttem, különböző helyszíneken kellett énekelnem, kezdve a munkahelyemtől – ahol nemzetközi gyereknapot szerveztek – a szolnoki vendéglátóipari főiskoláig, borospincékben – ahol engem leszámítva senki sem beszélt (vagy énekelt) angolul –, továbbá a pécsi piros betűs napokon: bányásznapon, buszvezetők napján, május elsején... Közben kapcsolatba kerültem a pécsi népzenei és „folkos” világgal, elsősorban a Szélkiáltóval, akik számára lefordítottam pár dalt, és akikkel 1986-tól kezdve részt vettem a „Pécsi Folkest”, a későbbi – és azóta sajnos megszűnt – „Folknapok” szervezésében. Az erősen német nyelvű környezetben én intéztem a nemzetközi telefonbeszélgetéseket Nagy-Britanniával a – jelenleg egyetemi – campus egyetlen nemzetközi vonallal rendelkező telefonján.

1989-ben a Pécsi Városi Tanács Kulturális Osztálya beleegyezett, hogy finanszírozza a Szélkiáltó zenekar angol gyerekdalokat feldolgozó kazettájának elkészülését, amelyen én énekeltem az együttes hangszeres kíséretével. A Pécsi Rádió épületében készült a felvétel összesen két mikrofonnal. Úgy hoztuk létre a sztereó-hatást, hogy a fejemtől jobbra és balra tettük ezt a két mikrofont, és egy akkora teremben, ahol elfért volna egy kisebb zenekar is, azzal kísérleteztünk, hogy az (akkor még) öt zenész hogyan helyezked-

Andy Rouse, Zajzon Tamás és Babarci Bulcsú – fotó: Hegedűs Linda

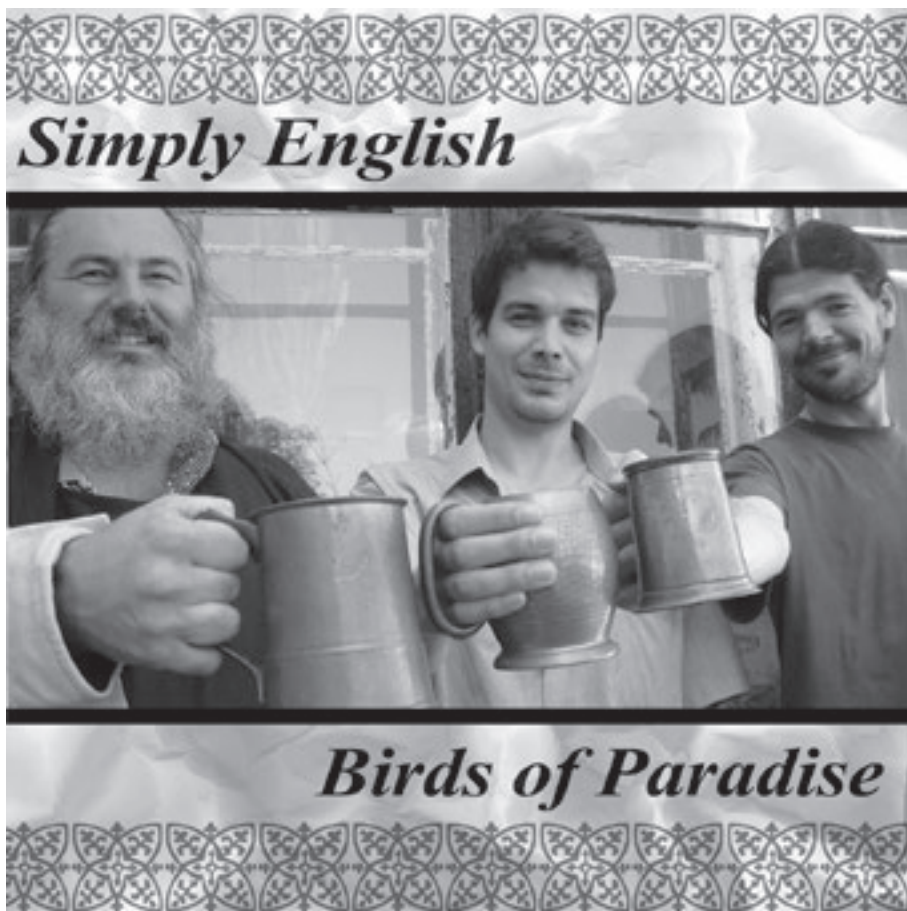
Címlap: Táncháztalálkozó 2016 – a Kecskemét Táncegyüttes a Martin-gálán (fotó: Gorács József)

jen el a lehető legjobban. A Szelkiáltó feldolgozásai remekek és frissek voltak, az egyszerű technika ellenére az eredmény, a *This is the Way*, meglepően jó lett és különösen népszerűvé vált az angoltanárok körében. (Később újra megjelentettem magánkiadásban, és digitális formában ma is kapható a dalok.hu-n.)

A rendszerváltást megelőző időben a zenei életet – többek között – a kelta zenét játszó zenekarok és énekesek hirtelen áradata jellemezte: a fővárosban Patrick McMullan dublini kocsmadalokat énekelt, közben a M.É.Z. létrehozott egyfajta ír folk-punk-rock zenét, a Dagda főként skót anyagokat játszott. A Bran gyönyörű, kísérő írdallamokat adott elő – vezetője, Kovács Gábor rövid ideig ír-gael nyelvet tanított a Pécsi Tudományegyetemen. A szombathelyi Varnyú Country zenekar is játszott kelta témákat.

Pécsett, egy történelem-előadás után, amikor a diákok kitértek az előadóteremből, megállítottam egy kócos szakállú fiatalembert, akinél érdekes formájú hangszertok volt. „Mi van benne?” – kérdeztem. „Mandolin.” „Mit játszol?” „Írt.” „Eljöhetek meghallgatni?” „Persze.” Így kezdődött hosszú évekig tartó kapcsolatom a *Folk Tone Drummal* (korábban egy rövid ideig „Gabriel's Hat”), amely az Észak-Angliában feltárt ősi halomsírokban fellelt *Folkton Drums* után kapta a nevét. Nekünk csupán egy dobunk volt. És ahogyan a leletet Angliában találták, úgy mi sem korlátoztuk zenénket kizárólag a mai kelta területekre.

A zenekarnak fénykorában hét tagja volt, és abban az időben valószínűleg több meghívást kaptunk nem kelta eseményekre,

mint bármelyik más hasonló zenekar. Az én feladatom a szervezés volt a színpadon és a színpadon kívül is. Mivel én voltam az egyetlen, akinek teljes állása, vezetékes telefonja és számlatömbje volt, leginkább én tereltem össze a zenekart, intéztem a fellépéseket és az időnkénti TV-szerepléseket. S bár én voltam az egyetlen nem magyar a zenekarban, az én feladatom volt bekonferálni a számokat. Ez rendben is volt. Zeneileg ke-

vés szerepem volt. Megtanultam kanalazni először fém, majd fa kanalakon; több angliai készítésűt elnyűttem, mire megtaláltam azt, amit a mai napig használok: kézzel faragták a Tolna megyei Medinán. Időnként fújtam egy-egy bádogsípot, időnként énekeltem – de csak gyors, „okos”, nem politikai, vicces-szupergyors-nyelvtörő dalokat, mint a *Mary Mack* és az *O'Rafferty's Pig* –, és vokáloztam. Aztán egy napon, a buda-

Vic Smith (*English Dance and Song*): Andy triója már két évtizede lengeti az angol dal zászlaját Magyarországon. Több megjelent albumuk közül a legújabb igazán elbűvölő, és sugárzik belőle a hagyományos angol dal mély ismerete. Két tehetséges magyarral társulva akkor szólnak a legboldogabban, amikor bonyolultabb ütemjelzéssel zenélnek. Ez különösen észrevehető a Lord Bateman lenyűgöző előadásában, amely messze a legjobb felvétel. Első hallásra furcsának hangzik, hogy két dal – *The Roving Journeyman* és *The Atchin Tan Song* – versszakait felváltva éneklék; de párszor meghallgatva ez ihletett ötletnek tűnik. Lehet, hogy mivel Andy valamelyest elszigetelt helyzetben, különböző hagyományos zenével körülvéve közelíti meg az angol dalt, ezért olyan más, érdekes és friss a hangzás.

*

Keith Kendrick (*Living Tradition*): Amikor egy remek angol énekes, aki ugyanakkor kiváló népzene kutató is, elhagyja Angliát, hogy Magyarországon éljen, és aki magával hozza szenvedélyét és tudását, az eredmény az – ha szerencsés vagy, és szerény véleményem szerint IGEN –, ami ebben a CD-ben van! Andy mindig megtalálta azokat a zenészeket, akik igazán eredeti és találatos módon tudtak teljes zenei kíséretet adni dalainak, és Babarci Bulcsú volt mindvégig az állandó. Lehet, hogy ez az eddigi legjobb felvételük – igazán! A CD telis-tele van remek angol dallamokkal és izgalmas hangszerezéssel. Mostani kedvencem a nagyszerű Lord Bateman ballada elbűvölő feldolgozása.

A dalok kiválasztásában megmutatkozik az angol zenei kánon ismerete, az iránta való vágy és hatalmas tudás. Ahogyan Andy éneklieket a dalokat, nyilvánvalóvá válik e hagyomány iránti lelkesedése és tisztelete. Néhány dal előadásában felsejlik a dzsessz és a music hall iránti szeretet – mind jól és jó helyen. Erre példa az első szám, a *Pretty Little Sarah* és *Robin Hood And Little John*. Ez különösen jól jelenik meg a *Lost Lady Found* gondos és drámai zenei felépítésében, és tökéletesen segíti a történet kibontakozását – a *Simply English* ebben különösen jó. Az egyik legizgalmasabb ebben a nagyszerű zenekarban az, ahogyan integrálják a stílusokat az angoléval – sokszor a legváratlanabb helyeken. Ez csak magas fokú zenei tudással és ízléssel lehetséges, ami Babarci Bulcsúnak és az új zenekari tagnak, Horváth Zsombornak jócskán megvan! Annyi zene és szórakozás van ebben a bandában és CD-ben! Ha szeretik az igazi, improvizatív módon játszott hagyományos népzene, vegyék meg!

*

Chris Heppa (a *Simply English* honlapjára postázva): Különösen tetszik a két Child-ballada – Lord Bateman és a *Raggle Taggle Gypsies* – feldolgozása. Az album csúcsa (nekem legalábbis) a *Me and My Dawg*. Sok hagyományos és „fellesztett” változatával találkoztam már, és habozás nélkül mondhatom, hogy ez a feldolgozás a legjobb, amit valaha hallottam. Ajánlom, hogy szerezzék meg maguknak ezt a CD-t.

pesti Vörösmarty téren, a színpadról lejöve megállított valaki a tömegből, és azt kérdezte: „Andy, tulajdonképpen te skót vagy, vagy ír?”. Erre azt kellett válaszolnom: „Bocs, *csak* angol (simply English).”

Ez a vallomás már régóta birizgált. Miután megcsináltuk a *This is the Way*-t a Székiáltóval, egy ideig körbevittük a dalokat az országban, és összeállítottunk egy műsort, amelyben szerepeltek a gyermekdalok, néhány a Székiáltó-repertoárból és néhány angol népdal, amelyeket az elején a *cappella* énekelt, de később Fenyvesi Béla egyszerű gitárakkordjai kísérték. Volt egy-egy felvétel, ahol angol dalokat adtunk elő – még név nélkül. És ahogy a Folk Tone Drum fokozatosan feloszlott – természetes életének végéhez közeledve és elhagyva a rendszeres próbákat –, egyre nagyobb szükségét éreztem, hogy visszahozzam a rendszerességet a zenélésembe, de még inkább égető szükségét annak, hogy a saját kultúráim dalait énekeljem újra. Azt hiszem, ekkor ismertem fel, hogy a kelta és az angol kánon valójában mennyire más. Szükségem volt rá, hogy énekeljek és fellépjek, érzelmi szükségem pedig arra, hogy újra a saját népem dalait énekeljem.

Így, valószínűleg 1995-ben, de semmiképpen nem később, megszületett a *Simply English*. Háromévnnyi, héttagú bandával való koncertezés után most egyszerűen duóként szerepeltünk, és a FTD fellépéseinek körülményes összehozása után itt a szervezés is egyszerű volt. „Béla, ráérsz?” „Igen.” „Rendben.” De ami a legfontosabb – ez angol volt! Ennek az új felállásnak már a neve is megakadályozott abban, hogy visszacsúsznak a humoros ír örökzöldekhez, és azóta soha nem énekeltem el, és nem is hiányzott az *O'Rafferty's Pig*. Gyakran hangoztatott küldetésem az lett, hogy bemutassam, hogy néha az íreké és a skótoké a csukott esernyő és az aktatáska, az angoloké pedig a dal. Évszázadok gyönyörű, kísértő dalai olyan formában és ritmusokkal, amiket a szokványos kottaírás nem szeret leírni: erős dallamú ivódalok, a középkori líra, a ballada, a pásztorének és a szerelmes (vagy éppen nem szerelmes!) dal, dalok a szexuális vágy kielégítéséről, a munkadal, „katalógus”-dal (láncének) és a kissé merész *music hall* dalocska hagyományainak egymásba fonódó keveréke. A kanalam megpihent; helyette előkerült tokjából régóta szunnyadó Appalache-hegységi citerám.

Egy új formáció működésének fontos mérföldköve az első album elkészítése. Ez 1997-ben történt meg, a címe: *A Story So Merry*. A részben a Pécsi Egyetemi Nyomda által finanszírozott album tizenhat dalt tartalmazott, amelyek négy évszázadot öleltek

át, és tükrözték azt is, hogy nem csupán előadom a dalokat, hanem kutatom is a népdalszövegeket, főként társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben. (Egy 1785-ös utcai ballada az akkori költségvetésről talán nem magától értetődő választás egy első kiadvány esetében.) Az *A Story So Merry*-t gyors egymásutánban újabb lemezek követték: egy dalokat tartalmazó (*Jolly Rogues Together*) és egy karácsonyi album (*A Simply English Christmas*). A lemezborítónak is kialakult egyfajta logikája: az elsőkön egy XVII. századi fametszet látható, a másodikokon egy XVIII. századi rézmetszet, a harmadikon egy XIX. századi viktoriánus karácsonyi üdvözlőlappal.

Öt év múlva csatlakozott hozzánk Babarci Bulcsú, aki – a *Golestan* együttesben való zenélése eredményeként – más műfajokhoz tartozó gitárjáték-technikákat hozott magával: rockot, reggae-t, calypsót, továbbá a perzsa hangszerek ismeretét is. Béla egyéb kötelezettségei miatt elhagyta a zenekart, de hamarosan helyébe lépett Zajzon Tamás, a sok hangszeren játszó zenész (az egykori kócos szakállú hallgató az érdekes hangszertokkal), és a zenekari hangzás gazdagabb lett a mandolin mellett különböző sípokkal, fafuvolával, herflivel, és – ahol szükséges – egy második gitárral, valamint lehetőség adódott kisebb ütőhangszerek használatára is. Mivel Tomi és Bulcsú szólóénekesek is, megcsapolhattuk az angol dal egy másik hagyományos jellemzőjét: a kíséret nélküli szoros többszólamúságot. Ez lett az a fölállítás, amelyet az emberek megszoktak a kon-

certeken és fesztiválokon, és amellyel utazni kezdtünk nemcsak az országban, hanem külföldre is: Ausztriába, Belgiumba, Horvátországba, Angliába, Romániába, Szlovákiába. Emellett gyümölcsöző kapcsolatot építettünk ki a győri Vaskakas, a pécsi Bóbita és a szombathelyi Mesebolt bábszínházakkal; ez utóbbival együtt ünnepeltük tízéves fennállásunkat.

Mindezek mellett több album is elkészült. A *Birds of Paradise* bemutatta a CD-vásárló közönségnek a Simply English új trió-hangzását. Ezt követte a *Canakins* (a tizedik évfordulónkra), dalok Shakespeare korából és darabjaiból, amely létrehozta a *Simply English Shakespeare Show*-t, egy olyan előadást, amely elvitt minket nemzetközi Shakespeare-fesztiválokra, Gyulára és a romániai Krajovába, a brüsszeli Charleroi Egyetemre, számos középiskolába és egy szőlőstre a Merlin Színházba Budapesten. 2007-ben készült el a *Rosy Apples*, gyermekdalok a viktoriánus kori folklorista, Alice Gillingham gyűjtéséből, amely pontosan száz évvel azelőtt, 1907-ben jelent meg. Ez volt talán az addigi legizgalmasabb albumunk, mivel teljes egészében a zenekar műve volt: én állítottam össze a dalokat és írtam meg a szöveget a borítóra, amelyet Bulcsú tervezett, míg Tomi – addigra végzett hangtechnikusként – vette fel a darabokat. A korábbi felvételek során igénybe vettünk más zenészeket és stúdiótechnikákat, de egy-két kisebb kivételtől eltekintve a *Rosy Apples* előadható volt (és most is az) élőben ugyanúgy, ahogyan rögzítésre került.

Aztán jött valami, ami először tragédiának tűnt: Tomi, párjával és fiával együtt bejelentette, hogy elhagyja nemcsak a zenekart, hanem az országot is a külföldi jobb élet reményében. A változás ismételtelen előrelépést jelentett, amikor megtaláltuk Horváth Zsombort, aki egyébként a délszláv zenét játszó Vizin Zenekarban és egy kis ír formációban hegedült. Zsombi tehetsége a hűrokban rejtett (vonóval vagy pengetve), én pedig mindig is szerettem volna egy hegedűst a zenekarba. A sziklaszilárdan megbízható Bulcsúval ketten újjáteremtettük a régi repertoárt, és hamarosan rájöttünk, hogy Zsombi személyében aranyra leltünk. (A húsz év során csak nemesfémekre bukkanunk minden zenészemben.) Rövid időn belül összeállt egy átdolgozott repertoár, viszont ennek nagy részéről már korábban készült felvétel, így most össze kellett állítanunk egy újat, egy olyat, amely Zsombi hegedű- és brácsatudását is figyelembe veszi. Ezek a zenési képességek néhány héten belül továbbfejlődtek, amikor Zsombi vett egy mandolint, amit rövid idő múlva már használta a színpadon, továbbá elhozott próbára egy *ud*-ot a *Lord Bateman* ballada feldolgozásakor (a történet egy Törökországban bebörtönözött angol lordról szól, akit egy gyönyörű lány ment meg). E négy hangszer, kiegészülve a herflivel (amit most Bulcsú szólaltat meg), a különböző furulyákkal és sípokkal (amelyeket én használok néha a „hátas kedvéért” az alaphangszerek mellett) improvizációs látványt nyújt a színpadon.

Az új repertoár összeállítása és annak finomra hangolása hosszabb időt vett igénybe, mint gondoltuk. Ez részben egyéb kötelezettségeinknek volt betudható, részben más kellemes projekteknek, mint például két Viktória-kori ballada felvételének egy új Bóbita-előadáshoz, amellyel Charles Dickens kétszázadik évfordulóját ünnepeltük. A zenekar havonta akusztikus zenei klubokat szervezett (és szervez továbbra is), valamint minden évben megrendezi a Brit Ősz eseménysorozatát, amely lehetőséget nyújt arra, hogy együtt zenéljünk Nagy-Britannia néhány jeles előadójával (2015-ig: Andy Cronshaw, The English Fiddle, Chris Foster, Vic Gammon, Martin and Shan Graebe, Stefan Hannigan, Keith Kendrick and Sylvia Needham, Sam Lee, Dave Townsend, Pete Ingram, Ruth Keggin, Eoghan Ó Ceannabháin...). Végül nem lehetett halogatni tovább, 2014-ben új CD-felvétel készült. A *Songs from the Caravan* részben angol cigány dalgyűjteményekben végzett saját kutatásaim eredménye, részben a folk-szuperstár Sam Lee-vel és az angol cigány Pete Ingrammal való közös zenélésünknek köszönhető. Szerepel még rajta a *Lord Bate-*

man és a *Red Barn Murder* ballada, amelyet a Bóbita Bábszínháznak dolgoztunk fel, illetve még néhány dal a *music hall* és a falusi kocsmá oldaláról. Ugyanakkor ez végleges elszakadást jelentett attól az érzéstől, hogy a Simply English valamiképpen a hagyomány hordozója. A dalok kiválasztása zenei, szövegi és kulturális elemekre épül és arra, hogy milyen lehetőségeket rejtenek magukban a mi saját értelmezésünkben. A zenekar akkor kezdett el dolgozni a *Me and my Dawg* című számon – az utolsó szám ezen a 75-perces CD-n –, amikor Tomi még velünk volt. Tudtam, hogy az én kiindulási pontom a suffolki énekes John Goodluck hetvenes évekbeli felvétele, és nagyjából azt is tudtam, hogy meddig akarok eltávolodni tőle, ám legalább öt évbe telt, hogy formát öltön. Az elkészült felvételt hallgatva Chris Heppa népzenei kritikus így írt: „Az album csúcsa (nekem legalábbis) a *Me and My Dawg*... Sok hagyományos és »felélesztett« változatával találkoztam már, és habozás nélkül mondhatom, hogy ez a feldolgozás a legjobb, amit valaha hallottam.”

Miután felvettük a dalokat, újabb kihívással találkoztunk: hozzáértő angol közönség előtt kellett kipróbálnunk azokat. Ekkorra már a számok nagy részéről tudtuk, hogy működnek a magyar közönség előtt; a havi klubok egyik célja az, hogy kipróbáljunk új ötleteket barátságos környezetben, és néhány dalt már egy ideje megszellőztetünk. De vajon egy nézőtéri honfitársam, mind lelkes népzenerajongó, elfogadná- és értékelné-e értelmezéseinket és megoldásainkat? Ahhoz, hogy ez kiderüljön, egy angliai turnét szerveztem 2015. június 9. és 23. között.

Mindeközben a CD-t elküldtem két folk-magazinnak, a *Living Tradition*-nek és az *English Dance and Song*-nak, ami az *English Folk Dance and Song Society* szaklapja. A kritikák több hónap eltéréssel jelentek meg, az egyik éppen az első helyszíniünkre – Eynsham Folk Weekend – történő megérkezésünk előtt, a másik később, ősszel. El kell mondani, hogy ezek, és egy, az EDS-nek rendszeresen recenziót író kritikus saját honlapján megjelent értékelés is, egészében pozitívak voltak. De még fontosabb volt a közönségtől kapott csodálatos reakció valamennyi helyszínen, ahol teljes koncertet adtunk, mint a telt ház as Eynsham népzenei fesztiválon és a londoni Walthamstow Folk Club estjén, vagy az öregek otthonában, örült hangulatával a West Somerset-i cider-bárban, és a folk klubokban.

Húsz év telt el, és a Simply English továbbra is Magyarország egyetlen zenekara, amely szinte kizárólag angol repertoárt játszik, felőlelve a XV. századtól a XXI. száza-

dig terjedő időszakot. Meglepő módon az újságcikkek és a szóbeli megjegyzések továbbra is ír repertoárunkról szólnak, mint ha csak az írek énekelnének. Akkor is ezt tesszik, amikor a zenekar játszik (nem tudják, hogy mit jelent az *angol* a „Simply English” kifejezésben?), és akkor is, amikor egyedül lépek fel. Nemrégiben elénekeltam a *What's the Life of a Man* megrendítő devonshire-i változatát Bognár Joe, volt tanszékvezetőm búcsúztatóján Zsombi brácsája kesergő hangjának kíséretében. A jelenlevő barátok és tanítványok tőle tanulták az angol nyelvet és kultúrát. Egy jó szándékú úriember közülük megköszönte nekem a „gyönyörű ír dallamot”, amit előadtam. Pedig nem az Angol.

Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek átfedések. A nemzeti határok általában nem befolyásolják a közönséges embereket; az a királyok, királynők és a kormányok dolga. Nem véletlen, hogy a híres XIX. századi Francis James Child-gyűjtemény, ami egészen egyedülálló munka, az alábbi címet viseli: „The English and Scottish Popular Ballads”. Liverpoolban erős az ír hagyomány, ezért nem meglepő, hogy a történetek, dalok és szövegek áttörnek az etnikai határokat – Angliának is van például saját „drunken nights” dala. El tudják képzelni, hogy Wellington hadseregében szigorúan figyelembe vették volna az etnikai különbségeket, amikor a katonák a parancsot várták a franciák megtámadására? Stiliztikai elemek is vannak, amelyek összekötik vagy elválasztják a különböző nemzeti csoportokat a szigeteken: a walesiek, akárcsak az angolok, mesterei a szólások improvizálásának, bár a rögbimeccseken a walesiek ezt jobban csinálják. De csak az angoloknak vannak olyan könnyed 5/4-es ütemű dallamaik, mint például a *Searching for Lambs*.

Nem szeretném, ha bárki is úgy gondolná, hogy zászlót lengető nacionalista vagyok. Valószínűleg éppen az ellenkezője igaz. A népek dalainak témái ennél mélyebb természetűek. A birodalmi XIX. század egészen a XX. század közepén túlig bővelkedett nemzeti daloskönyvekben, amiknek repertoárja alig kerül a mi színpadunkra, és ha mégis, akkor csak kifigurázva.

De enyém „a lány, aki férfiruhát hűz, hogy megkeresse és kövesse szerelmét a férfiak világában”; „az orrvadász, aki kicsélezi a vadort”; „a nemes felesége, aki elszökik a rongyos cigányokkal”; „a bányász, akin nem fognak ki a sarlatán doktorok”; „a vidám koldus, aki egy terhes leányt hagy maga után”; „a veszekedős férj és feleség”; vagy „az igaz szerelmesek, akiknek házasságát egy esküvői dal köti egybe”.

Andrew Rouse

Tánc alá

FA 378-2 • Fonó, 2016

A Fanfara Complexa együttes új lemezzel jelentkezik, melynek címe: „Tánc alá”. Ahogyan a cím is utal rá, a lemez hatvankilenc percének túlnyomó részében pörgő, energikus tánczene hallható, mely a zenekar gazdag táncmuzikális repertoárjának egy szeletét mutatja be. A Fanfara Complexa együttes 2002-ben alakult, és azóta is elsősorban moldvai táncmuzikában muzikál. A kétezres években nyaranta megrendezett Somoskai falunapokon, Moldvában szerzett zenei és személyes élmények határozzák meg a hangzást és a repertoárt is. A moldvai csángók tánczenéjére erőteljes román hatás jellemző, melyet a zenekar kiegészít egyéb balkáni dallamokkal is, és az egyedi hangszer-összeállítás révén mindez egyfajta „Complexa hangzás”-ban szólal meg. A Fanfara Complexa nem projekt-zenekar: megalakulása óta a koncertek számától függetlenül létezik; az összetartó erő a zene szeretete és a tagok közötti baráti viszony.

Fanfara Complexa: Bede Péter - alt szaxofon; Sófalvi Kiss Csaba - tenor szaxofon; Salamon Soma - harmonika; Róka Szabolcs - koboz, ének; Benke Félix - dob, doromb; km.: Balogh Kálmán - cimbalom; Johannes „Szickán” Olsson - harmonika

Tánc ház Díj 2016

Az OTP Bank társadalmi felelősségvállalási tevékenységében kiemelt figyelmet fordít arra, hogy elősegítse a közösségi értékek, a hagyományok, valamint a nemzeti értékek ápolását és megővését, ezért évek óta fő támogatója az Országos Táncház Találkozó és Kirakodóvásárnak, amely minden generációhoz szórakoztatva juttatja el fontos nemzeti kulturális értékeinket.

A Tánc ház Egyesület és az OTP Bank 2012-ben azzal a céllal hozta létre a díjat, hogy ezzel is elismerje azoknak a zenetanároknak, táncpedagógusoknak vagy táncművészeknek a munkáját, akik azon dolgoznak, hogy az élő néphagyomány mind szélesebb tábor számára váljon elérhetővé.

Az OTP Bank Tánc ház Díjjal évente olyan népzeneészek vagy néptáncosok munkáját ismerik el, akik aktív előadóművészként, oktatóként, gyűjtőként tevékenykednek, akik a tánc házmozgalom kiemelkedő személyiségei. Az eddigi díjazottak: **Busai Norbert** (2012), **Kovács Norbert „Cimbi”** (2013), **Draskóczy Lídia** (2014), **Hahn-Kakas István** (2015).

A díj alapítói 2016-ra az alábbiakat határozták el: az OTP Bank jóvoltából az elismerés pénzüsszegét 100 000 Ft-ról felemelik 500 000 Ft-ra és a lehetséges jelöltek életkorának alsó határát 30 évben állapítják meg.

2016-ban olyan Magyarországon élő egyéneket, zenekarokat és együtteseket lehetett online felületen az OTP Bank Tánc ház Díj-ra jelölni, akiknek aktív szakmai tevékenysége a tánc házmozgalomhoz kötődik. A kuratórium döntése alapján, 2016-ban az OTP Bank Tánc ház Díjat a **Tázló együttes** kapta.

*

A tánc házmozgalom érdekében kifejtett sok évtizedes tánc házvezetői és néptáncpedagógusi munkájuk elismeréseként 2016-ban Tánc ház-érmeket kaptak: **Csatai László**, **Nagy Zoltán József** (posztumusz), **Németh Ildikó**, **Szabó Szilárd** és **Tündik Tamás**.

*

A Tánc ház Díj és a Tánc ház-érme ünnepélyes átadására a XXXV. Országos Tánc ház Találkozó és Kirakodóvásár szombat esti gáláján, 2016. április 2-án, a Sportaréna nagyszínpadán került sor.

TÁNC HÁZAK ÉJSZAKÁJA

XXVII. ORSZÁGOS SZÉZONNYITÓ TÁNC HÁZ

2016. SZEPTEMBER 10.

FÁKLYA KLUB

BUDAPEST VI. KER., CSENGERY U. 68.

„Véletlen embernek utolsó órája...”

A XVII. századi egyházi népének kezdősorát idézve, nehéz szívvel tesszük közzé a folkMAGazin hasábjain a szomorú hírt: dr. Joób Árpád népzenekutató, a Nyíregyházi Főiskola nyugalmazott tanszékvezető tanára, a Délibáb népzenei együttes egykori vezetője, a Magyar Kodály Társaság Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tagcsoportjának vezetője, a Vass Lajos Népzenei Szövetség egyik szakmai vezetője életének hetvenedik évében váratlan hirtelenséggel itt hagyott bennünket. Végső búcsút 2016. május 27-én vettünk tőle.

E cikk írója május 7-én még vele együtt vehetett részt a KÓTA által Abaújszántón megrendezett országos népzenei minősítőn, és véletlenül sem jutott volna eszébe, hogy három nap múlva ezzel a megrázó hírral kell majd szembesülnie. Árpád tele volt tervekkel. Arról beszélgettünk, hogy milyen fontos volna a népdalkörök szakmai támogatását Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is megszervezni. A helyi szervezőkkel már szinte a konkrét tervek körvonalaztuk. Olyan volt, mint amilyenek mindig is ismerhettük, energikus, segítőkész, támogató. A találkozó záróbeszédében – a humort sem nélkülözve – bölcsességgel, szeretettel biztatta a résztvevő csoportokat, szólistákat.

Dr. Joób Árpád azok közé tartozott, akik csöndben, hírveréstől mentesen végezték az életük során rendre következő feladatokat. Hogy milyen sokrétű volt szakmai tevékenysége, azt mutatja a neve után sorakozó sokféle társadalmi tisztség, melyeket életében betöltött.

Földi pályájának, sokrétű munkálkodásának felidézésével, tisztelettel és szeretettel adózunk emlékének.

Nyíregyházán született 1946-ban. Zenei tanulmányait az általános iskola mellett kezdte. 1964-ben érettségizett a Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola zongora tanszakán. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Debreceni Tagozatán 1968-ban szerzett alsófokú szolfézs-zongoratanári és ének-zenetanári diplomát. 1969 és 1978 között a főiskolán kapott módszertan-tanársági állást. Ez idő alatt a Debreceni Kodály Kórus énekese volt, majd szólamvezetői és segédkarnagyi feladatokat is ellátott. A kórus neves karnagya – Gulyás György – irányítása mellett részt vállalt a kórus hivatásos együttesé válásának szervezésében. A későbbiekben, 1994-től tíz éven

keresztül a Kodály Kórus igazgatója volt. 1993 és '97 között a Békés-Tarhosi Zenei Napok igazgatói feladatait is ellátta.

A tanári és a kórus-munka mellett 1970-től – részben az első *Röpülj, páva!* verseny lelkesítő hatásának is köszönhetően – elkezdett foglalkozni a hangszeres magyar népzene megismerésével, színpadi megszólaltatásának lehetőségeivel. Főiskolai hallgatók közreműködésével 1970-ben szervezte meg a debreceni *Délbáb* népzenei együttest, amely hamarosan hazai és külföldi pódiumokon egyaránt ismertté, népszerűvé vált. Az együttes elnyerte a Csokonai Művészeti Díjat, a Magyar Rádió Nívódíját és a Népművészet Ifjú Mestere kitüntetését. Társadalmi elismertségüket mutatja, hogy 1978-ban a város vezetése hivatásos zenekarként függetlenítette az együttest. A koncertezés mellett megbízást kaptak Hajdú-Bihar megye népzenei mozgalmának szakmai irányítására, melynek keretében lehetőség nyílt a térség élő népzenei anyagának felgyűjtésé-

re, rendszerezésére, valamint népzenei iskola alapítására. Az oktatáshoz kapcsolódóan tankönyv is készült „Hangról-hangra” címmel (1979), amely az énekes és hangszeres népzene-tanulás megalapozását volt hivatott segíteni. Tanítványaikból *Tücsök* néven alakult zenekar, amely később a *Csobotyó* nevet vette föl. Kálmán Péter „Cucás” hegedült, Gavallér Attila brácsázott és furulyázott, Sarkadi Zsolt bőgőzött, Vasvári Annamária citerázott és cimbalmon is játszott.

Így emlékezett erre az időszakra egy 2010-ben vele készült interjúban: „*Népzenei táborokat, úttörőtáborokat is szerveztünk, ahová a környék gyerekcsoportjainak a vezetőit, és gyerekcsoportokat hívtunk össze. De volt felnőtt táborunk is Hajdúszoboszlón, meg Püspökladányban: a Délbáb táborok.*”

A térségben egyre népszerűbbé váló zenekar Debrecenben *Szomszédolás* néven szervezett táncházakat. A sajátos megnevezés azt a szándékot igyekezett jelezni, hogy a hagyományt a maga komplexitásában jelenítsék meg az érdeklődő városi közönség előtt. Az interjúban így folytatta: „*Téhat olyan alkalmakat kell szervezni, ahol nem csak zenélünk, nem csak táncolunk, szórakozunk, hanem ennek a kultúrának, illetve az abból átjövő vagy áttehető értékeknek az eredetére, környezetére is kell utalnunk. Azt hiszem, hogy nem létezik a népzene, a néptánc külön. Az egy kultúrának a része, kifejeződése. Hogyha nem ismerem a hátterét, a szándékát, a törekvését, értékeit, nehézségeit, szépségeit, akkor a levegőben lebeg a tánc. Tudom,*

DR. JOÓB ÁRPÁD KIADVÁNYAI

Rozmaring, citrusfa. Nyírségi népdalok. Etnofon, 2001.

Tiszta forrás. Bartók és Kodály művek és magyar népzenei gyökereik. Hungaroton Classic, 2002.

„Na Vágásskej Huce novina se stala...” – „Vágáshután új hír járja”. Vágáshuta, 2002.

„Zörög az akácfalevél”. Népdalok Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből.

„Jelenti magát Jézus”. Válogatás a magyar népzene keresztény szellemiségű anyagából. Luther Kiadó, 2009.

„Félre bánat, félre bú!”. Válogatás a magyar népzene vidám, mulattató anyagából. Luther Kiadó, 2014.

„A fülöpi bíró háza”. Válogatás Gulyás Istvánné dalaiból. Debrecen, 2015.

hogy ezt nem lehet teljes mértékben átvenni ma, de az értékeket át lehet belőle menteni, az öltözködés, a beszéd, a beszéd-stílus, a mozgás, a viselkedés, a humor, a kommunikáció és még sok minden más vonatkozásában.”

Tanári pályája részben a hazai énektanár-képzéshez kötődött, részben Finnországban ért el eredményeket, ahol több ízben tanított hosszabb-rövidebb ideig. 1982 és '87 között Helsinkiben dolgozta ki a szolfézsoktatás finn népzenei alapokon történő módszerét, amelyet ott-tartózkodása idején finn nyelvű tankönyvekben publikált is. 1990-ben a Jväsckyläi Egyetem vendégtanára volt, ahol 1996-ban doktori fokozatot szerzett. Eredményes munkálkodásnak köszönhetően 1999-ben docensi kinevezést kapott az egyetemről.

A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán 1988-tól adjunktusként vett részt az ének tanszék oktatómunkájában. 1991 szeptemberétől tevékenyen közreműködött abban a munkában, amely az országban elsőként indította el a népzene felsőfokú oktatását, s amely máig folyamatosan működik.

Nyugdíjba vonulása után is aktív szerepet töltött be Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye zenei életében. Jelentős szakmai mentora volt a két megye népzenei, népdalköri mozgalmának.

Közművelődési feladatokat is vállalt. Debrecen, majd Nyíregyháza zenei könyvtáraiban elindította a *Daloló* elnevezésű műkedvelő kört, ahol a népzenei tárgyú előadások mellett rendszeres népdal tanulást, népdaléneklést zajlott. Mindkét városban közel negyven-ötven fő jelent meg ezeken az alkalmakon. Közösségteremtő ereje az élet minden területén megmutatkozott.

A szabadabb nyugdíjas években került idő arra is, hogy számba vegye gyűjtéseit. Nagy terve volt, hogy a régió jeles énekesinek repertoárját egyéni monográfiaként jelentesse meg.

Nincs lehetőség e gazdag életutat részletesebben bemutatni, de a teljesség igénye nélkül itt felsorolt munkák is jelzik dr. Joób Árpád szellemi hagyatékának fontosságát.

Összegezve: dr. Joób Árpád szakmai életútján több terület körvonalazható. Népzene kutató, tudós, zenész, előadóművész, tanár, a szó legteljesebb értelmében vett népművelő egyaránt volt. A kodályi eszmeiség volt számára követendő példa nemcsak gondolati síkon, hanem a gyakorlatban is.

Hagyatéka olyan gazdag, hogy örökségét méltóképpen csak úgy tarthatjuk meg, ha élünk a ránk hagyott javakkal, így remélhetőleg Árpád szellemisége is velünk marad. Hiszem, hogy ő is így szeretné.

Juhász Erika

A BIHARI, A HONVÉD ÉS „TATA” FELVIDÉKI SZEREPEÉRŐL

Az alábbiakban részleteket közlünk Takács András „Köszöntő műsor – Tatának, Tatával!” című írásából, amely a www.hirek.sk hírportál kultúra rovatában jelent meg 2016. március 31-én.

A Bihari Táncegyüttes Gombaszögön, a csehszlovákiai magyarok X. Országos Dal- és Tánccünnepélyén 1965-ben a második magyarországi együttesként lépett fel. Óriási sikert arattak. A csoport Magyarországon már akkor a legjobb amatőr táncegyüttesek közé tartozott. (1964-ben az első, hozzáánk, a magyarok fesztiváljára Magyarországról vendégszerepelni beengedett együttes az ELTE Egyetemi Színpadának Népművészeti Együttese volt.)

1989-től több éven keresztül Novák Tata a felvidéki magyar amatőr tánckoreográfusok részére, a Honvéd Táncegyüttes keretében hét-tíznapos képzéseket valósított meg. A hazai szervező a CSEMADOK volt. Az első tanfolyam 1989 novemberében indult, akkor, amikor Pozsonyban zajlott a „bársonyos forradalom”. Tatával fogadtunk: még 1989-ben forradalom lesz Magyarországon is, állítottam én – és nyertem.

Novák Ferenc Tata mint táncegyüttesünk országos versenyének zsűritagja több alkalommal volt szakmai tanácsadó a Felvidéken. Különösen emlékezetünkbe ivódott az 1994-ben Tornaújfalján megtartott verseny. Saját kocsijával ő volt a magyarországi szakmai zsűritagok és vendégek szállítója is. A fügei tizenkét fokos meredek dombról lefelé menet vadonatúj autója a lejtő alján a nagy kanyarban megcsúszott, és az út menti árok felett berepült a frissen felszántott földre. Szerencsére röptéből a kerekeire esett, a föld puha volt, nem történt baj, csak lánctalpas traktorral kellett az útra kihúzatni. A versenyző együttesek türelmesen megvárták a „repülni tanuló zsűrit” – megérkezésükkor így mondta a „sofőr” – aztán hajnalgig tartott a bemutató, a szakmai értékelés, meg a táncház.

1995-ben rendezőként közreműködött az „Életeink” című, mára legendává vált, egész estét betöltő szabadtéri táncszínházi program szabadtéri előadásában. Komáromban, a VI. Várkastélyban augusztus 25-én volt a bemutató. A Keszeg István koreográfus forgatókönyve alapján készült műnek mintegy kétszázötven szereplője volt, s megélt vagy harminc előadást. Felléptünk vele Budapesten a Kongresszusi Központban, a Magyarok Világtalálkozóján is.

„Miért vállalta el az »Életeink« táncszínházi produkció rendezését?” Kosár Dezső újságíró kérdésére Tata így válaszolt. „Elő-

ször is azért, mert felkértek rá, másodszor pedig azért, mert nagyon szeretem a fiatal szlovákiai magyar koreográfusok munkáit. Nagyon tehetségeseknek tartom őket, s nemcsak azokat, akik részt vesznek az »Életeink« színre vitelében, hanem azokat is, akiknek a munkáit már idestova tíz éve figyelemmel kísérem. Állítom, hogy az általam nagyra tartott szlovákiai magyar koreográfusok minden vonatkozásban – koncepcionálisan és tudásban is – felveszik a versenyt az élvonalbeli magyarországi koreográfusokkal. Így hát, amikor a legjobb koreográfusok közül hárman megkerestek és felvázolták a Keszeg István által megálmodott táncszínházi produkció egyes tételait, a felkérésre nagy örömmel igent mondtam.” (Életeink-műsorfüzet, 1995).

2007-ben, Nyitrán a Honvéd Tánccsínház a hatalmas Színházpalotában tartott előtti mutatta be Foltin Jolán készített „Lakzi” című műsorát. Hazahozta a zoboralji községekben végzett néprajzi gyűjtésekre épülő színpadi alkotást. Zoboralja tíz községének magyarjai közönségként, népviseletbe öltözve eljöttek az előadásra és felémelő élményként élték végig azt. Szembesültek a múltjukkal. Csodálatos volt! Nyitrán, a szlovákság egyik újkori fellegrővárban, a város elegáns színházában Zoboralja magyar lakodalmát magyarországi táncegyüttes, a világszínvonalú Honvéd mutatta be.

Az Ifjú Szívek Táncszínház „Rendhagyó történelemóra” című műsorának (2009) forgatókönyv-társírója és az előadások narrátora volt. Iskoláról-iskolára jártak, és a korhű táncok bemutatásával a magyar történelemre tanították a nézőiket, főleg diákokat.

2000-től a Honvéd Táncszínház és a Bihari Együttes is többször szerepelt nálunk, három-öt napos turnéokra jöttek. Ilyenkor a „Posonium” Pozsony és Vidéke Célalap volt a turnézató vendéglátójuk.

*

Tata!

Éltessen a felvidéki magyar táncot imádók, művelők, alkotók, kutatók Istene még sokáig! Nagy szüksége van rád az egész magyar – és nemcsak a magyar – közösségnek. Vigyázz magadra! A sajátos humorral, olvasmányosan megírt könyvedet pedig ajánlom mindenkinek, a szakmabelieknek pedig egyenesen nélkülözhetetlennek tartom.

Takács András

Táncház Napja 2016

2016. május 7-én immár ötödik alkalommal rendezték meg a Táncház Napját a Hagyományok Háza Baráti Kör szervezésében. Az eseményt világszerte számos helyen önkéntesek által tartott flashmobok vezették fel. A Liszt Ferenc téri egésznapos szabadtéri táncházat este díjátadóval egybekötött népzenei koncert zárta a Zeneakadémián, a Népzene Tanszék hallgatóinak közreműködésével.

A Népzene Tanszék hallgatói
(fotó: Zeneakadémia / Takács Andrea)

A SZERETTŐL A SZAMOSIG

Jagamas János és tanítványai gyűjtéseiből a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszéke adott műsort a Zeneakadémián.

Jagamas János 1941–44 között a budapesti Zeneakadémia hallgatójaként járt Kodály Zoltán népzene-óráira. Ennek eredményeként már akkor, nyaranta gyűjteni kezdett, majd a háború után szülőföldjére, Erdélybe visszatérve életét a népzene kutatás-

nak szentelte. 1949-től 1960-ig a Román Akadémia Kolozsvári Folklor Archívumának munkatársaként dolgozott. Gyűjtési stratégiájának gerincét a földrajzi fehér foltok felszámolása és a kevésbé ismert műfajok, így a hangszeres zene felkutatása, továbbá az interetnikus népzenei kapcsolatok megismerése alkotta. Erdély, Moldva és a Partium területén kitaró és alapos gyűjtőmunkát végzett egy olyan időszakban, az 1950-es években, amikor még nem in-

dult be az amatőr erdélyi gyűjtők későbbi mozgalma, s a magyarországi hivatásos kutatók is csak ritkán és igen nehezen jöhettek gyűjteni akkoriban ezekre a tájakra. Több ezer dallamot rögzített, mind énekelte, mind hangszeres formában. Gyűjteményének túlnyomó része feldolgozatlanul, s így a nagyközönség számára ismeretlenül feledt évtizedeken át a kolozsvári archívum polcain. Teljes gyűjteményének kiadására 2014-ben került sor az MTA BTK Zenetudományi

TÁNCHÁZ? TALÁLKOZÓ!

2016-ban ötödik alkalommal rendezik meg a Táncház Napját, amelyre idén május 7-én kerül sor. A Zeneakadémia Nagyteremben rendezett koncert műsorát ez alkalomból Jagamas János gyűjtéseiből állította össze Pávai István.

1972. május 6-án a Liszt Ferenc téri Könyvklubban zártkörű társastánc klubest zajlott. Ebben látszólag semmi különös nincs, a résztvevők azonban nem az akkoriban szokásos keringőt, tangót vagy szambát táncolták. Ezúttal az addig kizárólag színpadra koreografált magyar néptáncokat a fiatalok saját szórakozásukra, társastánc módjára használták fel. Az esetnek messzemenő következményei lettek. Ahogy Sebő Ferenc (aki zenészként volt jelen az eseményen) írja: „Nem csupán egy új típusú szórakozási forma csínjaja alakult itt ki, hanem a néptáncról, annak színpadi és egyéb funkciójáról vallott különféle elképzelések között is élénk, tisztázó vita indult meg.”

Az egyik előre nem látható következmény, hogy e legújabb népzenei mozgalom negyven év után komoly nemzetközi figyelmet kapott: az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Kormányközi Bizottsága 2011-ben felvette a legjobb megőrzési gyakorlatok regiszterébe a táncház-módszert, a szellemi kulturális örökség átörökítésének magyar modelljét. De vajon mi váltotta ki mindezt? A városi értelmiség úri huncutsága ez a négy évtizedes folyamat, vagy a folklór kiapadhatatlan életerejének újabb bizonyítéka? Vol-

tak vajon szellemi előzményei a Liszt Ferenc téri „kulturális rendbontásnak”, vagy csak a sors furcsa szeszélye emelte magasra a pilanatanyi hóbortot?

A valóságban hosszú út vezetett addig, hogy a Sebő–Halamos-duó „elindíthatta” a táncházmozgalmat. Akkoriban még a fogalom sem létezett, és a táncoktatással is foglalkozó táncművészi típus sem volt egyeduralgó. A népzenei mozgalmak első hulláma a modern népzene kutatás két magyar úttörője, Kodály Zoltán és Bartók Béla nevéhez fűződik, s ez az 1950-es évek elejére kezdte elveszíteni erejét. Sárosi Bálint szavaival: „...[Kodály és Bartók] is nagyon jól tudta, hogy a parasztzene a paraszti életforma szoros függvénye; az életforma gyökeres megváltozásával a hozzá tartozó zene is feltartóztatlanul feledésbe merül. Tisztában voltak azzal is, hogy hiábavaló dolog volna a parasztok között mozgalmat indítani a népzene fenntartására, hiszen a parasztok régi életformájukkal együtt annak minden tartozékától is szabadulni igyekeztek. A népzene megőrzése – már amennyit sikerült abból rögzíteni – csak a társadalom műveltebb rétegeiben lehetséges, ahol tudatosították annak értékét, és vállalják megismerése és terjesztése fáradságát.”

Ezt követte a népzenei mozgalmak második nagy hulláma, amelynek elindítója a Magyar Televízió által 1969–70-ben szervezett országos népdalverseny, a „Röpülj, páva!” volt. A verseny már közvetlen előzménynek tekinthető, hiszen a folklór tárgyyszerű közvetítése nagyon megragadta azokat a városi fiatalokat, akik – újra Sárosi Bálint gondolatait idézve – „megelégtették az iskolai kí-

Intézet és a Hagományok Háza közreműködésével.

Pávai István – a kiadvány szerkesztője, Jagamas János tanítványa, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem docense – Jagamas és tanítványai kevéssé ismert gyűjtéseiből állította össze a Népzene Tanszék diákjai számára a koncert a műsorát, amelyet Árendás Péter egyetemi adjunktus tanított be.

Richter Pál tanszékvezető az alábbiakat olvasta fel a közönségnek.

„Engedjék meg, hogy röviden összefoglaljam, mi is a célunk az ilyen típusú, csak eredeti népzenei források felhasználásával készülő műsorokkal, amikor ma, ismerjük be, ez egyáltalán nem divat az úgynevezett folk műfajában (amit egyébként is legtöbbször világzene címen adnak el piacon).

Elsődlegesen, hogy a népzene mint esztétikai élmény hasson ránk. Ha már együtt Halmoz Bélára is emlékezünk, akkor mindenképpen érdemes visszatekintnünk a táncházmozgalom kezdetének zenei, művészi alapjaira: a falusi folklór visszatanulásával a népzenenek pontosan ugyanazt az esztétikumát tárták a társadalom elé, amit Bartók és Kodály is a maguk művészetében. És ez az esztétikum merőben különbözik, mindig is különbözött a népies műdalokétól, a magyarnótákétól, a városi cigányzenéléstől. A különbözőségnek szerteágazó okai vannak, de az egyik leglényegesebb, hogy a népzene alapvetően lokális, kistáji meghatározottságú, ezért mind repertoárjában, dallamkészletében, előadásmódjában fel-

Lipták Dániel és Horsa István
(fotó: Zeneakadémia / Takács Andrea)

csülhetetlen gazdagságot mutat. A Bartók emlékéhez igazán illő, hogy természetudományos hasonlattal éljek, a hagyományos népzene leginkább a biodiverzitás jelenségé-

hez mérhető, és ebben az értelemben az egy- séges, azonos stílusjegyeket felmutató városi cigányzenélés monokultúrát jelent, minden elismert értékével együtt. Ugyanígy mono-

sérletekhez használt népdal-preparátumokat, az előírásossá vált, közhasználatban agyonkoptatott, kiüresedett, sablondícséretekkel agyonhalmozott mintanépdalokat”.

Voltak persze fontos előzmények, amelyek elősegítették a táncházmozgalom szárba szökkenését. Ilyen volt a cserkészmozgalom, ahol a népi írók falukutató tevékenységének hatására kialakult a regöscserkészlet, amely az eredeti angol elképzelés indián romantikáját a népi kultúra romantikájával cserélte fel. Az 1930-as évek végétől, a parasztság és a falusi értelmiség továbbképzése céljából létrehozott népfőiskolák profiljában is megjelentek a népművészeti ismeretek. Több száz ember fordult meg az egész évben zajló, bentlakásos tanfolyamokon. Az 1960-as évek elején az egyetlen intézmény, amely a néptáncsal és részben a népzenevel kapcsolatos igényeket kielégíthette, a Népművelési Intézet Táncosztálya volt. Népzenei felvételeket adtak ki, filmkölcsonzést, vetítőszolgáltatást, néptáncanfolyamot szerveztek egészen 1964 végéig. Ekkorra a folyamatos átszervezéseknek köszönhetően megszűnt az osztály, a népművészettel való foglalkozás háttérbe szorult, a filmtár és a gyűjtőmunka pedig átkerült a Tudományos Akadémiára.

„A hetvenes évek, az újabb generáció érdeklődése, a táncházmozgalom kezdeti szakasza számomra meglepetésszerű, hirtelen eseményként érkezett” – emlékezett vissza Martin György 1981-ben. Sebő Ferenc szerint: „Nem lehet csodálni, hogy ez a még élő, alapjaiban újkori hagyományanyag hihetetlenül erős vonzódást váltott ki belőlünk. Nem kellett ahhoz semmiféle ideológia, hogy szépnek és megta-

nulandónak találjuk. A XVIII. századi közzenélés manírjaival élő hangszeres együttesek [...] tökéletes hangzása úgy volt jó, ahogy volt. [...] Az az eretnek gondolatunk támadt, hogy úgy kellene megtanulni, ahogy van, a hagyományanyag szabályainak, működés módjának alapos megfigyelésével. A gyakorlat igazolta az elképzelést: [...] Az elsajátított 'grammatika' és az egyre gyarapodó 'szókincs' birtokában egyfajta nyelvezethez lehetett jutni, s ez már a tanulás kezdeti szakaszában is az önkifejezés élményét nyújtotta. S ha ott a működő közösségek formálták ki e nyelvezetet, itt most fordított helyzet alakult ki: a teljes hagyományanyagból gondosan kiválasztott nyelvezet elsajátítása tette lehetővé új közösségek szerveződését városi, helyesebben választható körülmények között.”

Sárosi Bálint élelétása – 1983-ban papírra vetett sorait olvasva – egyszerűen lenyűgöző. „Az újabb mozgalom legjobb énekesei, zenészei, táncosai [...] gyorsan szocializálódnak, hivatásossá válnak. [...] A hivatásossággal együtt jár, hogy sokféle közönséggel kell találkozniuk, műsorukat állandóan frissíteniük kell, hatásosan kell szerepelniük. [...] A passzív s már emiatt is mind kevésbé hozzáértő közönség lényeges árnyalatokra viszont már nem reagál; könnyen észlelhető külsőségekkel kell rá hatni: egzotikusan hangzó darabokkal, virtuozitással, érdekes hangszerekkel [...] A nem eléggé értő, kontrollálni nem tudó közönségnek tett engedelmény nyilvánvalóan gyengíti a mozgalom erejét, hanyatláshoz vezet. Végül is: örök életű mozgalmak nincsenek.”

Bolya Mátyás (lfze.hu)

Lőrincz Beáta, Hont Angéla és Virágvölgyi Márta
(fotó: Zeneakadémia/Takács Andrea)

kulturális jelenség, bár más dimenzióban az úgynevezett világzene, amely az esetek túlnyomó részében még csak kísérletet sem tesz arra, hogy a különböző zenei esztétikumokat egymáshoz illessze, stílust hozzon létre, hanem csak egymásra dobálja, valamilyen zenei generálszósszal elkeveri. A megszülető végtermék, mint általában minden kompozíció, természetesen erőteljesen függ a zenei tehetségtől.

Másodlagosan koncertünkkel pedig az a célunk, hogy bemutassuk, pusztán eredeti, hagyományos népzenei anyagokból, folyamatokból, ciklusokból is gazdag, színes és valódi élményt nyújtó zenei est formálható, amely minden szempontból egyenrangú más zenei műfajokkal. Egyúttal reméljük, hogy a táncházmozgalom képviselői számára forrásanyaggal szolgálhatunk repertoárjuk bővítéséhez.”

*

HALMOS BÉLA-VÁNDORDÍJ ÉS EMLÉKÉREM
Halmos Béla hegedűjét a Hagyományok Háza 2014-ben vásárolta meg azzal a céllal, hogy vándordíjként évente használatba adja egy kuratórium által kiválasztott fiatal népi hegedűsnek, akinek tevékenysége és szellemisége Halmos Béláéval megegyező. Ez azt jelenti, hogy nem csak kiváló primás, hanem az aktív muzsikálás mellett a népzene-gyűjtés, a népzeneoktatás és a közösségépítés terén hosszú ideje kiemelkedő jelentőségű munkát végez, és élénk kapcsolata van a határon túli magyar közösségekkel is. Első alkalommal, a tavalyi évben Lipták Dániel vehette át az értékes hangszert. A felterjesztettek közül ebben az évben a kuratórium tagjai egybehangozóan Horsa Istvánt ítélték az erre legmegfelelőbbnek.

A Halmos Béla-éremet a Hagyományok Háza Baráti Köre Egyesület elnöksé-

ge azzal a céllal alapította, hogy az egyesület alapító elnökének közösségteremtő, háttérszervező oldaláról is megemlékezzen. Az első alkalommal, 2015-ben Ötvös Györgyi kapta meg az emlékéremet, idén Virágvölgyi Mártát érte ez a megtiszteltetés. [Virágvölgyi Márta írását lásd a 20. oldalon.]

*

HORSA ISTVÁN SZAKMAI ÖNÉLETRAJZA

Komáromban születtem és itt élek azóta is. Hatévesen kezdtem el klasszikus zenét tanulni, majd tizenegy éves koromban ismerkedtem meg a magyar népzenevel és kezdtem kontrázni tanulni az Óbudai Zeneiskolában Lányi Györgytől és iff. Csoóri Sándortól. Az erdélyi Mezőség, ezen belül is Szék, Ördöngösfüzes és Magyarpalatka zenei világa fogott meg legjobban.

Még gyerekekként, 1992-ben sikerült először gyűjtőútra indulnom, ezt jónéhány, nem ritkán kalandos mezőségi utazás követte. Széken sikerült még sokat muzsikálnom Ádám Sándorral, a legendás „Icsán” fiával, akitől kontrázni, bőgözni tanultam és későbbi primásságom alapjait is megadta. Sokat látogattuk a magyarpalatkai zenészeket is, akikkel együtt muzsikálhattunk, és sokorányi gyűjtés is született velük.

Hang-, kép- és filmfelvételeket készítettünk Széken, Magyarsovátton, Vasasszentivánon, Mocson, Bonchidán, Ördöngösfüzesen és Magyarborzason. A közös gyűjtések és a megegyező zenei gondolkodás hatására Jékely Gáspár „Pikó” és Szitkai Zsolt barátaimmal megalapítottuk a Pikó és bandája zenekart. Sok éven keresztül gyakoroltuk az ördöngösfüzesi zenét, amelyet CD-n adtunk ki az ördöngösfüzesi Hideg Anna közreműködésével. Második önálló lemezünket Kalotaszegi népzene címmel jelentettük meg, amelyen többféle kalotaszegi zenélési stílust próbáltunk bemutatni a bo-

gártelki Czilika-bándától és a bánffybhunyadi Varga Ferenc „Csipás”-tól.

A kilencvenes évek közepén szinte állandó közreműködői voltunk a „Táncháztalálkozó” és „Új élő népzene” lemezeknek. Számos tv- és rádió-felvételen működünk közre, táncháztalálkozókon muzsikáltunk, illetve felléptünk több rangos hazai fesztiválon is.

Zenei hitvallásom az, hogy az évszázadok alatt kikristályosodott népzeneink tökéletes, így azt soha nem akartam feldolgozni. Célom mindig az volt, hogy úgy tanuljam meg a zenét, ahogyan az mindig is működött: a hallás és megfigyelés utáni átörökléssel. 2010-ben megalapítottam Komáromban az Ördöngös NépzeneTanodát, ahol az ősi módszerrel tanítom a népzene, a mezőségi (főleg széki) zenét alapul véve. Sokat tanulmányoztam Halmos Béla „Icsánról” készített monográfiáját. Az ebben leírtakhoz hasonlóan oktatom én is a zenét. Például, kis korban először meg kell tanulni a kísérő hangszereket, csak így válhat valaki képessé arra, hogy egyszer majd primás legyen. A zeneTanodámban, amely a határon való fekvése miatt híd szerepét tölti be a Felvidék magyarságával is, jelenleg ötven fő tanul autentikus népzenei kortól és zenei előképzettségtől függetlenül.

Nyaranta zenei táborokban tanítok, főleg Felvidéken és Erdélyben. Komáromban hangszer-simogató programot dolgoztam ki és indítottam el óvodások számára, amelyben megismerkedhetnek a magyar népi hangszerekkel és az előadás során ki is próbálhatják azokat. Komárom Város Kultúrájáért Díjban részesültem 2014-ben a komáromi, illetve a felvidéki magyarság körében kifejtett értéktérítő munkám elismeréseként.

Felvidéki zenész kollégáimmal 2010-től elindítottuk a Felvidék azóta is egyetlen havi rendszerességgel működő táncházat Észak-Komáromban az Európa Udvarban. Velük Ritka Magyar Folkband néven 2013-ban az év zenekara lettünk Szlovákiában népzene kategóriában, és még ez évben lemezt adtunk ki az ördöngösfüzesi Hideg Anna néni közreműködésével Sárdöngölő címmel.

A Hideg Anna nénivel való éveken át tartó gyűjtőmunka eredménye, hogy 2015-ben sikerült megjelentetni személyi monográfiáját Annus néni daloskönyve címmel, amely tartalmazza önéletrajzát, élete szakaszainak fontos archív fényképeivel, ötszáz dalát és a dalok kottaképét.

Jelenleg a legfontosabbnak azt tartom, hogy rengeteg tehetséges fiatalnak adhatom át a mezőségi muzsikálás alapjait. Nemrég indítottuk útjára Felvidéken a RÉV Magyar Kultúra Házában Folk Suli elnevezésű programunkat, amelyben a nyitott zenei műhely minden érdeklődőt vár a széki zene megismerésére és elsajátítására.

„Annus néni daloskönyve”

Az ördöngösfüzesi Hideg Anna élete és dalai

ELŐSZÓ

Egy valóságos csodát tart az olvasó a kezében. Mindig csak ez jár a fejemben, ahányszor újra belekezek az anyag feldogozásába. Az nem lehet, hogy valaki hetvennyolc évesen több mint ötszáz magyar és még ki tudja hány román népdal szövegére és az ehhez kapcsolódó dallamra emlékezzen pontosan. Ráadásul Annus néni versrepertoárja is óriási, ahogy például Petőfi verseket mond vízfolyásszerűen, meséiből pedig már két könyv is megjelent. Ilyenkor a középiskolás éveim villannak a fejembe. Nagyon jó irodalomtanárom volt, szerettem is a verseket, meg is követeltem, hogy sokat tudjunk fejből, szomorú, hogy mégis csak a töredéke maradt meg.

Csak hallgatom egymás után a dalokat, órákon keresztül, és ugyanaz az érzés kerít hatalmába, amely a dalok hét teljes napig tartó felvétele alatt, népmesei szöfordulattal hét nap és hét éjszaka, mert nem ritkán a felvételek jócskán elhúzódtak... Ez a szünni nem akaró érzés pedig az, hogy Annus néni egy csodás, rendkívüli teremtmény a szó szellemi és biológiai értelmében is.

Óriási szellemi és egyben fizikai kihívás elé állítottuk Annus nénit azzal, hogy ilyen intenzitású gyűjtés főszeplője lett. Hihetetlen teljesítményre volt képes. Be kell valljam, nem voltunk egy súlycsoportban még a dolgok fizikai részét nézve sem. Erre akkor döbbsentem rá, amikor a vonatból leszállva elkértem két méretes táskáját, illetve amikor a gyűjtés második napján fáradtságtól bódult állapotban a felvevő gombjait alig tudtam állíttatni... Ő ezalatt őssenergiától duzzadva cövek egyenesen ült székén, és lemezjátszószzerűen énekelte az egyik dalt a másik után. Annus néni ilyenkor megjegyezte: „Jaj, Pityu, milyen fáradt! De, de látom magán.”. Annus néni bezzeg egy cseppet sem volt fáradt. A tízórás mikrobuszos utazás, budapesti átszállások és Komáromig történő vonatkozás után rögtön belevágott, hogy nótáit mihamarabb örökítsük meg az utókornak.

A kedves olvasó mostanra rájöhett, hogy nem egy szokványos bevezetést fog kapni egy daloskönyvhöz, annak elvárható tudományos kellékeivel. Népművészként és a hallás utáni népművelés híveként mindig az érdekelt, hogy az egyes zenélési stílusok hogyan tudnak különböző érzéseket sugározni a hallgatóság felé. Ezért úgy gondoltam, hogy az én feladatom ezen kiadványban is az, hogy közvetítem azt a sok hihetetlen élményt, amelyben részem volt Annus nénnel kapcsolatban ismeretségünk és a felvétel napjai során. Ezzel tudom a lehető legtöbbet átadni az olvasónak.

Hogyan is indult minden? Annus nénnel 1996 óta ismerjük egymást, amikor is Jékely Gáspár „Pikó” megszervezte, hogy a „banda” közös lemezt készítsen vele. Nagyon szerettük a ördöngösfüzesi zenét, amelyet már akkor évek óta gyakoroltunk és próbáltuk autentikus hangzásában megszólaltatni. Mi sem tűnt ésszerűbbnek, mint hogy eredeti hang szólaljon meg a zenénkhez, Annus néni személyében. A lemez megjelent, és az elindult munkakapcsolat rövidesen barátsággá alakult át.

Már akkor is emlegette, hogy rengeteg éneket tud, csak katonanótából vagy százötvenet. Pikó vitt is neki egy üres füzetet, és megkérte, hogy jegyezze le, ami eszébe jut, ezen kívül pedig kezdje el írni önéletrajzát. Annus néni, mint annak idején az iskolában, ahol nagyon jó diák volt, el is végezte a feladatot, és összeírta, amit tud.

A Pikótól kapott kis füzet, a „daloskönyv” még mindig megvan, de már nagyon rongyos állapotban. Szerencsére azóta be is telt.

A megfelelő időpont és anyagi lehetőségek 2013-ra érkeztek el az összeírt anyag felvételére és rendszerezésére. Igazából magunk sem tudtuk, hogy mi lesz ennek a vége, mindenesetre egy dologban biztosak voltunk: fel szeretnénk venni az Annus néni által összeírt százötven katonanótát, aztán persze még annyit, amennyi eszébe jut. Az első felvételre Komáromban, a népművelés tanodám néhány lepedővel stúdióvá avanszált helyiségében került sor. Egyik katonanóta után jött a másik, nagyon gyorsan haladtunk, és azt vettem észre, hogy az első éjszaka végére, Annus néni egész napos utazása után már több mint ötven éneket felvettünk, és volt hátra még három teljes nap. Mondanom sem kell, hogy csak másnap végeztünk az összeírt katonanótákkal. Az élmény szinte sokszorozott ért, egyrészt a dalok hihetetlen száma miatt, másrészt a szövegek tartalmi mélysége sem volt kis dózis egyszerre, meg aztán elképesztő volt szembesülni Annus néni hihetetlen szellemi képességeivel is. Lehet, hogy el sem hinném, ha nem magam vagyok részese az élménynek, amikor is Annus néni megáll egy dal harmadik versszaka után. Már nagyon fáradtak vagyunk, még én is, pedig én csak a gombot nyomogatom a felvevőn. Azt mondja: „Ennek még van két strófája!”. Gondolom magamban: hogyan lehet arra emlékezni, hogy egy dalnak összesen hány versszaka van? Ez akkor már egy

másfajta tartalomjegyzék lenne Annus néni „winchester”-én. Ráadásul már azt sem tudnám megmondani, mi a nevem, olyan fáradt vagyok, az képtelenség, hogy most bejöjjen a két versszak, talán majd ha pihent fejjel felkelünk holnap. Azért nem állítom le a felvevőt, hátha lesz valami. Néma csendben vagyok, hogy ne zavarjam. Üresen pörög a felvevő, és körülbelül három perc után megszólal Annus néni: „Mhhh, megvan” – és feléneklő hibátlanul a két strófát. Hasonló jelenet jó néhány alkalommal előfordult még, és magamban szinte mindig ugyanaz a gondolatom volt: most már biztosan nem fog sikerülni, ez lehetetlen! Annus néni úgy ült várakozva, némán, mintha csak az egyes polcokat nézné át a nagy dalraktárban, és csak arra várna, hogy mikor ér a megfelelő polchoz. Sokszor úgy tudott rájönni a hiányzó versszakra, hogy az utolsó meglévő sort énekelgette, dúdolgatta, és abból ugrottak be neki a következő strófa első szavai, amelyek alapján pedig már megindult a folyam.

Jött a nagy kérdés, hogy akkor hogyan tovább, hiszen a katonadalokat felvettük. Mentünk tovább a táncrendben található különböző táncok nótáival, úgy mint régi cigánytáncok, csárdások, sűrű csárdás, keringő, tangó és hétlépés. Jöttek a balladák, amikből Annus néni megközelítőleg harmincat énekel fel, karácsonyi kánták, István, János napi és újévi köszöntők. Aztán jöttek sorban a hallgatók, siratók, amelyek mind-mind Annus néni fiatalkorának részei voltak. Ahogyan haladtunk előre, egyre inkább az az érzés kerített hatalmába, hogy semmit sem tudok a mezősegi falvak igazi zenei világáról, arról, hogyan is nézett ki az egész hatvan-hetven évvel ezelőtt.

A hatvanas évektől elkezdődött népzenei gyűjtések felbecsülhetetlen értékűek, mert ma azt sem tudnám hol van Ördögösfüzes, ha ezek a pótolhatatlan felvételek nem lennének, de a zenének csak egy kis szeletét tartalmazzák. Azt, amelyet akkor értékesnek, régi-nek tartottak. Ennek szellemében az új stílus teljesen lemaradt a gyűjtésekből, illetve a gyűjtő személyes megítélésén múlt, hogy rögzítette-e, vagy eltűnt örökre. Például Széken az új keletű hétlépés tánczenéjét felvették, Füzesen nem nagyon. Pedig ez így kerek és egész, ahogyan Annus néni hallgatom. Pontosan tudja, hogy mi mennyire régi. A régi stílusra azt mondja, „régiregí”, az új stílusra azt, hogy „régiregí is” (hát persze, hogy régi) az újabb zenékre, magyar nótákra, azt hogy nóta. A teljesen értéktelenre, ha lehet ilyen kategóriát csinálni, azt hogy trinki-flinki, rövidítve trinki...

A mesének talán itt vége is lehetett volna. A háromnapos felvétel után úgy gondolhattuk volna, hogy jó munkát végeztünk, és rengeteg dalt felvettünk, e helyett azonban úgy éreztük, hogy nem tettünk semmit, mert Annus néni kincsesládája kimeríthetetlen. Ráadásul, mint a jó edző, motivált is minket néhány megjegyzéssel, mint például: „Pityu, mindet úgyse tudják felvenni, az lehetetlen”. Persze, több sem kellett nekünk, kerestük az újabb alkalmat, hogy folytathassuk a gyűjtést.

Újabb munkára „fogtuk” Annus néni, mégpedig úgy, hogy a felvett dalokat rendszereztük, és elküldtük neki a listát, mely számokat rögzítettük már. Arra kértük, hogy írja össze, hogy mi van még hátra, mi jut még eszébe. Hát jött is az üzenet, hogy a már felvett háromszázon kívül van még vagy kétszáz.

Folytattuk a munkát és csak azt vettem észre, hogy Hanusz Zoli barátommal már robogunk is át a Király-hágón, a Pénzes Gézától kölcsönkapott felvevőberendezéssel, és utazunk Ördögösfüzesre, hogy rögzítsük a „maradék” kétszáz éneket. Újabb három kemény napnak néztünk elébe. A „koreográfia” ugyanaz volt: Annus néni mint egy lemezjátszó pörgette egyik nótát a másik után. Érdekes volt, hogy mi maradt így a végére. Egyrészt az újabb stílusú nóták illetve magyarnóták, másrészt viszont a régi, a „slágerek”, amelyeket tudatosan hagytunk a végére, hiszen már sokszor sok helyen rögzítve lettek. Annus néni is siettetett még korábban, mondván, hogy „sohasem lehet tudni, hogy kinek mennyi van hátra”, így Komáromban inkább az ismeretlenebb nótákat rögzítettük először.

Ahogyan teltek a napok, egyre erősödött bennem az érzés, amit aztán szinte egyszerre mondtunk ki Zoli barátommal széki szállásunkon este megpihelve: „igazából ez egy egységes magyar népzenei dallamkincs, és valójában aszerint gondolunk valamilyen dallamot bonchidainak, füzesinek, gyimesinek vagy magyarbördinek, mert éppen ott lett felgyűjtve és a másik faluban véletlenül nem lett rögzítve, pedig ugyanúgy énekeltek ott is”. Mivel olyan szerencsések lehetünk, hogy Annus néni memóriájában egy falu szinte teljes népdalrepertoárja fennmaradt, könnyen látható, mennyire homogén a népdalkincsünk.

Annus néni memóriája egyébként hihetetlen. Nemcsak a szövegekre emlékszik, hanem pontosan tudja, hogy melyik nótát kitől tanulta. Például az egyikre azt mondja, hogy lakodalom volt a szomszédban és ott tanulta, a másikat az öreg Papolczi Danitól, a

„Annus néni daloskönyve” – könyvbemutató

Fonó, 2015. október 3 –Táncháztalálkozó, 2016. április 2.

Amikor Bartók Béla és Kodály Zoltán a XX. század elején megkezdték népzenei módszeres összegyűjtését, az első átfogó kutatás célja az volt, hogy arról minél teljesebb képet kapjanak. Ez alapján elsőként határolták körül a népzenei dialektusterületeket, zenei szempontok alapján rendszerezték népdalainkat. Az első nagy „terepfelmérés” után azonban már ők is megfogalmazták, hogy a következő kutatások célja a mélyebb „fúrás”, a falu és személyi monográfiák elkészítése kell legyen. „A vándorgyűjtő típusa régebben volt idősebb, mikor rövid idő alatt is sok anyagot talált [...]. De legfontosabb kérdéseinkre a választ elsősorban az egy-egy helyen hosszabban megfigyelő kutatástól várhatunk.” – írta Kodály Zoltán 1937-ben. Ennek a koncepciónak a jegyében készült 1940-ben Vargyas Lajos Áj faluról készült monográfiája (*Áj falu zenei élete*), majd 1943-ban Járdányi Pálnak *A kidei magyarság világi zenéje* című kötete. A falumonográfiákat egy-egy kiváló énekes, zenész vagy táncos adatközlő repertoárjának minél teljesebb feltárása követte. Az évtizedek alatt készült monográfi-

ák közül hármat említek most meg. Bartók egyik legkiválóbb katalógusi énekesének, a körösfői Ambrus Sándorné Márton Katának teljes repertoárját Kalló Anna jelentette meg; Martin György a híres magyarvisti táncosról, Mátyás István „Mundruc”-ról készített mindenre kiterjedő adatgyűjtést, de ide tartozik Halmos Bélának a széki primás, Ádám István „Icsán” teljes repertoárját bemutató munkája is. Ezt a sort folytatja a most megjelent kötet, melyben az ördögösfüzesi Hideg Istvánné sz. Lakatos Anna élete és több száz dala olvasható, a CD mellékleten pedig meghallgatható. A könyvben a füzesi népszokások és a zenészek iránt érdeklődők is számtalan hasznos információt találhatnak, de a közel ötszáz dallamra vonatkozó adatközlői megjegyzések, a népdalok zene tudományi kategóriákba való besorolása, stílusa, valamint a műdalok szerzői is kikereshetők a kötet végén lévő hatalmas táblázatban. Élvezetes olvasgatást, jó dal tanulást és izgalmas böngészést kívánok!

Árendás Péter

susztartól, aki a tornácra üldögélve énekelte mindig ezt a nótát. (Érdemes meghallgatni őt is a nemrégiben megjelent Jagamas-gyűjtésen, ahogy Annus néni szavaival „gyönyörűen tudta rengengetni a régi-régi nótákat”). Emlékszik, mit tanult a szomszéd Kaszián Anatól, az önéletrajzában még fényképen is megörökített idős aszszonyoktól, és hogy a katonák milyen dalokat hoztak vissza a hadifogságból. De még arra is emlékezett, hogy mit énekeltek a bejövő SS-ek vagy éppen az orosz katonák. Ezeket a megjegyzéseket Annus néni idézeteivel a dalok listájában szerepeltettük.

Az is megdöbbentő volt, ahogyan az új stílusú nóták sokszor hasonló dallamvezetése között meg tudta találni a különbséget, ami még az én zenész fülemnek is sokszor nehézséget okozott. Aztán, ha nagy ritkán eltévesztett egy új stílusú dallamot, rögtön jelezte, „most már megyek bele a másikba, ez nem az!”. És, talán egy kivétellel, ki is tudta javítani magát minden esetben.

Ami még szintén nagyon érdekes volt, Annus néni a nóták hangnemeit egymáshoz viszonyítva jól kezdi el, koránál fogva, természetesen, már alapvetően mélyebben mindent. Tehát lehet következtetni, hogy a zenészek régen mit milyen hangnemben játszottak, például a régi tánczenéket A-ban, a nótákat D-ben stb.

A felvevőberendezés másik oldalán, szinte már meditatív állapotban nagyon érdekes érzések jártak át időről időre. Az egyik ilyen az volt, amikor a „Mind azt mondja a retek” című dalt vettük fel. Kaszián Anatól tanulta, aki a szomszédjukban lakott. Ezt a dalt ismerhetik sokan Kallós Zoltán 1971-ben készített gyűjtéséről. Szinte hihetetlen, ahogyan Annus néni hangja ebben a nótában belemegy Kaszián Anna hangjába, és ugyanott válik egy kicsit érdekessé, a szó jó értelmében.

A másik nagy „jelenésem”, amikor Annus nénit hallgatva arra jöttem rá, hogy a sor végi díszítései a régi füzesi hegedüléssel vannak teljes összhangban. Amikor régi füzesi hegedülést hallgatok magnóról, ezek a sor végi díszítések a legszembetűnőbbek, a legjellemzőbbek az itteni zenére. Annyira egyé vált annak idején az éneklés és muzsikálás, hogy ezek a stílusjegyek jellemzőek voltak egy falu teljes zenei világára. Széken is ugyanezt figyelhetjük meg Szabó Varga György éneklése, Ádám István „Icsán” hegedülése vagy Székely Józsi bácsi furulyázási stílusa között. Józsi bácsi éneklését vagy furulyázását hallgatva rögtön Icsán hegedülése jutott eszembe annak idején, amikor 1992-ben nála jártunk gyűjteni Széken. Annus nénit hallgatva pedig a Mezei testvérek, Ferenc és Dénes hegedülése.

Közben nem tudok szabadulni az alapfelvetésemtől, amellyel indítottam bevezetőmet. Szerintem, ha valaki végighallgatja, úgy értem, lesz lehetősége végighallgatni az ötszáz éneket, meg fogja érteni „felzúdulásomat”. Hogyan lehet ennyi nótára emlékezni? Mennyit énekelhettek annak idején az emberek a TV, rádió, CD és diszkó nélküli időkben? Mennyit kellett ahhoz énekelni, hogy hetven év múltán, amelyből az utolsó majdnem harminc év nem volt aktív (Annus néni emlékezete szerint '81-ben volt az utolsó lakodalmon, amelyben a hagyományos zene szólt) előjöjjenek a sok versszakos énekek, cifrábbnál cifrább vagy néha éppen hasonlóbbnál hasonlóbb dallamokkal. Igen, valószínűleg tényleg állandóan énekeltek. Tanultam én is kisiskolás koromban a népdalokról, hogy énekeltek a fonóban, jeles alkalmakkor stb. de ezzel most így szembesülni teljesen más. Minden úgy igaz, és úgy kellett lennie, ahogyan Annus néni mesélt róla. Még a tűző napon folyó aratás is zeneszórra ment, hiszen a muzikusok voltak pénzügyileg érdekeltté téve, hogy az aratás minél hatékonyabban folyjon. Ha valaki lemaradt a munkában, a zenekar rögtön mögé állt és úgy húzta neki, hogy gyorsabban menjen a munka. Szürreális kép lehetett, ahogy elképzelem magam előtt. Szüntelenül újabb és újabb kérdésekhez jutok. Ha ennyit énekeltek, akkor meg miért nincs még sok ilyen kaliberű énekes, aki tudna több száz éneket. Annus néniéből mégis csak

egy van, Füzesen mindenképpen, de szerintem nem túlzok, ha azt mondom, hogy az egész bolygón is. Hát igen, valószínűleg kivételes fogékonyságú gyermek lehetett. Tehetségéhez később hihetetlen szorgalom társult. Nagyon jó tanuló volt, amit a mellékletben található ellenőrzőkönyv is mutat, de nem tanulhatott tovább, így hát egy jó adag bizonyítási vágy is tetézhette a kivételes tehetséget. Lehet, hogy már pszichológusnak képzelem magam? A végeredmény biztos: Hideg Anna néni az egyik legkiválóbb nótafa. Pikó barátom hasonlatával élve, akivel szintén eljutottunk ehhez a végső kérdéshez: „sok kiváló zenészt ismerhettünk, de Codoba Marciból csak egy volt a világon. Hát ilyen Annus néni is.”

Ennek a bevezetőnek nem formális, hanem nagyon is fontos és gyakorlati része, hogy megköszönjem mindazok segítségét, akik sokszor pénzben nem kifejezhető nagyságú segítséget nyújtottak a kiadvány elkészítésében.

- Először is Annus néni családjának, akik segítettek abban, hogy ez a tehetség fennmaradjon nekünk évtizedeken át. Sok művészt emészt el, hogy éppen saját családja nem támogatja. Olyan mértékű támogatás övezi őt férje, fia, menyé és unokái részéről, amely példa lehet mindenkinek.

- Péntes Géának, aki már ki tudja hányadszor bizonyítja, hogy verhetetlen a felvételek utómunkálatainak minőségében és gyorsaságában. Ezen túl az önzetlensége és segítőkészsége is egyedülálló, nélküle ez a kiadvány valóban nem jöhetett volna létre.

- Csernók Klárinak, Endrődiné Pásku Veronikának és Konkoly Csengének, akik hihetetlen feladatra vállalkoztak a dalok lekottázásával. Nagyon köszönjük a lányoknak ezúton is mind a magas szakmai minőséggel, mind pedig formás külcsínnal ellátott kottáikat és nem kevésbé fontos szöveglejegyzéseiket.

- Dr. Deákné Gelencsér Ágnesnek önzetlen felajánlását a kották szakmai lektorálására

- Hanusz Zsuzsannának, aki hihetetlen precízséggel és alázattal dolgozott Annus néni önéletrajzával és fél óra elteltével már a legbonyolultabb rokonsági kapcsolatokról tett fel kérdéseket neki.

- Erdélyi-Molnár Klárinak, aki rögtön átlátta a kiadvány szakmai jelentőségét és nagy lelkesedéssel végezte el a dalok tudományos besorolását. A könyv hátoldalán található ajánlóért illetve a dalok listáját megelőző útmutatóért is nagyon hálásak vagyunk Klárinak.

- Árendás Péternek, aki értékes tanácsokat adott, amikor is „válaszúthoz” érkeztem.

- Hanusz Zoli barátomnak, hogy időt, energiát és pénzt nem kímélve segített nekem. Már a kezdetekkor felismerte a téma jelentőségét és mindenben támogatott abban, hogy Annus néni „életműve” ne vesszen el. Zoli és felesége, Rónai Szilvia a szakmai munkán, az önéletrajz és egyéb dokumentumok lejegyzésén kívül rendkívül sokat tettek a kiadvány nyomdai kérdéseinek szervezésében is.

- Bartal Máriának a kiadvány nyomdai előkészítéséért.

- Komárom Város Önkormányzatának az anyagi támogatásért. „Pityu! A maga élete egy kész harc! Ne harcoljon annyit!” – mondta Annus néni egyik reggel, amikor napirendünkbe beléltva szembesült azzal, hogy az életem jó néhány szálon fut egyszerre. Ez a megjegyzés annyira találó volt arra a rohanós pillanatra, hogy leültem mellé, megállt az idő, megállt minden és néhány percig megszólalni sem tudtam csak nevetni az egészen.

Annus néni! Igaza van. Ne harcoljunk annyit, gyönyörködünk ezekben a csodálatos dallamokban, a dalszövegekben, amelyek régi korok időtlen bölcsességeit hordozzák. Azt kívánom, hogy legyen része életünknek ez a könyv és a lemez a mindennapokban. Elhátároltam, hogy az enyémmel mindenképpen része lesz. Családilag tanulunk meg minél többet Annus néni daloskönyvéből és, énekeljük azt saját örömünkre. Tegyük ezt Önök is!!

Horsa István

A RAFINÁLT SZEGÉNY MENYECSKE

Panaszkodik Zsuzsi az idős szomszédasszonyának.

- Hallja, ke', enni kéne vigyek a komámasszonynak, s nincs egy csepp tejem se.

A jószívű Máriskó néni készségesen ajánlja fel segítségét.

- Hát, ha csak az hiányzik, adak én neked egy annyit. Itt van egy fertály tej és még adak hozzá három tojást is. Most préseltük ki a napraforgó olajat, még azt is adak egy kis csuporral. Van még egy kis élesztőm, azt is vidd el. Sőt is tesztek, eredj és keresd fel a beteget.

- A jó Isten áldja meg érte kedet!

- Adam én szívesen.

A menyecske nagy boldogan hazaszaladt és mindent beletett egy tálba. Kavarja, kavarja, de lisztje nincs. Fut vissza a jószívű öregasszonyhoz.

- Hát hallja, ke', ehhez még liszt is kellene.

- Na gyere, adak én egy annyit.

- Máriskó néni, ezt meg is kéne sütni, de fánk sincs. Nincs maguknak valami vékony ágjuk?

- Azzal nem sül meg, de megsütem én szívesen neked, csak ide többet ne gyere, menyecske. Ez sincs, az sincs. Semmiből sütné téstát, te rafinált szegény menyecske.

ELSEJÉN 200 LÉ, LÉ, LÉ (Kolozsvári történet)

Minya a Hostátban szolgált. Sok volt a mezei munka, a fizetés kevés. Mínyának elment a kedve mindentől. Már nem beszélgetett senkivel, mint máskor. Meg is kérdez-

ték tőle, hogy „na mi a baj, Minya?”. Kérdezte a gazda is. Minya keserűen válaszol. Nekem az a bajam, hogy:

*Miért van reggel-öste puszkáva csak té, té, té,
Dílben és frustukra egy kis köménymaggal lé, lé, lé,
Elsején is csak kétszáz lé, lé, lé,
Én elmegyek innén s most megtudtátok mér, mér, mér.*

KÉT SZOMSZÉD BESZÉLGET

- Te, szomszéd, én vettem egy malacot, hogy nöddegéljen.

- Én nem tudak venni, szomszéd, még egy malacfarkot sem.

- Te, szomszéd, a fiam a szolgáltatásból hazaküldte a fizetését, hogy vegyek neki egy kis borjút, legyen mibe nőjjen pénze.

- Az én fiam, tudad, szomszéd, inkább elissza, elsláláza, kerítsem be a tornácot.

- Nekem jó kell legyen akkor is, ha kerítetlen a tornác.

- Te, szomszéd, nekem még sok minden kéne, ez is, az is.

- Te, szomszéd, nálunk ez sincs, az sincs.

- Te, szomszéd, én már valahogy kivackaladak a szegénységből, én már mászok kifelé a szarbul.

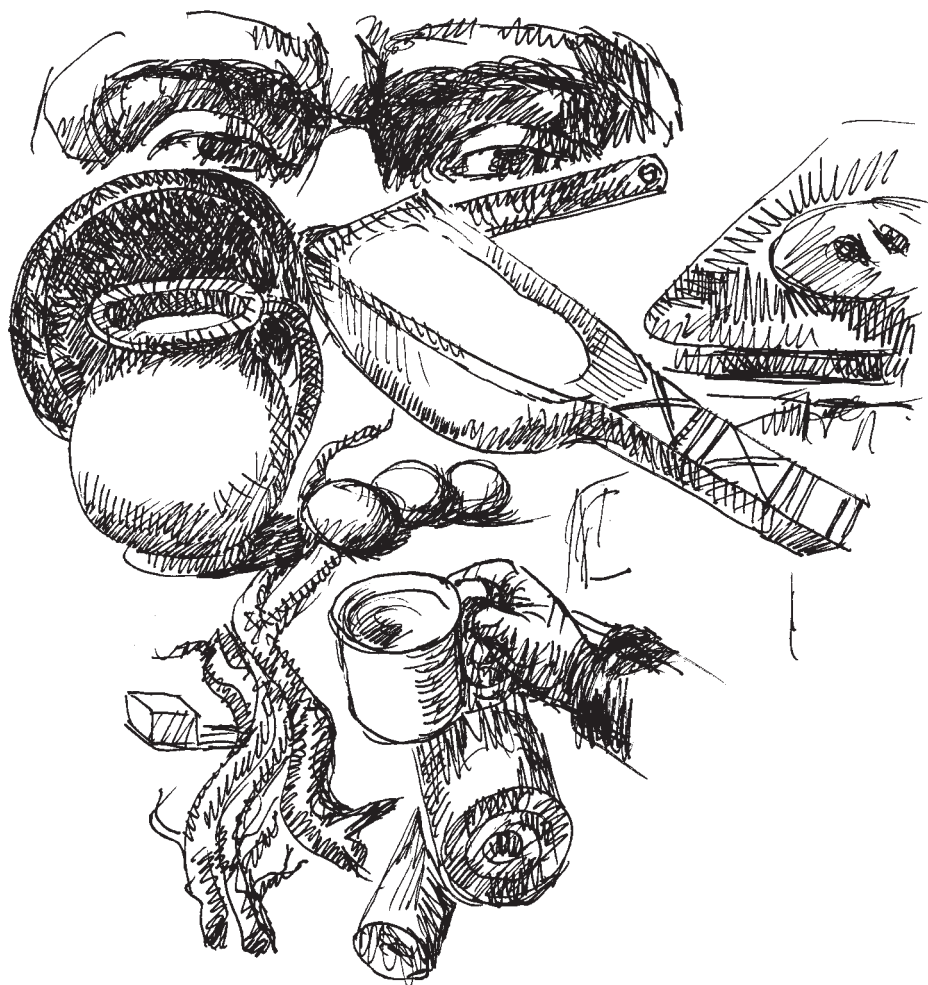
- Én belefulladás, szomszéd, a nagy szegénységbe. Én már nyakig vagyok a szarban. Nekem már, te szomszéd, nincs, nincs, nincs...

- Úgy szép a szegénység, ha semmi sincsen.

Kocsis Rózsi

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

A Halmos Béla Program célja

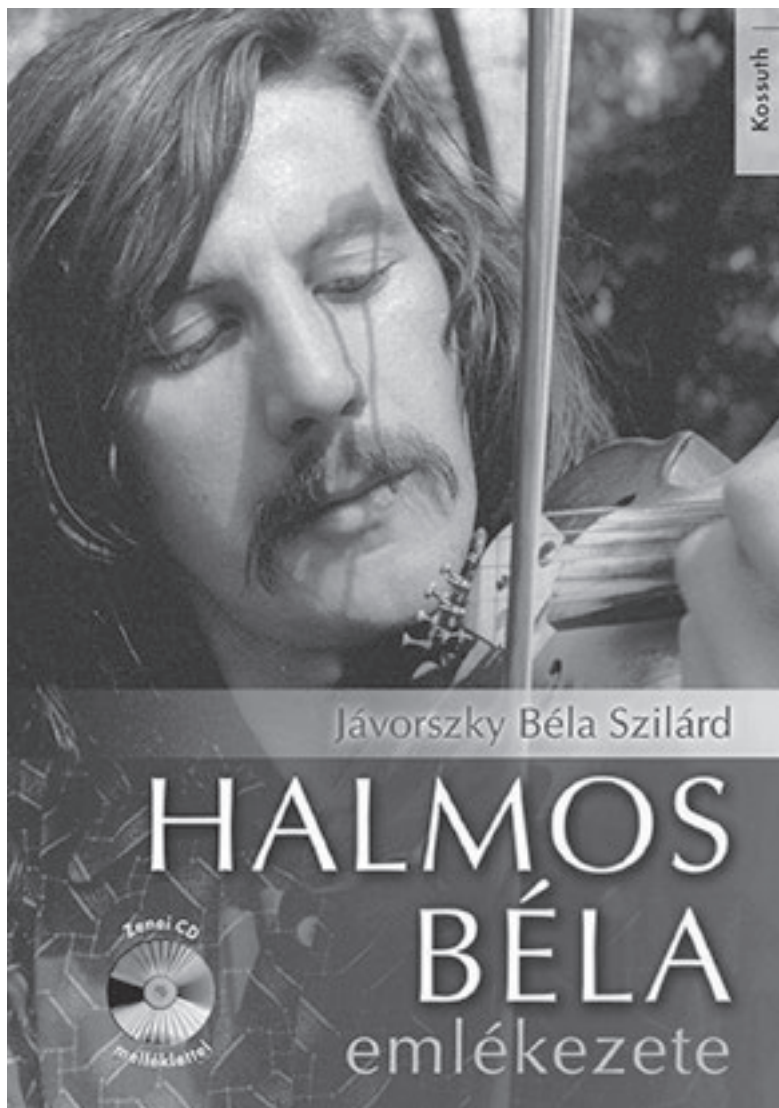
A Halmos Béla Program célja a népzenei utánpótlás támogatása, színvonalas népzenei és világzenei produkciók fellépési lehetőségeinek, bel- és külföldi népszerűsítésének elősegítése. A pályázati program feladata a Kárpát-medencei és moldvai magyarság, valamint a velük együtt élő nemzetiségek népzenei világát jellemző kulturális sokszínűség bemutatásának elősegítése. Feladata továbbá, hogy a tartalmas, értékes népzenei és a népzenei hagyomány mély ismeretén alapuló világzenei szolisták és együttesek produkciói eljussanak a szélesebb közönséghez. Célja lehetőséget teremteni azoknak az alkotó és előadóművészeknek, akiknek a legnagyobb esélyük van zenei kultúránk nemzetközi jelenlétének megerősítésére, a magyar modell terjesztésére.

A Halmos Béla Program létrejöttének közvetlen előzménye a Cseh Tamás Program elindítása volt, amellyel a könnyűzene utánpótlásának támogatása és a színvonalas produkciók fellépési lehetőségeinek elősegítése volt az NKA Bizottság célja. Tavaly nyáron fogalmazódott meg a Fonó Budai Zeneház, a Hagyományok Háza és a Hangvető Zenei Terjesztő Társulás közös nyilatkozata, amelyben az NKA vezetésétől a népzeneire és az abból kiinduló feldolgozott zenére vonatkozó hasonló program elindítását kérték. Az NKA vezetése a kezdetektől támogatta az ötletet, és alig fél évvel később létrehozta a Halmos Béláról elnevezett új, ideiglenes kollégiumot.

Az NKA Halmos Béla Program Ideiglenes Kollégiumának tagjai: **Liber Endre** zenész, a Hangvető Zenei Terjesztő Társulás egyik alapítója és művészeti vezetője, a kollégium vezetője; **Árendás Péter** zenész, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének tanára, a Hagyományok Háza Folkloridokumentációs Könyvtár és Archívum tárvezető helyettese; **Berán István** zenész, a Táncház Egyesület ügyvezetője tagja, annak képviselője; **Eredics Gábor** Kossuth-díjas zenész, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének tanára, a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja, a Vujicsics Együttes vezetője; **Sipos Mihály** Kossuth-díjas zenész, a Muzsikás Együttes primása, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja; **Virágvölgyi Márta** zenész, az Óbudai Népzene Iskola hegedűtanára, a Hangszeres Népzenei Példatár sorozat szerkesztője.

A kollégium a névadó szellemiségéhez méltó, az oktatást, zenész-utánpótlás nevelést támogató, a népzenei és a népzenehez szervesen kapcsolódó világzenei előadók produkcióinak hazai, külföldi és külföldi népszerűsítését szolgáló, többéves pályázati program kidolgozását célozza meg.

Ezzel szoros összefüggésben egy jól működő országos folk-klub hálózat kialakítása is elkezdődik, amely folyamatos és magas színvonalú játszóhelyet biztosíthat majd az érintett előadói kör számára. A kuratórium az ún. zenekari „portfólió” kialakításával új koncert-programok, lemezek, videoklipek létrejöttét kívánja támogatni pályázatok útján, amelyek bemutatási lehetőségeit az imént említett folk-klubok mellett a zenei fesztiválokra is kiterjesztené a fesztiválszervezők számára kiírt pályázatokkal. A pályázati elbírálás legfontosabb szempontjai között hangsúlyosan szerepel majd a közönségszervezés színvonalának javítása és új közönségteretek megnyerése. Ennek érdekében a fiatalok érdeklődésére is számot tartó, kor-

Halmos Béla születésének hetvenedik évfordulójára a Kossuth Kiadónál napvilágot látott Jávorszky Béla Szilárd „Halmos Béla emlékezete” című kötete, amely a folkMAGazin 2014-es különszámának átdolgozott kiadása, eredeti gyűjtéseket tartalmazó CD-melléklettel. A megjelenést az NKA támogatta, szakmai partnerként az MTA BTK Zenetudományi Intézet és a Hagyományok Háza működött közre.

szerű, a közönség igényeit figyelembe vevő, komplex zenei hagyományközvetítő program tervével jelentkező pályázók jelentkezését várjuk. A komplexitás fogalma ez esetben a történelmi, földrajzi vonatkozások bemutatására, más tudomány- és művészeti ágakkal, más zenei műfajokkal való kapcsolódási pontok kihasználására értendő.

A szélesebb közönség elérésének egyik kulcsa a program eredményeinek médianyilvánossága. Ezért a Halmos Béla Program ideiglenes kollégiumának pályázati kiírásai között szerepelni fog azoknak a médiaműhelyeknek a támogatása is, amelyek kiemelt céljuknak tekintik a népzenehez kötődő zenei programok, előadók népszerűsítését.

A célok között szerepel továbbá a népzene oktatását szolgáló kiadványok megjelenésének ösztönzése, és a leendő népzeneészek gyakorlati képzésének támogatása pályázatok útján.

Liber Endre

Gondolatok néptáncról – „Násztánc” ürügyén

Magyar Állami Népi Együttes: Násztánc

Ha ki kellene választanom azt az előadást, amelyik legjobban jellemző az ezredforduló évtizedeinek magyar színpadi néptáncművészetére, a Násztánc az esélyesek között lenne. Nézőpont kérdése, hogy ez most dicséret-e, avagy sajnálkozás.

Az vitán felül áll, hogy Farkas Zoltán „Batyú” alkotó- és előadótársaival együtt igen jó minőségű anyagot tett a színpadra. Az eredmény esetleges eltérő megítélése abból adódhat, hogy ki milyen elvárásokat támaszt a műfajjal szemben. Jómagam élveztem, örömmel néztem az előadást, mert szeretem a néptáncot, de ha felkavaró, rám erősen és aktuálisan ható színházi élményre vágyom, másfajta programot keresek. Kérdés, hogy jogos-e egyáltalán elvárni a néptáncotól, hogy aktuálisan felkavarjon.

A Násztánc létrehozói a tekintetben jogosan gondolhatják alkotásukat korszerű produkciónak, hogy az minden ízében eltér a hagyományos folklór-összeállításoktól, sőt, kifejezetten kortárszínházias előadás, amennyiben irodalmi alapja van (egy nagy költemény), és lazán szerkesztett, de követhető narratív szál mentén haladva, szimbolikus tartalmakat jelenít meg elvontan. Azt is megkockáztatom, hogy ez a fajta absztrahálás sokaknak még ma is kifejezetten modernnek számít, de azért tudnunk kell: a színházi korszerűség hasonló eszközeit hazánkban is minimum negyven-ötven éve jól ismerjük (sőt, annak eredői több mint száz évre is visszamutatnak). A tánc- és mozgásstílus mellett (még ha pantomim, szalontánc, diszkó, rap és break dance is megjelenik a darabban) a látványvilág és a kísérőzene zene „mai” hangzásai sem éppen napjaink művészetének kortárs trendjébe illeszkednek, és ami szintén észrevehető, mindezek alkalmazása mintha nem belső (hiteles alkotói) motiváltságból fakadna, vagyis mintha nem a témához egyedien adekvát komplex tánc- és színházi nyelven szólalna meg az előadás. Mondjuk ki: a Násztánc formálisan korszerű.

Az újabb kérdés az: szükség van-e „csak” formálisan korszerű néptánc-előadásokra? Vagy van-e létjogosultsága egyáltalán a fontolva haladásnak? Véleményem szerint van. A Násztánc tulajdonképpen összegzi az elmúlt évtizedek jó néhány néptánc-korszerűsítési törekvését, „kasszát csinál”, mely újabb ürügyül szolgál az ének-

lésre, a muzsikálásra és a táncra. Mindez tulajdonképpen könnyen unalmasnak is minősülhetne, ha a formálisan korszerű keretek között újabb ürügy révén megszülető produktum – kicsit sem mellesesen – nem képviselne (több évszázad alatt érlelődött) kitűnő, egyedi művészi minőséget. Zenében, énekben, táncban. Az aktuálisan prezentált, professzionális népművészetnek ez a titka: az alapanyaga olyan jó minőségű, hogy a már unalmasnak számító interpretálás sem tud igazán unalmas lenni. De ez a csapdája is: mindig van lehetőség visszamenni az alapokhoz (ez mindig hasznos is, és mindig akad rá akceptálható igény), de miközben például a néptáncosok megfontolva-haladgatva őrzik-dédelgetik tiszta forrásból merített-gyűjtött kincseiket, a világ fénysebességgel elszágul mellettük.

Mondhatnánk: kit érdekel? Száguljon a világ oda, ahova akar, a néptánc örök, mint a jambikus lejtés az európai versben (ma is használják a kortárs költők, pedig már az ókori Rómában is divat volt). Ezzel részben egyetértek. De megjegyzem: nem egy mai (trendi) kortárs költő, jóllehet ugyanazt a jambust veszi alapul, de nem ugyanazokat a strófákat rója (sem tartalmukban, sem formájukban), mint az elődei az ókorban.

A Násztáncban fantasztikusak a táncosok, hihetetlenül jó az élőzene és az ének. Akadnak kivételesen jó táncos színházi pillanatok is (ilyen, amikor négy férfi dobkíséretre körbetáncolja az ifjú párt, valamint a primás és az ülő pár kopogós összjátéka, ilyenek a férfi párviadatok a groteszken őrzött „balkáni” kör közepén és a két asztalon). A jelmezek ízlésesek, a díszlet viszont eléggé szegényes, bár néha ügyes a mozgó leplek, emelvények, fények és ellenfények, árnyjátékok összehangzó játéka. Az olykor-olykor be-belógatott méretes, csonka harmad körcikk alakú, műanyag rafiból font „ki-lapított lámpaernyő” látványától viszont nem egyszer szabályosan depresszióba esem. Mindezek mellett és ellenére a Násztánc összességében jó előadás. Formális műgonddal, racionálisan és intelligensen szerkesztették meg, de szenvedéllyel és odaadással adják elő.

Kutszegi Csaba
(www.tanckritika.hu)

fotó: Dusa Gábor

Gigantikus belső monológ megtáncoltatva

A Násztánc című produkció Nagy László költeménye alapján készült

Ha a színlapon – többek között – Herczku Ágnes, Sipos Mihály és Farkas Zoltán „Batyú” nevét látjuk, abban biztosak lehetünk, hogy minőségi zenét és táncot fogunk hallani és látni. Ha azt is látjuk, hogy Nagy László „Menyegző” című verse alapján készült a produkció, akkor szinte semmiben nem lehetünk biztosak.

Ne legyen rest elolvasni a nyájas olvasó az említett verset, és elgondolkodni azon, miképpen állítaná színpadra. Az epikus hosszúságú költemény egy szürreális gondolatfolyam, egy gigantikus belső monológ, egy formátlan képzeletáramlás, asszociációs játék, egyszerre hajaz az amerikai költészet hőskorát jelentő beatköltők automatikus írással lejegyzett látomásaira (elég Ginsberg Üvöltésére gondolni), a nemzeti hőseposzokra, táltosénekekre, regölésekre. Tartalmaz átkokat, áldásokat, rontásokat, gyógyító formulákat. Sajnos még nem ismert olyan etnográfiai igényű elemzése a versnek, mely ezeket rendszerezte volna.

A Magyar Állami Népi Együttes a Budapesti Tavasz Fesztivál keretében, a Müpában mutatta be a Nagy László Menyegző című verse alapján készült Násztáncot április 15-én.

A vers természetesen nem hangzott el egészében, részletek lettek belőle elcsujogatva: „Beomolhat Buda vára, hallgass csak a hadnagyára, hipp! / Kriptabelű varjú táncol, szájában a hús, a fátyol, huss! / Ikulás, pikulás, táncol ezer Mikulás, hopp! / Ezer hordó borom van, mind az ezer csapon van, tölti!” Illetve dramaturgiai fordulópontokon vészjólón el lettek suttozva a titokzatos, fekete

ruhás Végzet által: „Éljen az új pár, éljen, de most ne mozogjon!”.

Az általam nagyvonalúan Végzet titulussal illetett karakter a vers következő megszólalóit összegzi egyébként: babonazápor, jégszféra, ruganyos vénék tanácsa. Megszólalásáról sokszor eldönthetetlen, áldás vagy átok. De hát, aki egyértelmű dolgokra vágyik, kerülje a látomásos költészetet!

Oláh-Fenyvesi Judit dramaturg és kollégái mindenestre nem ijedtek meg a kihívástól, bátor asszociációt vittek színre, ami egyszerre néptáncgála, esküvői népszokások bemutatója, pszichedelikus utazás, esztrádszhow. Jelen van benne a klasszikus, „füledbe húzom a nótádat”-féle cigányzene, autentikus magyar népzene, jazz, hip-hop (igen, egy pár sort el is rappelnek), egyszerre szól cimbalom, szaxofon, chill-outos szintetizátor-szönyeg és az az isteni „hosszifurugla”, amittől facsarni lehet a szívünket.

A tipikus kortárs táncos vonaglásokig nem mennek el a művészek, bár a műfaji eklektika esztétikája megengedné, sőt, talán meg is követelné a táncművészet szélei közötti átjárást, de azt azért technikailag nem várhatjuk el senkitől, hogy karaktercipőben és rakott szoknyában fetrengjen a balettszőnyegen két csárdás között.

NÁSZTÁNC (HAGYOMÁNYOK HÁZA – MAGYAR ÁLLAMI NÉPI EGYÜTTES)
KÖZREMŰKÖDIK: HERCZKU ÁGNES, HETÉNYI MILÁN – ÉNEK, BÓSCZE TAMÁS – DOB, A MAGYAR ÁLLAMI NÉPI EGYÜTTES TÁNCKARA ÉS ZENEKARA. ZENEKARVEZETŐ: PÁL ISTVÁN SZALONNA. TÁNCARVEZETŐ: KÖKÉNY RICHÁRD. TÁNCKARI ASSZISZTENSEK: BORBÉLY BEATRIX, JÁVOR KATALIN, ÁGFALVI GYÖRGY. DÍSZLET: MOLNÁR ZSUZSA. JELMEZ: TÓTH ILDIKÓ. ZENE: BORBÉLY MIHÁLY, SIPOS MIHÁLY. DRAMATURG: OLÁH-FENYVESI JUDIT. KOREOGRÁFIA: BAKÓ TAMÁS. KOREOGRÁFUS, RENDEZŐ: FARKAS ZOLTÁN „BATYÚ”. MŰVÉSZETI VEZETŐ: MIHÁLYI GÁBOR. MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ, 2016. ÁPRILIS 15.

Bakó Tamás koreográfus bölcs mértéktelenséggel oldotta meg a problémát és a kortárs tánc nyelvét egyszerű, de pontos és látványos ritmusjátékok formájában igazította néptáncosok karakteréhez és habitusához.

A szakrális, égi-földi mátkaságot tetőző esküvő, a páros mennybemenetel, és az orgia, az őrjöngő eksztázis, a haláltánc képei között pedig Herczku Ágnes úgy közlekedik Tóth Ildikó gyönyörű jelmezében, mint egy eleven tulipános láda, akinek ajkáról minden hang egy felpattanó titok kinyilatkozatása.

Juhász Kristóf
(Magyar Idők, 2016.04.18.)

Eszterlanc – Keszü

Az Eszterlanc zenekar új albumán hallható dalok nagy része Mezőkeszű és környékéről származó tradicionális népzene. Néhány dalban keszűi énekesek is közreműködnek (Földvári Mihály, Vigh József, Török „Csingó” Adorján), emellett a zenekar régi társa, Szilágyi Anna előadásában három meglehetősen régi dal is hallható. A lemez meghatározó énekhangjai Navratil Andrea és Fekete Zsuzsanna, mellettük Miskolczi Mariska, Soós Réka, Sturcz Noémi biztosították a dalok hiteles, érzelmmel teli tolmácsolását. Dresch Mihály szaxofon és fuhun játéka ezen az Eszterlanc CD-n került leginkább előtérbe. A közreműködő vonós zenészek: Mihó Attila, Komáromi Márton, Juhász Dénes, Nyitrai Tamás hegedűsök, Császár Attila brácsás, valamint Liber Róbert bőgős.

ELA-101 • Forgalmazó: Fonó

Vonós népzenei hagyományaink továbbéltetése I.

HOGYAN KERÜLTEM KAPCSOLATBA A NÉPZENÉVEL?

1971-ben végeztem a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Tanárképző Szakán mint klasszikus hegedűtanár. Tanítottam is kilenc évet zeneiskolában. Ebben az évben ismertem meg férjemet, Virágvölgyi Bélát, aki a Műszaki Egyetem Zenekarában együtt játszott Halmos Bélával és Sebő Ferencel. (Halmos Béla brácsázott, Sebő Feri csellózott). Halmosék ekkor kezdtek népzenevel foglalkozni, így éppen jókor kerültem bele ebbe a társaságba. Timár Sándor koreográfus ebben az időben keresett új zenekart a Bartók Táncgyűtteshez, hogy az eredeti tánchoz eredeti zene szóljon. 1972 őszén szegődtem az együtteshez, ahol több mint húsz évig muzsikáltam, először zenészként, majd zenei vezetőként. 1973-ban alakítottuk meg a Virágvölgyi Együttest: férjem bőgözött, Csoma Bálint brácsázott, én primáztam. 1974-ben megkaptuk a Népművészet Ifjú Mestere címet. Hetente háromszor volt próba a Bartók Táncgyűttesben, emellett minden szombaton táncházat tartottunk a Bem rakparti Művelődési Házban. Közben lassacskán beletanultam a népi hegedülés technikájába, hiszen a klasszikus hegedüléshez képest szinte minden új volt. A '70-es évek közepétől szerződéses munkatársa voltam a Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoportjának, ahol lejegyzéseket készítettem, és a gyűjtött anyagok feldolgozásában, rendszerezésében munkálkodtam. Közben persze családi életünk is zajlott, két szép lányunk született. Rengeteget jártunk gyűjteni, elsősorban Erdélybe, mert itt még virágzott a népi kultúra minden ága. Minden tapintható, érzékelhető, megfogható, hallható, látható volt, hiszen élt.

1972. május 6-án a Liszt Ferenc téri Könyvklubban rendezték meg az első táncházat. Ez volt az a történelmi pillanat, amikor létrejött egy

új, a világon egyedülálló hungarikum, ekkor kezdődött a táncházmozgalom. Alapja a széki tánc volt, aminek szépsége és egyszerűsége mindenkit rabul ejtett. Bárki megtanulhatta, és a pesti táncházakon kívül Széken el lehetett lesni a táncok és zenék eredeti stílusát.

A '70-es évek közepétől a havi rendszerességgel tartott bétégi tanfolyamokon kezdtük a tanítást (Budapest, Székesfehérvár, Győr, Mosonmagyaróvár, Szeged, Hódmezővásárhely, Szentendre, nyáron Jászberény). Kottaolvasó és -író lévén a gyűjtött zenéket lejegyeztem, ez jelentette a tananyagot, amiből tanítottam. Az elkészült kottakötegeket a tanfolyamokon sokszorosítottuk.

A '90-es években bekerült a népzene a zeneiskolákba, 1994-től megindult a szakiskolai oktatás. Ezzel egy időben indult meg a Nyíregyházi Tanárképző Főiskolán az ének-zene-népzene szak, így lehetővé vált a népzenei tanári diploma megszerzése. 2007-től a népzene már a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen is választható szak lett.

*

A HANGSZERES NÉPZENEI PÉLDATÁR-SOROZAT SZÜLETÉSE

Az alábbiakban röviden bemutatom a Népzenei Füzetek – Hangszeres Népzenei Példatár című sorozatban eddig megjelent, általam írt köteteket. Több évtizedes lejegyzői és tanári munkám eredménye ez a tizenhárom kötet, amelyekben kialakítottam a díszítések újszerű, a klasszikustól eltérő, speciális jelölését is.

*

GYIMES – A Keleti-Kárpátok vízválasztóján túl, a Tatros és a belé futó patakok mentén nagy területen élnek a gyimesi csángók. A sok kis település közül a legfontosabb Gyimesközéppok, Gyimesfelsőlök és Gyimesbükk. Gyimes elszigeteltsége, nehéz meg-

közelíthetősége miatt megőrizte sok évszázados kultúráját, ősi dallamvilágát s a dallamokkal együtt azt a régies, különleges játékmódot, amely minden más muzsikálási módtól megkülönbözteti. Ennek az a lényege, hogy a primás keze nem az I. fekvésben, a hegedű csigájához közel, hanem egy hanggal följebb, a II. fekvésben van, csuklóval mindig a hegedű testéhez támaszkodva. Az I. és II. fekvés nem válik el egymástól, a primás a csak I. fekvésben lejátszható hangokat a tenyér hátramozdításával, 1. vagy 2. ujjal csúsztatva éri el a csuklótámaszkodás megtartásával. Ilyenkor az első adandó alkalommal, még egy-egy hang kedvéért is, visszatér az eredeti helyére, azaz a II. fekvésbe. A két fekvés egy pozícióból való játszása a bal kézfej állandó mozgását eredményezi. A 3. ujj helyett többnyire üres húrt használ. Így a II. fekvés mint alaphelyzet és a sok üres húr használata miatt a gyimesi zene lejátszásához többnyire elegendő két ujj. Ez az ősi játékmód egészen különleges hangzást hoz létre.

Az általam közelről ismert primások közül *Antal Zoltán* („Vak Zolti”) pl. mindig csak két ujjat használ, tehát állandóan csúsztal. A másik két nagyszerű primás, *Zerkula János* négy, míg *Halmágyi Mihály* három ujjal játszik, de mindegyik megtartja a II. fekvést mint alaphelyzetet. Az én lelkemhez Mihály bácsi játéka áll a legközelebb, talán

Melits László - Halmágyi Gábor

JÁSZOK

TÖRTÉNELMI DAL- ÉS TÁNCJÁTÉK

Budapesti bemutató: 2016. szeptember 14. 19.00 óra
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház

FŐSZEREPLŐK:	KÖZREMŰKÖDŐK:
Májer Zoltán Turi Melinda Philipp György Békási Erneszt Furdák Kristóf Kassai Lili Nanics Péter Buzai Bori	Magyar Állami Népi Együttes Táncművészei Jászok Népi Együttes Hívások Ensemble Pál István Szabolcs évi bandája

JÁSZOK VEGETARIÁNUS
a Cantate Nobis Énekegyüttes,
a Deryné Hegyeska, a Palotai János Vegyeskar
és a Székely Mihály Körös Tagozatból

Befűzi Sándor, Bón Katalin, Góboósi Ferenc,
Ludnai Kata, Péter Attila, Péterné Varga Erzsébet,
a Jászok Népi Együttes volt táncosai

www.jaszok.com

ő a leglíraibb, a legmegfoghatatlanabb. A gyimesi zenében kéttagú a banda – a valamikori síp és dob felálláshoz hasonlóan, annak maradványaként –, hegedű és ütőgardon játszik együtt. A zenét szinte mindig házaspár szolgáltatja: a férfi a primás, a nő a gardonos. Így a fizetség egy családban marad.

1987-ben Halmágyi Mihály gyimesi primás és felesége, *Ádám Gizella* gardonos első ízben jöhetett Magyarországra, Budapestre. Így alkalom adódott, hogy a Zenetudományi Intézetben egész napos gyűjtést csinálhassunk velük. A gyűjtés során a gyimesi táncrend szinte minden táncfajtaját végigjátszották, természetesen a dallamrepertoár teljességének igénye nélkül, hiszen egy napba minden nem fért bele. Mégis, felmérhetetlen jelentőségű ez a gyűjtés, hiszen ez volt az első alkalom, amikor hangosfilmre és videóra vehettük egy gyimesi primás játékát. Eddig csak személyes benyomásainkra és emlékeinkre hagyatkozhattunk a gyimesi játéktechnikát illetően. Azt láttuk, hogy a primás csúszkál, másként muzsikál, mint általában a zenészek, de hogy hogyan, azt csak a most készült felvételekről figyelhettük meg pontosan. A másfél órás felvételt azon melegeben lejegyeztem, természetesen először a hangokat, majd az ujjrendet és a vonózást. Kiderült, hogy az ujjrend kristálytiszta, egységes rendszert alkot, amelyet Mihály bácsi mindegyik dallamban következetesen alkalmaz. Így lehetett, hogy a harmadik dallam után már magamtól írtam be az 1, a 2, a 0 számokat, szinte nem is kellett a videót nézmem, csak ellenőriznem. A vonózás egyszerű, de nagyon jellegzetes, a vonó hangsúlyai teljesen egybeesnek az ütőgardon hangsúlyaival, azokat erősítik.

1989-ben jelent meg a Hungaroton gondozásában Halmágyi Mihály lemeze, amit Budapesten, stúdióban vettek föl. Ekkor támadt a korszakalkotó ötletem, hogy a lemezzel együtt a kottát is ki kellene adni, amire eddig nem volt lehetőség. Egy hónap állt rendelkezésemre a kézirat elkészítéséhez. Az első kötet, a Gyimesi népzene I., a lemez anyagát tartalmazza. Mivel Mihály bácsi az ujjrendet és a vonózást következetesen, minden dallamban egyformán alkalmazza, ezért a csak hangzó anyagról készült lejegyzéseket is ellátam ujjrenddel és kötőívekkel. A Gyimesi népzene II. című kötet tartalmazza az összes többi dallamot, ami a korábbi videó gyűjtés-kor hangzott el.

*

BONCHIDA – A régi időkben a nemesi kúriák, főúri kastélyok gyakran kulturális központot is jelentettek. Így volt ez Bonchidán is. A zenészek dolga nem csupán az udvari muzsikálás volt, hanem muzsikáltak a parasztnak, a cselédeknek, a cigányoknak, a románoknak is. Bonchidán több zenészdinasztia működött, a Pusztai, a Bonc és a Kolbász család. Engem *Pusztai Endre* és *Bonc István* játéka varázsolt el a legjobban. Bonchidán két külön táncpárt muzsikáltak, egy magyart és egy román. A magyar pár férfitáncból, azaz ritka és sűrű magyarból, és páros táncból, vagyis lassú és sűrű csárdásból áll. A román párban a ritka férfitáncot bárbuncnak, míg a sűrűt bárbunc desnek nevezik. A páros táncban a lassú csárdást a világ – szerintem – legszebb zenéje és tánca, az invirtita, azaz a román forgató követi, végül a párt a sűrű csárdás zárja.

Máig közzájón forog a következő rövid történet. Egy alkalommal Bánffy gróf beutazott Kolozsvárra, és szép idő lévén, könnyedén, ingujjban és lajbiban szállt vonatra. Közben rosszra fordult az idő, nagyon hideg lett, és telefonált haza, hogy bundával várják az állomáson, amikor megérkezik. No, meg is érkezett, s a vonatról leszállva a zimankóban rázendített a zenekar, hiszen félrehallották a kérést és bunda helyett bandával várták.

A Bonchidai népzene I. című kötet 1990-ben jelent meg, amely *Pusztai Sándor „Szilaj”* és fia, *Pusztai Endre*, valamint *Bonc István* játékát tartalmazza.

*

SZATMÁR – 1992-ben jelent meg a Szatmári népzene I-II. kötet, amit Vavrincez Andrásal közösen készítettünk. Ő volt a kiváló lektorom az összes kötetnél. Sokszor vére menő vitát folytattunk egy-egy hangért, de általában neki volt igaza. (Ilyen egy jó lektor.)

Hadd idézzem a tiszakőrödi primás, *Horváth András* saját szavait (az ő dallamait tartalmazza a kötet), amit a hegedűtanulásáról mondott! „Tizenkét évesen elszöktem otthonról, elmentem sárt csinálni [vályogot vetni], ott kaptam kilenc pengőt, ezen vettem nadrágot és Tiszabecsen egy kis hegedűt. Elkezdtem muzsikálni, míg jöttem hazafelé magamba, a nótát mondtam is, danoltam is, muzsikáltam is. Felmentem a kocsmára. Hát bejöttek ezek a gazdag emberek, akik mágnesek [mágnások] voltak, sok pénzt kerestek, oszt énekelték azt: »Bányász kislányt óhajt szívem«. S a főnök meglátta nálam a kis hegedűt a hónom alatt, azt mondja: – Fiam, tudsz te muzsikálni? – Hát, mondom, egy kicsit. De már hallottam azelőtt, hogy énekelték azt a nótát. Ők elkezdtek dalolni, én meg szépen muzsikáltam utánuk... Levette a kalapom, ő tett bele öt pengőt, ezüst pengőt, a másik kettőt; harminchat pengőt kerestem akkor.”

Ebből a pénzből vett a testvérenek egy rend ruhát és egy „klánétát”, vagyis klarinétot. Nagy élmény volt, amikor először találkoztunk Jászberényben, a nyári táborban. Az első három napban én megtanítottam az alapnótákat, hogy, mire megjönnek Andris bácsiék, csak a stílust kelljen elsajátítani. Nagy izgalommal vártuk, hogy miket fog mutatni, de az első pillanattól kezdve, ahogy elkezdünk muzsikálni (kb. tizenöt hegedűs), Andris bácsi csillogó szemmel csak variációkat volt hajlandó játszani, vagyis végig csak tizenhatodolt.

*

SOMOGY – *Óvári Imre* bácsi az utolsó somogyi primás, akivel volt szerencsénk találkozni. Vavrincez Andrissal mentünk Somogyba gyűjteni egy gyönyörű májusi hétvégén. Sok címünk volt, de semmi sem sikerült: vagy nem volt otthon a primás, vagy beteg volt, vagy gyászolt, és azért nem muzsikált, vagy muzsikált, de olyan „ordenáré” nótákat, hogy nem vettünk föl semmit. Szóval, semmi! Vasárnap délután Kaposvár határában megpróbálkoztunk az utolsó címmel: Kaposzterdahely, Óvári Imre. A templommal szemben lévő kocsmában érdeklődtünk Óvári Imre primás felől, tudnak-e róla, él-e, hal-e az öreg. Persze, nincsenek véletlenek, úgyhogy éppen akkor, azon a helyen tartózkodott a primás fia, egy borzasztóan lepusztult, üveges tekintetű helyi dolgozó, aki el is kalauzolt bennünket az édesapjához. Mindenre el voltunk készülve! Imre bácsi éppen ágyban feküdt, mert akkor hozták haza a kórházból. Pici, nyílt tekintetű, okos, értelmes, tiszta, nagyon aranyos bácsi volt (nem erre számítottunk), aki sokat mesélt, és még muzsikált is nekünk. Amikor meglátta a hegedűt, olyan mohón nyúlt érte, mintha évek óta erre várt volna. Valóban, húsz éve nem muzsikált már. A hat-nyolc tagú bandájából egyedül csak ő maradt, a többiek mind meghaltak. Húsz éve nem volt kezében hegedű! Fantasztikus volt az az első ugrós, amit játszott. Az „A barátok, a barátok...” kezdetű nótát én még életemben nem hallottam így. Imre bácsit a legjobban az szomorította el, hogy a variációk nem mennek úgy, mint régen, tehát tizenhatod-futamokkal próbálkozott.

Legközelebb Andris vitt neki egy hegedűt, s nagyon boldog volt vele. Külön füzetet nyitott, abba írta bele a nótacímeket, készült a következő találkozásra. Még Mosdósra is elmentünk, a tudószanatóriumba, ahol az udvaron készítettünk vele felvételt, mire a betegek mind kikönyököltek az ablakba, és biztatták Imre bácsit, hogy zenéljen még, hiszen minden gyógyszernél többet ér és jobban gyógyít a muzsikálása. Óvári Imre bácsi dallamaiból nem készült külön kiadvány.

Virágvolgyi Márta
(folytatása következik)

A belső igény és a létkérdés

Zalai Kamaratánc Fesztivál 2016

Sokadszorra megnyugtatók mindenkit (elsősorban önmagamot), hogy nemcsak a néptánc-fesztiválokat lengi be visszatérően kétség, aggodalom, esetleg némi melankolikus szomorúság. Nem, nem, az egész igényes kultúra áll vesztesre – ha ez éppen megnyugtató bárkit. Sokkal több örömhírel momentán nem szolgálhatok, ha csak azzal nem, hogy a Zalai Kamaratánc Fesztiválnak ezúttal – sokak feltételezése szerint – hasznos és színvonalas tehetőségkutató programok jelentenek konkurenciát, és ez, ugye, mégiscsak jobb annál, mintha fiataljaink folyamatosan világhálón zajló életüket leginkább belőtt-mámoros diszkótáncolással színesítenék hétvégeként. (Gyorsan hozzáteszem: a versenytáncszerűen folytatott diszkótánc nagyszerű, sportos tevékenység, és kikapcsolódást nyújtó szórakozásként is kitűnő – tudom, mert jó a memóriám.)

Mindezek mellett nem vitás: nem lenne jó, ha az olyan patinás, értékközpontú fesztiválok, mint amilyen a zalai is, kárát látnák annak, hogy sokak fantáziáját megmozgatja, esetleg motivációit felülírja a gyors, csillogó médiasiker csábítása. Mert például a „Fölszállott a páva” és a Zalai Kamaratánc Fesztivál között az a különbség, hogy az előbbinek a média követelményeinek is meg kell felelnie, míg az utóbbi csakis a művészi-kulturális érték támogatásában érdekelt. És e tekintetben Zalaegerszeg különleges hely: a két évente megrendezett néptánc-fesztiválján a résztvevők nemcsak megmutakozhatnak a szakma előtt, hanem máshol beszerezhetetlen inspirációhoz juthatnak, valamint jóindulatú „eligazításban” is részesülhetnek a zsűri és a tapasztaltabb kollégák, pályatársak részéről.

Egyebek mellett ezért nem kell kétségbe esni az idén kétségtelesenül szembetűnő tény miatt, hogy ugyanis a mezőnyben igen eltérő minőségű produkciók jelentek meg. Ez egyébként a kiírás egyenes következménye is, hiszen a zalai „kamarán” egyaránt versenyezhetnek profi táncos-koreográfusok és az amatőr mozgalom kezdő, avagy sokat tapasztalt táncosai. Így kerülhettek az első versenyprogramban „egy más mellé” a helyi Fokla Táncgyűttes kiskamasz legénykái és a Magyar Nemzeti Folklor Műhely kitűnő, vérprofik táncosai. Előbbiek györfalvi legényest adtak elő, ami inkább kedélyes játszóházi iparkodásra emlékeztetett, mintsem folklórra, de a fiúk számára minden bizonnyal örök, inspiráló élmény marad a fellépés egy műsorban a nagyokkal. A Nemzeti Táncgyűttes (volt Honvéd) három kitűnőségéből verbuválódott Magyar Nemzeti Folklor Műhely Sánta Gergő „Visszanéztem félútamból” című koreográfiáját mutatta be, amely versenyszám elnyerte a táncszínházi kategória koreográfusi nívódíjának első fokozatát, az előadó három táncos pedig megkapta a táncos előadói díj szintén első fokozatát.

A „Visszanéztem...” fontolva haladó koreográfia. Úgy akar korszerű színházi előadást létrehozni autentikus néptáncnyelvből, hogy a hagyományörző tánc technikája és egyéb értékei változatlanul, magas szinten megmaradjanak. Kevés ennél nehezebb feladat létezik. Az Árus Ferencnek és családja többi kitűnő adatközlőjének emléket állító koreográfia helyenként alaposan áthágja az autentikus folklór-megjelenítés írott és íratlan szabályait, de komplex színházi nyelvnek hatásos kifejezést szolgáló mozgásközpontú stílusosan illeszkednek a néptáncba. Ezt a koreográfusi pallérozottságot kell még megtanulnia Leidinger Dömötörnek, a Kevély Táncműhely koreográfusának, akinek a szintén táncszínházi kategóriában indult „Híg mámor” című munkájában inkább csak mesterségesen egy-

„Úgy akar korszerű színházi előadást létrehozni autentikus néptáncnyelvből, hogy a hagyományörző tánc technikája és egyéb értékei változatlanul, magas szinten megmaradjanak.”

más mellé sikerült rendelnie táncot és szimbolikus akciókat.

Kiegyensúlyozott, jó minőséget képviselő autentikus folklór-számok is bemutatkoztak az első napon. Ilyen volt Ramasz László „Szászcsávási cigánytáncok”-ja (Ajka-Padragkút Táncgyűttes) és Paluch Norbert „Színes Szany” című koreográfiája (Palóc Néptáncgyűttes). Ám e produkcióknak nem jutott díj. Szintén nem kapott díjat (mert nem is lehetett versenyszámnak tekinteni) a Zalaegerszegi Fokla Táncgyűttes bakfis (utánpótlás) csapatának „Mondókák Göcsejből” című előadása, amely a maga nemében az első este üde színfoltja volt: élet- és szereplésörömtől kicsattanó fiatal lányok Rác Petra betanításában – fazekek, fakanalak és egyéb „művészeti segédeszközök” lelkes felhasználásával – a régió mondókáiból mutattak be egy csokorra valót.

A második és harmadik versenyprogram mezőnyének számbavételekor kiderült, hogy idén kevesebben jelentkeztek megméretésre. A verseny végére viszont az is nyilvánvalóvá vált, hogy ezúttal is kevés a kiosztható díj: a zsűri több produkciót is díjazott volna. Ez azt jelenti, hogy a színvonallal nem volt baj. A második forduló tizenkét versenyszámának több mint fele kapott valamilyen díjat, de tanulságosabb, hogy kiknek nem jutott – hivatalos! – elismerés (ám az egyik legszebb díjban, az őszinte közönségsikerben ők is részesültek). A fiatal és igen szimpatikus Veszprém-Bakony Táncgyűttes egyik száma sem győzte meg a zsűrit („Elevenné varázsolni”; „Cigánykerék”), de jó úton haladnak. Ugyanez elmondható a Zalai Táncgyűttes „Szopori vagányok” című autentikus folklórműsoráról és a Rába Táncgyűttes kissé naivra sikeredett, „Minden őszszel...” című dramatikus táncszínházi előadásáról. Sokáig biztos díjesélyesnek tűnt a Magyar Táncművészeti Főiskola „néptánc, színházi tánc” tagozatának „Si jeu si tata” című, autentikus román táncokat bemutató, igen jól sikerült összeállítása (koreográfus: Appelschoffer János), de a főiskolásoknak be kellett érniük „csupán” azzal, hogy tánc történelmet írtak: a Zalai Kamaratánc Fesztivál több mint félévszázados történetében először képviselheték a nagyhírű tanintézményt a fesztiválon.

A Kertész Táncgyűlet „A sűrűjéből” című számát (koreográfus: Tompa Attila) kísérő Budapest Mezőség Band megkapta a Kozma Kft. által felajánlott különdíjat. A második versenynap produkcióinak díjazása egyébként hűen tükrözte az autentikus folklór és a táncszínházi kategória egyensúlyát: három-három díj jutott mindkét kategóriának. Kovács József „Palóc számadása” (Palóc Néptáncgyűttes) igazi, bátorítandó hagyományörzés: az igen értékes zenei, énekes és táncos anyagok mellett a saját régiójuk viseletét és népszokásait is bemutatja. Varga János „Bene Vendel tánca” című koreográfiája (Zalai Táncgyűttes) régi népszokást elevenít fel szép táncokkal, rövid, de hatásos, színházilag is izgalmas jelenetben. Molnár Péter „Forgácsék tánca – emlékek az őrszentpéteri cigánysorról” című előadásában pedig (Szökös Néptáncgyűttes) régebbi és friss gyűjtések alapján régi cigánytáncokat visznek színpadra igen szép énekek és szellemes film- és szövegbejátszások kíséretében. E három díjazott autentikus szám mellett a programban elmélyült, komoly „kísérleti” koreográfiákat is láthatott a közönség.

Szintén fontolva haladónak tetszik (mint Sánta Gergő koreográfiája az első napon) Appelschoffer János és Kádár Ignác „Minden egész eltörött” című kettőse. A két nagyszerű táncos-koreográfus realista gesztusokból és kitűnő táncokból, mozdulatokból elvont

Csoóri Sándor „Sündi” - Ifj. Zsuráfszki Zoltán: Jövő7 • Idéző Kamara Táncszínház (fotó: Majnik Zsolt)

Sánta Gergő: Visszanéztem félutamból • Magyar Nemzeti Folklor Műhely (fotó: Majnik Zsolt)

Sánta Gergő: Visszanéztem félutamból • Magyar Nemzeti Folklor Műhely (fotó: Majnik Zsolt)

Fundák Kristóf - Fundák-Kaszai Lili: Bukovinai ballada • Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes (fotó: Majnik Zsolt)

Fundák Kristóf: Egység-kétség • Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes (fotó: Majnik Zsolt)

Ágfalvi György – Lévy Andrea: Graviton • Csepp Táncműhely (fotó: Majnik Zsolt)

XXVII. ZALAI KAMARATÁNC FESZTIVÁL – KOREOGRÁFUSI DÍJAK

*Kiemelt koreográfusi nívódíj: **Fundák Kristóf – Fundák-Kasza Lili***

„Egység-kétség” (táncszínház), „Bukovinai ballada” (autentikus folklór) – Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes

*Autentikus néptánc kategória, koreográfusi nívódíj 1. fokozat: **Deffend Irén** („Mezőbándi táncok” – Corvinus Közgáz Néptáncgyűttes)*

*Autentikus néptánc kategória, koreográfusi nívódíj 2. fokozat: **Kovács József** („Palóc számadás” – Palóc Néptáncgyűttes);*

***Antal Áron – Delbó Eszter** („Egy pár nóta Haranglábról” – Rába Néptáncgyűttes)*

Autentikus néptánc kategória, koreográfusi nívódíj 3. fokozat:

***Molnár Péter** („Forgácsék tánca – emlékek az őriszentpéteri cigánysorról” – NyME SEK Szökös Néptáncgyűttes)*

*Táncszínházi kategória, koreográfusi nívódíj 1. fokozat: **Sánta Gergő** („Visszanéztem félútamból” – Magyar Nemzeti Folklór Műhely)*

*Táncszínházi kategória, koreográfusi nívódíj 2. fokozat: **Ágfalvi György – Lévay Andrea** („Graviton” – Csepp Táncműhely);*

***Kádár Ignác – Appelszoffer János** („Minden egész eltörött” – Appelszoffer János, Kádár Ignác)*

Deffend Irén: Mezőbándi táncok • Corvinus Közgáz Néptáncgyűttes, Dűvő zenekar (fotó: Majnik Zsolt)

történet jelenít meg a darabban, mely két férfi kapcsolatát ábrázolja. Vagy egy férfi két énjét. Vagy (például szerintem) Kádár régi, letűnt, visszahozhatatlan korokat jelképező alakot formál, akit a „mai” Appelshoffer nem akar, nem bír elengedni, de hiába... Erre az értelmezésre leginkább a két táncos eltérő mozgásstílusából következtetek: míg Kádár nemes egyszerűséggel, nyers eleganciával jó részt autentikus néptáncnyelven fogalmaz, partnere mozdulatai és gesztusai szétszórtabbak, idegesebbek, figurája feldúlt, zaklatott és tanácstalan. Ágfalvi György és Lévy Andrea „Graviton” című, közösen koreografált és előadott kettőse (Csepp Táncműhely) az örök témáról, férfi és nő kapcsolatáról szól, és az eddig említett táncszínházi produkcióknál jóval bátrabb kísérletezést prezentál. A pár karos Vivaldi-zenére folklór alapról elrugaszkodott mozgáskombinációkkal (például dobogásokkal) perlekedik. A téma és a tét nem kicsi: meg kell-e kóstolni a tudás fájának tiltott gyümölcsét? Mint tudjuk, bibliai ősanánk az igenre voksolt, párja viszont (legalábbis a „Gravitonban”) a veszekedéseket leszámítva, jórészt a földön ülve tétlenkedik, míg az asszony végül – miután ő már belakott a gyümölcsből – a fejére nem ejt egy almát. Hogy anno, az Édenkertben hogy történt, azt pontosan nem tudhatjuk, de az biztos, hogy a „Graviton” koreográfusai mai, hétköznapi emberpár kapcsolatára bontották le, és abban igyekeztek megmutatni az emberiség egyik nagy szakrális-filozofikus kérdését. Izgalmas, jó próbálkozás.

Kísérletezés eredményeként létrejött műalkotásokban nem is az elkészült opus tökéletességét kell elvárni (furcsa is lenne, ha minden kísérlet elsőre makulátlan eredményt hozna), annál sokkal fontosabb a kísérletezés maga, az elkészült műhöz vezető út tanulságainak vizsgálata és annak nyilvánosságra hozatala. Fundák Kristóf „Egység-kétség” című darabja (Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes) azon ritka kivétel, amelyről elmondható: jóllehet bátor kísérletezés révén jött létre, az eredmény, a kész koreográfia mégis minden ízében, részletében jól sikerült, érett műalkotás képét mutatja. Fundák létrehozott egy határozottan magyar néptáncalapokon szerveződő elvont táncnyelvet, mely a sokszínű kortárs tánc különböző mozdulatnyelveire hasonlít, persze igazából egyikre sem (talán éppen a csak finoman észlelhető magyar jellege miatt), de úgy mindre, általában igen. E nyelven egy közösség elvont története jelenik meg a színpadon: izolált tagjai eleinte a többiekéről tudomást sem véve rójakat, majd észreveszik egymást, kommunikálni kezdenek, összefognak, de végül – közösen átélte, felemelő pillanatok után – széthull a rövid ideig tartó egység. A koreográfus a mozgásnyelv mellett kitűnően és tudatosan alkalmazza a térformák üzenetét, a jelmezek szimbolikáját, az átszellemült színpadi jelenlét és a színészi játék kellően hatásos eszközeit, és végül, de nem utolsósorban Gera Gábor a koreográfiához komponált, leginkább sodró lendületű, de érzékenyen ellenpontosított, nagyszerű muzsikáját. Dacára annak, hogy az „Egység-kétség” nem autentikus folklór, hanem táncszínházi produkció, idén egyértelműen elvitte a (zalai) pálmát: alkotói kiemelt koreográfusi nívódíjat kaptak. (Ebben persze benne van a szintén kitűnő másik számuk, az autentikus „Bukovinai ballada” elismerése is), Gera Gábor zenei nívódíjat kapott, a Vadrózsa pedig mindehhez elnyerte a Folklórpédia különdíját is.

Folytassuk is az Angyalföldi Vadrózsa másik számával, amelynek koreográfusai Fundák Kristóf és Fundák-Kaszai Lili. Az együttes tagjai ebben a számban is bebizonyítják, hogy az autentikus folklór nyelvében készült koreográfiákban is elengedhetetlen az ihletett, művészi előadás. A „Bukovinai ballada” – a szép, korrekten bemutatott táncok és a mély átéléssel előadott dalok mellett – egy sor színházi eszközzel is operál: meg-megállított képekkel és erős, dinamikus táncokkal teremt kontrasztot, váltogatja az idősíkokat, szimbolikus tárgyakat használ. Mindezek révén igen hatásos, – túlzás és pátosz nélkül állítható – szívbe markoló az előadás.

Eladó Mátyás István Mundruc családi háza Magyarvistan. Kalotaszeg szívében szintiszta magyar faluban található e ház amit a nagy táncos épített vistai kőből. E házban adta át tudását az utókornak. Tánc-tábor létesítésére is alkalmas.

Elérhetőségek : 0769234241 & 0766612329

- stefan.andras73@yahoo.com
- barbi.bb38@gmail.com

A harmadik versenyprogramot leginkább a jó minőségű autentikus számok kiegyensúlyozott kínálata jellemezte, közülük számos díjat is kiérdemelt. Antal Áron és Delbó Eszter „Egy pár nóta Haranglábról” című koreográfiája (Rába Néptáncgyűttes) a Szászcsávás melletti településről származó anyagot mutatott be szép énekes keretben. A Zalai Táncgyűttes a népi játékokkal, humorral fűszerezett „Csiki táncokkal” jelentkezett, amelyet Horváth Gábor koreografált. Sokak szerint a verseny legszebb és szakmailag is a legszínvonalasabb autentikus száma a Deffend Irén koreografálta „Mezőbándi táncok” volt, a Corvinus Közgáz Néptáncgyűttes előadásában (el is nyerte az autentikus néptánc kategória koreográfusi nívódíjának első fokozatát).

A zalaegerszegi Zörömbölők Táncgyűttes „Öttök – zalai cigánytánc” című, Varga János koreografálta jelenetében a régióban gyűjtött autentikus táncok mellett szerepelt sok-sok játék, tréfás szövegelés, ügyeskedés-zsonglörködés. A Pál Lajos és ifj. Zsuráfszki Zoltán által jegyzett „Viski örökségben” a néptáncba keringő és tangó, a népdalok közé nosztalgikus slágerek vegyültek – meglepő és szokatlan módon. A versenyprogram egyetlen táncszínházi kategóriában indult számát szintén ifj. Zsuráfszki koreografálta „Jövő7” címmel, Csoóri Sándor „Süнди” zenéjére (Idéző Kamara Táncszínház). A nem egy részletében direkt provokatív előadás a zsűrit és a közönséget is megosztotta. Nehéz megmondani, hogy ez jó irány-e vajon. Az mindenesetre mellette szól, hogy erős, helyenként kőkemény táncanyagát virtuózan, hatalmas energiával táncolták a technikailag és művészileg is csakis elismerésre méltó teljesítményt nyújtó férfiak.

A Zalai Kamaratánc Fesztivál idén is a műfaj aktuális helyzetének érzékeny keresztmetszetét adta. Megmutatkoztak a gondok, és látszódtak a derűlátásra okot adó folyamatok is. Változatlan az igény és a belső készítés a hagyományok megőrzésére, de többen napirányban tartják a megújulás (léte)kérdését is.

Kutszegi Csaba
(www.tanckritika.hu)

Mátyusföld és a Vág-Garam köze tánckultúrája

Mátyusföld történelmi értelemben hatalmas kiterjedésű terület volt, a XV. században Árva, Liptó, Turóc, Zólyom, Trencsén, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, sőt Pozsony, Komárom és Esztergom megyék egy része is ide tartozott: ekkora területet birtokolt ugyanis Csák Máté, a felső-magyarországi kiskirály. Az évszázadok folyamán a Mátyusföldnek nevezett terület egyre kisebbé vált a történelmi, később pedig a néprajzi értelmezésekben egyaránt. Az 1960-as, '70-es évektől kezdve a néprajzkutatás a Mátyusföld megnevezést a Kis-Duna és a Vág közti területre, a Vág, Nyitra és Zsitva folyók mellékére, és az innen a Garam mentéig húzódó vidékre alkalmazta.

A területet északon a szlovák nyelvhatár, délen pedig a Duna vonala határolja. Az 1980-as évek végétől megszülető újabb néprajzi összefoglalások – az időközben végzett gyűjtések és újabb történelmi adatok bevonása alapján – már pontosabb képet adnak a vizsgált területről. Elsősorban Liszka József írásai alapján ma a Kis-Duna és a Vág közötti, az eddigénél jóval kisebb kiterjedésű vidéket nevezzük (szűkebb értelemben) Mátyus-

Martosi csárdás. MTA BTK ZTI Tf. 38568.
Készítette Manno Andrea 1978 júliusában.

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA

1061 Budapest, Andrassy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT

Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (70)-244-8432

földnek, míg az ettől keletre található terület a Vág és Garam köze elnevezést nyerte. Ez utóbbin belül megkülönböztetünk egy kisebb néprajzi egységet, a Garam menti kurtaszoknyás falvakat, amelyek – mint ahogy az 2008. júniusi táncfolklorisztikai terepmunkám¹ során egyértelműen kiderült – nem csak a viselet, de a tánckultúra tekintetében is különböznek a környező falvaktól.

A korábbi, tágabb értelemben vett Mátyusföldhöz tartozó települések száma megközelíti a százat, értékelhető tánc kutatás viszont sajnos csak kb. tíz-tizenöt helységben történt, amelyeket nem egy esetben ötven-hatvan kilométeres távolság választ el egymástól.² Az érintkező területek vagy vegyes lakosságú falvak esetében az ide kapcsolható szlovák anyagra alig van rálátásunk.

A kutatott falvak tánckultúrája lényegi vonásainak hasonlósága miatt a magyar táncfolklorisztika a szűkebb értelemben vett Mátyusföldet és a Vág-Garam között egy táncdialektusba, az *északnyugatiba* so-

rolja.³ Ugyanakkor az adathiány, valamint a nagy távolságok, az esetleges szlovák-magyar kulturális interakciók vizsgálatának hiánya miatt szükséges lenne egy átfogó, történelmi és folklorisztikai jellegű tánc kutatás, melynek során a dialektus külső és belső határait pontosabban meg lehetne határozni. Ennek előképét és a kiinduló vizsgálati hipotézisek alapját a fentebb említett néprajzi kutatások adhatnák.

Fontos megemlíteni, hogy a Mátyusföld, illetve egész Nyugat-Szlovákia többnyelvű területnek tekinthető, mely többnyelvűség feltételezi az itt élő népcsoportok közötti folyamatos kulturális interakciót. Elsődlegesen a magyar és szlovák együttélés az, ami a táj néprajzi jellégét adja, ám nem szabad elfeledkezni a – a második világháború után csökkenő jelentőségű – németsegről sem. Liszka József Pozsonyot és környékét említi példaként, ahol a lakosok többnyire (szükségszerűen) három nyelven beszéltek, így az esetlegesen felmerülő kommunikáci-

ós akadályok elhárultak, és könnyebbé vált az anyagi és szellemi kultúrjavak áramlása.⁴

Ha nem is minden elemében, de hasonló volt a helyzet a szűkebb értelemben vett Mátyusföldön, illetve a vele határos területeken. A XIX. század első felétől jól adatolhatóan kimutatható az ún. „*cseregyerek-rendszer*” intézménye. Lényege, hogy kisiskolás korú gyermekeket más nemzetiségű családokhoz küldték szüleik, elsősorban nyelvtanulás céljából.⁵ Ez a nyelvtanulási módszer egészen a XX. század közepéig megtalálható volt a történeti Gömör területén is, de Liszka József mátyusföldi példákat is gyakran említ.⁶

A cseregyerek-rendszernek egy igen fejlett formája alakult ki a csallóközi és mátyusföldi magyar falvak, illetve a pozsonyi és környékbeli német és az északi szlovák települések között. Danter Izabella szerint az ilyen jellegű kapcsolatok kialakulásában nagy szerepet játszott a két vagy több település között folytatott kereskedelem (pl. a mátyusföldi Nagyfödemes és Pozsonyszentgyörgy, vagy a Szenc és Galánta, illetve a Pozsony-környéki német és szlovák falvak többcélú kapcsolatai).⁷

A Vág és a Garam folyók fontos kereskedelmi útvonalként működtek, ez nemcsak a

gazdasági, de a kulturális-nyelvi kapcsolatok kiépítését és fenntartását is megkövetelte.⁸

Az itt élő magyarság és szlovákság táncai viszonylag egységes képet mutatnak, ugyanis a két népcsoport között táncbeli eltérések, markánsan elkülönülő vonások alig figyelhetők meg.⁹ Itt is – majdnem egytől-egyet – megfigyelhetők a nyugati táncdialektusra jellemző leánykörtáncok, eszközös és eszköz nélküli pásztortáncok, a verbunk, a csárdás és a polgári társastáncok. Martin György és Takács András összefoglalásukban ezeket a nagyobb csoportokat említik. Természetesen ezeket követik a terület speciális táncai, illetve a nagyobbak alcsoportjai.¹⁰

Érdemes még áttekinteni a polgári eredetű társastáncok elsajátításának módját. Hasonlóan a szatmári tánciskolákhoz, ezen a tájon is létrejöttek az iskolai rendszerben képzett táncoktatók által vezetett csoportok, vagy a cserkészmozgalom által felkarolt hagyományörző népdaléneklő és táncscsoportok a XX. század első negyedétől.¹¹

A hagyományörző csoportok is kutatás alapját képezhetik ott, ahol a tánc egyfajta társadalmi funkcióváltáson esett át, vagyis a mindennapok gyakorlatából kilépve reprezentációs szerepet kapott. Erre példa Jóka falu. Az ott végzett kutatás kisebb-nagyobb megszakításokkal az 1970-es évektől 2002-ig folyt.¹²

A témában írt összefoglaló munkák az e területen élő szlovákság és németiség táncait nem, vagy igen kevés alkalommal említik, így több feltevés is akad arra nézve, hogy milyen lehetséges magyar-szlovák-német (hogy csak a legnagyobb nyelvi-etnikai csoportokat említsük) kölcsönhatások formálták a Mátyusföld tánc kultúráját. Az interetnikus kapcsolatok feltárására tett kísérletek egyik lehetősége a reformkorban elterjedt polgári társastáncok divatjának vizsgálata lehet, melyek – divattánc-jellegüknel fogva – az egész terület lakosságát érintették, és közel azonos ütemben és intenzitással folklorizálódtak, ideértve a jellemző nép- és népies műdalokat is, melyek egy-egy táncfajta kifejezetten jellemzőek voltak.

E rövid összefoglaló célja csupán az, hogy bemutassa, mennyire hiányos képpel rendelkezünk a vizsgált területnek a XX. század első harmadára-közepére fokozatosan eltűnő, illetve erőteljesen átalakuló paraszti tánc kultúrájáról. Az ezzel kapcsolatos tudás már csak a legidősebb generáció birtokában van meg, fontos és időszerű lenne tehát egy olyan vizsgálat, amely levéltári források, fotók, magángyűjteményekben megbúvó film- vagy videofelvételek, és szóbeli adatok számbavételével, elemzésével gazdagíthatná ismereteinket.

Takács Gergely – Varga Sándor

MEGJELENT! Szászcsávás Band CD-sorozat a Fonónál

1990 (FA 382-2)

3. (FA 383-2)

Live in Chicago (FA 384-2)

Transylvanian Folk Music (FA 385-2)

JEGYZETEK

1. Varga Sándor kutatása.
2. Martin György és Takács András a mátyusföldi népi táncokról szóló kötetének alapját összesen három falu (az egymástól meglehetősen távol eső Martos, Kéménd és Tardoskedd) táncanyaga, valamint néhány szomszédos faluban történt rövid összehasonlító-kiegészítő jellegű gyűjtése jelentette.
3. Felföldi-Pesovár 1997. 219. o.
4. Liszka 2002. 114. o.
5. Liszka 2002. 114. o.
6. Liszka 2002. 118. o.
7. Liszka 2002. 119. o.
8. Liszka 2002. 121. o.
9. Felföldi-Pesovár 1997. 220. o.
10. Martin-Takács 1981. 6. o.
11. Felföldi-Pesovár 1997. 241. o.
12. Fügedi-Takács 2005. 10. o.

IRODALOMJEGYZÉK

FELFÖLDI LÁSZLÓ – PESOVÁR ERNŐ (szerk.): A magyar nép és nemzetiségeinek táncgyománya. Planétás Kiadó, 1997, Bp.

FÜGEDI JÁNOS – TAKÁCS ANDRÁS: A Bertóké és társai – Jóka falu táncgyománya. Győrűcs István Alapítványi Könyvek 33. Csemadok Dunaszerdahelyi Területi Választmánya, MTA Zenetudományi Intézete, 2005, Dunaszerdahely

LISZKA JÓZSEF: A szlovákiai magyarok néprajza. Osiris Kiadó, 2002, Bp.

MARTIN GYÖRGY – TAKÁCS ANDRÁS: Mátyusföldi népi táncok. Madách Könyv- és Lapkiadó, 1981, Pozsony

HAZATÉRÉS, 1941

A bukovinai székelyek hazatérése Bukovinából Bácskába a korabeli dokumentumok tükrében

D217. 1941. JÚNIUS 21. SZEGED (ÚJSÁGCIKK)

[...]

ITT ÉLNETEK, ÉS HALNOTOK KELL...

A búcsúünnepség a rókusai pályaudvaron zajlott le, s akik részt vettek rajta, azoknak soha el nem halványuló emlékük marad ez a búcsúdélután.

A virágos vonat előtt gyülekezett a bukovinai magyarok csoportja. A levante zenekar a Magyar Hiszekegyet játszotta, majd vitéz Kocsis Ferenc százados olvasta fel előttük vitéz Bonczos Miklós kormánybiztos emlékiratát, amelyet díszes kivitelben minden új hazát nyerő székelyszakadék megkapott, hogy örök emléke legyen a családnak.

– Hazatért Magyar Testvéreink! – kezdődött az emlékirat. [...]

*

D233. 1941. JÚLIUS 9. ZOMBOR (ÚJSÁGCIKK)

[...]

ELSŐ ARATÁS BÁCSKAI FÖLDÖN

A volt dobrovoljác telepeken már itt vannak a bukovinai székelyek. A hazatelepített magyarok most fogtak először kaszát a fel szabadult Bácskában.

Jártunk ezeken a telepeken, ott voltunk, amikor az első kaszasuhintás megtörtént. Szent pillanat volt. A család apraja, nagyja ott szorongott a kaszás mögött. A megilletődés csodálatos fénye és árnya reszketett az arcokon. Szemük olyan furcsa. Más, mint az itteni magyaroké. Ők elhozták szemük tükrében a bukovinai hegyek nagy és mély kékségét, elhozták az ég színét, hoztak sok szomorúságot, ami arcukon reszket most, és pillájukon remeg.

Dr. Németh Kálmán

Ledőlt az első rend. Zizzenve hullott a búza. Az öreg kaszás karja csak kettőt lendült és azután hirtelen letette a kaszát. Lehajolt, összefogta markában a búzaszálakat. A család felé fordult, s egyenként

Hazatért magyar Testvéreink!

Elindultatok Ti is a magyar Feltámadás útján, hogy hazatérjetekek mindannyiunk édesanyja, a magyar föld ölére. Kétszáz évig bujdosott, vergődött törzsetek idegen földön s Ti kétszáz évig a magyar ember örök fajhűségével megtartottátok a testvéri közösséget, drága nyelvünk, népszokásaink és népviseletünk hűséges ápolásában. Nem hoztatok soha szégyent a magyar névre, tisztességben és becsületben éltetek az idegen országban, de a szívetekben és a lelketekben ide tartoztatok mindig az elfelejtethetlen hazához.

Kétszáz év után hazavezérelt benneteket a magyarok jócsillaga s mi szilárdan hisszük, hogy maradéktalan magyarságotok a vérség és a testvériség ősi kötelékében felfrissül, megerősödik és gyökeret ver az áldott termőföld és a szabad otthon áldásaitól.

Itt élnetek és halnotok kell! Erről a vérről szentelt földről nincs többé visszatérés oda, ahonnan idejöttetek, mert az megszűnt a magyarság számára otthont és megélhetést nyújtani. Az örök Haza gondolatában kell élnetek, munkásságotokkal gyarapodnotok és dolgoznotok a magyar jövődöért. Szokjátok meg az új környezetet, illeszkedjetekek bele jószándékkal a magyar életbe, ismerjetekek meg sorsközösségünk törvényeit és tartásotok meg az ősi szokásokat, vallásos lelkületetekek, a hagyományokat, a gyermekek imádatát, az ízes magyar nyelvet, a megszokott népviseletet, hogy ne a dívatot, hanem a történelmet láthassuk új és virágzó falvaitokban! Ez a viselkedés erősíti meg magyar testvéreitek szeretetét, idegen ajkú lakótársaitok elismerését és a magyar

államhatalom akaratát segíteni és megjutalmazni titeket azért, hogy megmaradtatok korallszigetnek az idegen tengerben és megtartottátok a lélekbe írt magyar törvényet.

E föld, ahol otthont nyertetekek, a jogegyenlőség és köteleesség teljesítés népének hazája. Ennek az országnak területén egyetlen állampolgárnak sincs több vagy kevesebb joga, mint a másíknak, de éppen ennek fenntartása érdekében szükséges, hogy a Haza minden polgára, a Nemzetnek minden egyes tagja, fokozott mértékben teljesítse kötelességét a haza iránt.

A Haza parancsa, hogy a termelő munkának egy pillanatig sem szabad szünetelnie!

Nem szabad megtörténnie annak, hogy a magyar kormányt szemrehányások érékek amiatt, hogy a földhöz juttatott bukovinai magyarok netán rosszul sáfárkodnának a nekik juttatott gazdasággal, és csak beülvén a földbe, azt nem művelnék meg, a tavaszi munkálatokat nem fejeznék be, az elnyert vagyonnal nem takarékoskodnának és a termést nem takarítanák be.

Minden másnál előbbvalóan fontos a házaknak sürgős rendbehozatala, a házak tájának kitakarítása, az épületek tisztántartása, fehérre meszelése, kicsinosítása, hogy étellel, magyar étellel teljenek be azok a falvak, melyeknek alapján egy új magyar ezer év jövődöjét kell felépíteni.

Hazatért magyar Testvéreink! Az új birtokon átmenetileg – rövid ideig – vagyonközösségben fogtok élni. Egy ideig mindenkinek csupán

Az előőrs ellenőrzést végez

Megérkeznek a telepések csomagjai Bácsjózseffalvára

osztotta ki közöttük a szent szemet. Mindenkinek egy dúz bácskai kalász jutott. Öreg anyóka szétmorzsolta tenyerében, a sárga búzaszemek láttára hirtelen sírva fakadt.

Végigfolytak arcán a kövér könnyek. Az öreg is elérzékenyedett. Levette kalapját és arcát az ég felé fordította. Fényes volt az ég. Fényes volt és mozdulatlan, de tudtuk mindannyian, hogy mögötte van az Isten. A magyarok és a székelyek Istene ott van és lenéz most ránk, szemünkben ül a fénylő könnycseppben, és a búzában van a lelke. A nap hirtelen lebukik. Az országúton autó porol. A rend tovább hullik-hullik. Megnyúlnak az árnyak. Hosszú lesz a görnyedő paraszt, s árnyéka már átszalad a földeken, a templom tornyán, városokon, hegyeken, s olyan nagy, mintha az égig érne és a felhők felett kaszálna, közel az Istenhez...

Illés Sándor, Délvidék

*

D269. 1941. SZEPTEMBER 11. BUDAPEST (ÚJSÁGCIKK)

ISTENSEGÍTS

Bács megye szívében, Kulától 10 km távolságban van egy falu: Istensegíts.

A szerbek a megszállás után Bácskában igen sok helyen egyszerűen elvették a nagybirtokosoknak és községeknek a földjeit, és oda úgynevezett dobrovöljácokat telepítettek, hogy ezzel a szerbek számát szaporítsák. Ezeknek nemcsak földet adtak, hanem házat is építettek és adómentességben is részesítették őket. Egyszóval a

nincstelenebből jómódú emberek lettek. Ilyen telep volt Szokolovác is, a volt Lelbach féle birtokon, Kula határában. A magyar honvédség bevonulása után, a dobrovöljácoknak természetesen nem tetszett az új állapot, egymás után jöttek orvttámadások a honvédség s a kiküldött csendőr-őrjáratok ellen. Erre a magyar kormány kiadta az ismeretes rendeletet, hogy azoknak, akik 1918 óta jöttek Bácskába, el kell hagyni Magyarországot területét, és csak annyit vihetnek magukkal, amennyit hoztak, szóval semmit. A legtöbben ezt természetesnek is találták, de sokan kétségbeesetten ellenálltak, úgy, hogy a kilakoltatás nem ment mindenütt simán.

Bukovinába a székelyek a hírhedt 1764-es madéfalvi székely-mészárlás után (Siculicidium) vándoroltak ki. Itt több községet alapítottak, ilyen volt Istensegíts is. Itt éltek szegényesen, elnyomottan és különösen sokat szenvedtek az utóbbi két évtized alatt. Többször kérték már a múltban is a magyar kormánytól hazatelepítésüket, míg végre az isteni gondviselés 1941 tavaszán meghozta számukra a kellő pillanatot, hazatérhettek. A falu nevét is magukkal hozták, így lett Bácskában Szokolovácból Istensegíts. Itt élnek most boldogan a székelyek, akik a mai napig hűek maradtak fajukhoz, nyelvükhöz, vallásukhoz, hagyományaikhoz és régi szép magyaros nemzeti viseletükhöz. Istensegíts telepen most 355 családban 1360 lélek él. 280 tanköteles gyermeknek 5 tanítója és 170 óvodásnak két óvónője van a napközi otthonban. Lelki gondozásukról P. Varga Vítal ferences atya gondoskodik odaadó szeretettel. Templomuk még nincs, csak ideiglenes kápolnájuk. Egy zöldkeresztes nővér az egész-

az a tulajdona, amit Bukovinából magával hozott. A többi vagyon, legyen az akár ingóság, bútor, munkaeszköz, vagy akár állatállomány, átmenetileg közös tulajdont képez és közös használatra szolgál, amit azonban későbbi időpontban, az aratási munkálatok befejezése után igazságosan el fogunk osztani, illetve azoknak megváltásáról gondoskodunk. A föld tulajdonjogának rendezése ugyancsak ősszel nyer lebonyolítást. Legyetek meggyőződve arról, hogy ezt a tulajdonjogi elrendezést, birtokhatárok megállapítása során a legigazságosabb módon hajtjuk végre!

Amikor az idej termést már betakarítottátok, és az összes mezőgazdasági munkálatokat szövetkezeti alapon elvégeztétek, munkásságotoknak eredményét, a termést méltányosan fogjuk elosztani köztetek, ki-nek-kinek az érdeme és végzett munkája arányában. Aki itt jól munkálkodik, azt ez a föld megjutalmazza, s aki a tavaszi munkák, valamint a nyári betakarítás során munkatöbblettel, szorgalmasságával kiválik, az joggal számíthat jutalmára, mely nem fog elmaradni.

Végül testvéri szeretettel arra kérlek benneteket, hogy maradjatok egyszerűek, takarékosak, józanok és barátságosak mindenkivel szemben. Szeressétek a földet, szeressétek honfitársaitokat! Ezt a földet magyar vér áztatta, magyar álmok melengették, magyar nemzedékek verejtéke öntözte, s megérdemli, hogy szeretet, béke, összetartás és népi kultúra lakozzék rajta.

Tegyetek esküt, hazatért magyar Testvéreink, hogy ezt a földet sohasem hagyjátok idegenektől elorozni és ha kell fegyverrel és véretek ál-

dozása árán is megoltalmaztatok magyarnak, a magyar Haza örök földjének!

Soha ne legyen közöttetek hiúság, irigykedés, féltékenység és viszálykodás! Szívetek teljen meg forró hálaadással a Mindenható Isten iránt, hogy engedte megérni nektek a hazatérés napját erre az ősi földre, a mi legfelső Hadurunknak és Vezérünknek, vitéz nagybányai HORTHY MIKLÓS Főméltóságú Kormányzó Urunknak jogára és országglása alá! Hódolatteljes tisztelettel említsétek az Ő nevét, és amikor a Hazáról emlékeztek meg, jusson eszetekbe a nagy magyar alföldi költőnek, Juhász Gyulának verse!

Hold, ha felkel, nap, ha támad,
Érezzétek azt a vágyat:
Leborulni, le a földre,
Az anyára, az örökre!

Isten éltesse, Isten tartson meg új otthonotokban, új Hazátok megszentelt földjén!

Újvidék, 1941. május havában

vitéz BONCZOS MIKLÓS dr.
a hazatelepítés országos kormánybiztosa
(Forrás: Dr. Német Kálmán: Száz ezer szívo sikolt.
Könyvműhely, Bácsjózseffalva, 1943)

ségházban foglalatoskodik és járja a telepet, de hála Istennek, kevés dolga akad. Választottak már maguknak bírót, esküdtet, pénztárost, van mindenféle mesteremberük, de hiszen minden székely ezermester is, ahogy mondani szokták. Van már Hangya-szövetkezetük is.

A gazdasági év végéig munkaközösségben élnek, azután minden család kap egy házat kb. 120 pengőért, három hold földet a család, minden gyermek után pedig még egy-egy hold föld jár 7 pengőért. Így egy hétgyermekes (legtöbbnek van ennyi, sőt több is) nincstelen házaspár 10 hold jó bácskai földhöz jut. A befektetéshez szükséges összeget az állam adja kamatmentesen, amit 47 év alatt kell évi törlesztéssel visszafizetni. Őszre a mérnöki munkálatok és a házak végleges szétosztása befejeződik. Amint végigmentem a falun, mindent boldogságtól sugárzó arcot láttam. Eleven élet az utcán, az udvaron. Hordják, cséplik a gabonát, szorgoskodnak, várják a kukoricaérést, amely talán sohasem volt oly szép, mint idén Bácskában. Úgy jönnek-mennek, mintha mindig itt éltek volna. Alig tudom elhinni, hogy csak pár hónapja vannak itt.

*

D267. 1941. SZEPTEMBER 10. ZOMBOR (ÚJSÁGHÍR)

ÖTVENEZER DÉLVIDÉKI A BUDAPESTI ŐSZI VÁSÁRON

[...]

Az őszi vásáron a megnagyobbodott Magyarország valamennyi vidéke kiállított. Itt látni a székely telepeseket is. Szabadka is képviselve volt. [...]

Délvidék

*

D270. 1941. SZEPTEMBER 14. SZABADKA (ÚJSÁGCIKK)

ÚJFUTAKON NYUGSZIK GRÓF HADIK ANDRÁS TÁBORNOK, A BÁCSKAI SZÉKELYEK ŐSEINEK EGYKORI BUKOVINAI TELEPÍTŐJE

Még halála után is gondoskodott szeretett székelyeiről gróf Hadik András. Vasárnap elzarándokol az újfutaki sírhoz a bácskai székelység. [...]

Dr. Németh Kálmán plébános két héttel ezelőtt a Futak körüli székely telepeken járt, és ekkor, egészen véletlenül elvetődött ab-

A honvédség segíti a beköltözést

ba a kápolnába, amelyben a hős tábornok hamvai pihennek. Ő is érdeklődött Futak nevezetességei után, és az egyik német parasztagdától egész véletlenül tudta meg, hogy a kriptában egy Hadik nevű tábornok hamvai nyugosznak. A plébános szíve nagyot dobant. Talán csak nem gróf Hadik András hamvai? Kinyitatta a kápolnát, megnézte a kápolnában lévő márványfeliratokat, és ekkor legnagyobb meglepetésére azt látta, hogy tényleg gróf Hadik András tábornok, Franciska Borbála nevű felesége és Jozefina nevű leánya vannak a kápolnában eltemetve. [...]

Dr. Németh Kálmán a nagy felfedezés után elhatározta, hogy a környékbeli székelyeket zarándoklatra vezeti gróf Hadik András tábornok újfutaki sírjához. [...]

Csuka Zoltán
Délvidéki Magyarság

*

D271. 1941. SZEPTEMBER 14. 21.45 ÚJVIDÉK (MTI-HÍR)

ÚJVIDÉK

A Bácskába hazatelepített bukovinai székelyek vasárnap délután nemzeti zarándoklatként Futakra mentek, hogy az ott eltemetett futaki gróf Hadik András emlékének áldozzanak. A székelyeket a madéfalvi veszedelem után Moldvában [valójában Bukovinában – a szerk.] futaki gróf Hadik András telepítette le csernovici birtokára, ahonnan most visszajöttek a Bácskába, olyan területekre, amelyek annak idején szintén gróf Hadik András birtokai voltak. A zarándoklaton mintegy háromezer székely telepes vett részt, a közelebb lakók gyalog, a távolabbiak szekereken – nemzeti lobogókkal – érkeztek Újfutakra. Az újfutaki templomban dr. Németh Kálmán, a volt józseffalvi plébános mondott szentbeszédet és ebben felhívta a figyelmet arra a transzcendentális erőre, amely a csernovici Hadik-uradalomban letelepített székelyeket a futaki Hadik-uradalomba hozta vissza anélkül, hogy arról valaki is tudott volna, hogy ez Hadik Andrásnak uradalma volt.

Különösen nagy számmal vettek részt a zarándoklaton a székely gyermekek. Délután a vecsernye és a szentbeszéd után a székelyek visszaindultak telepeikre.

Magyar Távirati Iroda

Szerkesztette: Kóka Rozália

A bácskai fotókat Horváth József operatőr
(Magyar Film Iroda) készítette

Dr. Németh Kálmán Bácsjózseffalván köszönti
Bonczos Miklós kormánybiztost, 1941 májusában

Betyárok – II.

Írta: Ivan Olbracht (1934) – fordította: Zádor András

De a betyárok garázdálkodása a Kárpátokban nem szűnt meg Dovbus halálával, a történeti források hosszú névsort közölnek róluk csaknem a XIX. század végéig. És az új betyárcsapatok egyre szervezettebbek. Ivan Bojcsuk, a jómódú paraszt, Dovbus és Bajurak hajdani társa például katonai mintára szervezte meg jól összekovácsolódott alakulatát, amelynek élén a vezéren kívül az előljárók álltak, mindegyikük pontosan meghatározott funkciót töltött be, így biztosította a vezér a harcászati, az utánpótlási és a pénzügyi feladatok ellátását. Az egész legénységet érintő ügyekről szavazással döntöttek. Ez a csapatszervezés már meghaladta a közönséges betyárság közösségi formáit, és olyan fokot ért el, amelyen a vezér forradalmi vezetővé, a csapat pedig forradalmi szervezetté alakulhat át. Bojcsuk csapata nem gyilkolt pénzért, úri kastélyokat rohant le, idegen kereskedőket fosztott ki, és időnként egy-egy közönséget is megsarcolt.

A Kárpátokban és a környező hegyekben zsidó betyárok is felléptek. 1837-ben elfogatási parancsot adtak ki a Schwärznernek vagy Puclíknak nevezett Reisner Mojse Jankl, továbbá Sor Szrul Mendl, Mendon Hers és a Levernek nevezett Levi Berl betyárvezérek és cimboráik ellen. De a szegény zsidók nemcsak velük, hanem a régi betyárvezérekkel is szöveterkeztek (Dovbusal is), ők küldték gazdag hittestvéreik ellen a betyárokat, és ők készítették elő a rablást. A zsidó betyárokról szóló mondák máig is ismeretesekek a hegyek mindkét oldalán.

Talán érdemes még megemlékezni Dovbus társa, Vaszil Bajurak haláláról. Franciszek Karpiński is ír róla, az a költő, akinek otthonát, közvetlenül születése után, Oleksza Dovbus felkereste. Karpiński a következőket írja életrajzában: „Az első kivégzés, amelyet abban az időben láttam, és amely rendkívüli módon hatott rám, Stanislauban folyt le. Egy Bajurak nevű betyárt végeztek ki, Dovbus tizenkét legényének egyikét, akit Dovbus halála után a csapat vezérévé választottak. Bajurak a vesztőhely felé menet furulyát kért, a kedvelt hegyi hangszert, és amikor megkapta, szomorú hegylakó-dalokat játszott rajta.”. Bajuraknak először könyökben levágták mindkét kezét, aztán ugyanazzal a fejszével lefejezték (nyilván annak az örmény kereskedőnek az emlékére, akivel Bajurak csapata ugyanezen a módon járt el). Holttestét felnégyelték, fejét és végtagjait akasztófára szegezték.

A nép szereti lovagjait. És a nép a Kárpátok mindkét oldalán még ma is emlékezetében őrzi a maga Dovbusát (így ejtik a nevét Kárpátalján). „Megbosszulta az emberi sérelmeket.” „Kegyetlen volt az urakhoz, kegyes szívű és nyájas az emberekhez.” „Megsarcolta a gazdagokat, megajándékozta a szegényeket.” „Amíg élt, az urak félték tőle, jobbak lettek, és a szegény népnek jobb dolga volt.” „Meghalt, de új Dovbus jön majd a világra.” Ez már nem az igazi Oleksza Dovbus. Ez már legenda. Jobban mondva: sóhaj, amelyből a legenda születik.

Dovbusról sok monda szól. Hegyeket, falvakat, kastélyokat, magányos fákat és sziklatömböket kapcsolnak össze a nevével. Megölte az ördögöt, mert káromolta az Úristent, ezért az Úristen olyan erővel áldotta meg, mint senki más emberfiát, és sebezhetetlenné tette. Megölni csak ezüst (vagy üveg) golyóval lehetett, de a golyót előbb tavaszi búzamag közé kellett rejteni, amelyet misézéskor a pap megszentel, és a golyót rejtő búzát tizenkét papnak tizenkét mise alkalmával kellett megszentelnie. Kastélyokat támadott meg, büntette a kegyetlen urakat, zsákszámra szórta a nép közé a dukátokat, visszaszerezte a szegény embereknek a zsidóknál elzalogosított dolgait, hadseregeket győzött le. Kótrónja volt a Kedrovatýn, onnan parancsolt a népnek, és ott ásta el a kincset is, amely, ha felszínre kerülne, elkápráztatná a világot. A szeretője, Dzvinka árulta el (a legenda már elfelejtette, hogy a Dzvinka egy férfi vezetékneve volt), aki kilencszeres esküvéssel kicsalta belőle az ezüstgolyó titkát. Sírja ismeretlen helyen van elrejtve a Kedrovatý szikláinak között, és amikor arra az árnyékos helyre behatol az első tavaszi nap sugar, és megsimogatja Dovbus szívét, a világon húsvét vasárnapja virrad föl. De nemsokára eljön az új Dovbus. Oleksza halála előtt mélyen elásta a puskáját, a fegyver minden évben egy mákszemnyivel följebb emelkedik, és amikor egészen kiemelkedik a földből, akkor jön el az új Dovbus. [...]

Alsókalocsán, amelynek életével a legtöbbet foglalkoztam, még két betyár emléke él, de nagyon bizonytalanul, úgyhogy sem az eseményeket, sem a neveket nem lehet már megbízhatóan felidézni, a korabeli adatokról nem is beszélve. A visszaemlékezések két személyre vonatkoznak: Cháim Pintyára, a zsidó betyárra, aki gazdag zsidókat rabolt ki, izzásig hevített húszfiléreseket rakva meztelen testükre, hogy elárulják, hol rejtegetik a pénzüket. A zsidók végül ráborították Pintyára a kalibáját,

A halott Šuhaj-testvérekről fennmaradt fotó (Forrás: Wikimedia Commons)

amelyben a Kvaszovecen éjszakánként aludt, és a kalibát fedő fenyőgallyak között kihegyezett karókkal agyondöfték. A másik betyár, akinek az emléke Alsókalocsán fennmaradt, Jozsif Poljanszki, aki péntek esténként a zsidó házak sábesz estéjén gyertyafényes, világító ablakaiba lövöldözött, amikor a házak lakói a sábeszi fehér kenyeret ették. Poljanszkit az ellene küldött tizenkét ember se tudta legyűrni, és amikor a pandúrok végre bilincsbe verve a börtönbe kísérték, az egyik kricsovi pandúrral, akinek a csuklója az övéhez volt bilincselve, végigseperte az utcát, „mint valami seprűvel”, és közben ezt énekelte:

*Jól nézzetek meg, ti lányok,
 hogy kísér a zsandár!
 Hogyha egyszer fiat szültök,
 hasonlítson énrám!*

De ezek csak kis betyárok voltak, úgyszólván helybeliek, és a híriük sem jutott el messzebbre a falujuk határánál.

Az Erdős-Kárpátok utolsó betyárja Nikola Suhaj volt. És meg merem kockáztatni azt a feltevést, hogy őt már senki sem fogja követni a betyárok sorában. Mert e hősi mesterség feltételei a Kárpátokban is megszűntek, noha a rengetegek és a bennük élő szarvasok, hiúzok, sasok és hollók oly keveset változtak. Megmaradtak a szakadékok, szurdokok és a sziklás erdei hasadékok is medvelakta barlangjaikkal, de az életfeltételek megváltoztak, és velük együtt megváltozott az emberek gondolkodásmódja is. A betyár a közönséges rablót és a népvezért egyesíti magában. De Kárpátalja a jövőben már csak rablókat, vagy csak népvezéreket fog szülni.

(Nikola Suhajról könyvet írtam. Megjelenése után a kárpátaljai napisajtóban néhány irodalmi, valamint memoár- és vitacikk formájában megírt AntiSuhaj is feltűnt, s ugyancsak a kárpátaljai, de főként a cseh lapokban több felháborodott cikk is napvilágot látott. Az illetékes minisztériumnak javaslatot nyújtottak be, hogy a könyvet kobozzák el, és vonják ki a kereskedelmi forgalomból, és amikor ezt nem érték el, újabb beadványban kérték, hogy a regény olvasását tiltsák be legalább a középiskolákban, és kobozzák el az ukrán nyelvű kiadást. De mindez irodalmon kívüli jelenség.) [...]

Nikola Suhaj apja, az öreg Petro Suhaj, favágó és kisparaszt volt, valamikor vadászó, aki szarvasokat és medvéket ejtett el

az állami erdőben. Még ma is daliás férfi és kiváló lövész, aki, ha alkalma adódik, de, sajnos, csak nagy ritkán adódik alkalma, szívesen iszik mandrát („Hogy élhettem volna akkoriban ivás nélkül?”), ma sem tud a fiáról meghatottság nélkül beszélni. Nikola egészséges, edzett, írástudatlan hegyi legény volt, egy kicsit pásztor, favágó és vadászó egy személyben. Hozzá hasonló fiatal emberek ma is ezerszámra élnek a Verhovinán. 1917-ben besorozták, de messzebbre, mint a balassagyarmati 85. gyalogezredhez, nem jutott el, innen pedig megszökött, mert nehezen viselte a fegyelmet, mert félt a lövészárkoktól, mert vágyódott a hegyek és a kedvese után, ahogy az már a falusi legényeknél lenni szokott. De az alsókalocsai csendőr őrmester, Lénárd Béla csellegéssal kinyomozta rejtékelyét a szuhari erdőben, letartóztatta, és visszakísértette az ezredéhez. Nikola azonban másodszor is megszökött, új muníciótartalékot hozva magával. És most már rosszabb helyzet állt elő. Mert amikor a csendőrök a szuhari erdőben rálöttek, Nikola, nem akarván olcsón adni az életét, viszonzta a tüzelést, és agyonlőtte Lénárd két emberét. Úgy látszott, hogy ezzel a sorsa megpecsételődött: sohasem fog visszatérhetni a faluba. Az üldözők egyenruhájának csekély különbözőségétől eltekintve valahogy így kezdődhetett régi elődeinek betyárélete is.

De az az időszak, amely Nikola Suhajt földönfutóvá tette, leltűnt, sőt a történelem látszólag úgy rendezte el a dolgokat, hogy minden eltöröltessék, semmivé tétessék, és Nikola hazatérhessen otthonába. A háború befejeződött, a magyar államhatalom képviselője, Lénárd Béla legénységével együtt elmenekült, a faluba románok jöttek, aztán csehek, és ezek is, azok is úgy tettek, mintha szemet hunynának a háború alatt elkövetett bűnök fölött, vagy legalábbis nem szándékoztak velük törődni. Nikola visszatért, elvette kedvesét, Erzsike Dracsot, és másfél évig a megállapodott falusi ember és fiatal férj életét élte, semmi sem mutat ennek ellenkezőjére. De a remény, hogy visszatértek a háború előtti idők, hiúnak bizonyult: az emberek minden élelemtartalékukat az utolsó szem kukoricáig fölették már, és a nyomor nagyobb volt, mint a háború alatt.

A verhovinaiak nem fekszenek le rózsafüzérrel a kezükben várni a halált. Nikola az erdőben töltött hosszú idő alatt rájött, hogy az embernek nem kell éhen halnia, ha nem akar. 1920. július 16-án barátjával, Vaszil Krivljakkal fölment a hosszúgorondi poloninára, lövéseivel elriasztotta a pásztorokat, aztán mind

a ketten bementek a pásztorok szállására és elhoztak onnan egy hordó juhsajtot meg egy hordó juhtúrót. Noha Nikola kendőt kötött a szájára, hogy ne ismerjék föl, két nap múlva letartóztaták a poloninán. Mivel erőszakkal védekezett elfogatása ellen, és mert nem tudták mindjárt Ökörmezőre kísérni, megbilincselték, és a csendőrkirendeltség szolgálati helyiségében az őrmesterné asszony varrógépéhez kötözték. A felesége, Erzsike oda hordta neki az ételmezt. Harmadnapra eltűnt. Erzsike később a Suhajt őrző próbacsendőrről ellen indított vizsgálat során azt vallotta az ungvári hadosztálybírószágon, hogy minden jószágukat eladta, és a csendőrt harmincezer koronával megvesztegette. A csendőrt fegyelmi úton elbocsátották a csendőrség kötelékéből, de az ungvári bíróság az 1925. március 26-án megtartott tárgyaláson bizonyítékok híján felmentette: nem hitt Erzsikének.

Igaz, az ár, amelyet Nikolának most a hazatérés lehetőségért fizetnie kellett volna, nagyon magas volt, de megfizetése esetén hazatérhetett volna. Ő azonban elutasította a túlságosan magas óvadékot, és fönt maradt a szuhari erdőben. Nemsokára a szülőháza közelében agyonlőtt egy csendőrt, aki rálőtt Erzsikére, mivel a hajnali ködben úgy vélte, hogy Nikolát látja maga előtt női ruhába öltözve. Erzsike ijedtében elvetélte gyermekét.

Nicolának most már nem maradt más választása, mint hogy igazi betyár legyen. Csapatot gyűjtött, amelynek létszáma ismeretlen – e riportok írója tizenegy főről tud –, és megtámadta vele az Ökörmezőről jövő postakocsikat, a huszti vásárra igyekvő szekereket és egyes személyeket is. Mivel bátorságáért már a háborús idők óta csodálták, s mert az új cseh urak elleni harca fölkelte a szegény nép rokonszenvét, és jól ismerve a helyi viszonyokat, csak jómódú embereket rabolt ki, békén hagyva a szűkséget szenvedőket, és végül, mivel bőkezűen osztogatott ajándékokat részben a neki tett apró szolgálatokat jutalmazva, részben a saját öröme, a lakosság pártját fogta, és támogatta. Híre egyre messzebbre terjedt, és szociális szándékokat is tulajdonítottak neki, jóllehet ilyen célkitűzései sohase voltak. Az ilyenfajta híresztelések persze nem Alsókalocsán és környékén kaptak szárnyra, mert itt mindenki jól ismerte, hanem messze innen. Az Alsókalocsától hatvannyolc kilométernyire fekvő Huszt határában a Tisza szabályozásán dolgozó munkások sztrájkba léptek, és a városba vonultak tüntetni. A menet élén zászlórúdra erősített táblát vittek ezzel a felirattal: „Dicsőség Nikola Suhajnak! Suhaj lesz a vezérünk!”. Az akkori időkben és az akkori viszonyok között Suhaj talán valóban érvényesülhetett volna forradalmi területen is, de erre kísérletet sem tett, és e sorok írójának tudomása szerint a huszti tüntetés volt az egyetlen olyan esemény, amelynek során Nikola, anélkül, hogy tudott volna róla, az ajándékosztogatásnál valamivel jelentősebb társadalmi szerepet töltött be.

Nemsokára elkezdődött a fiatal államhatalmat reprezentáló csendőrök és a betyár közötti küzdelem. Dühödt küzdelem volt. A naphosszat hegyeket járó és kudarcaitól, valamint az ismétlődő embervesztésegektől feldühödött legénység egyre újabb erősítést kapott, úgyhogy 1921 májusában az alsókalocsai csendőralakulat már negyven főt számlált. Rengeteg embert tartóztattak le, sokukat megverték. Az öreg Petro Suhaj a hegyekbe vitte családját és jószágát, és onnan Romániába menekült. A házat felperzselték. Felgyújtották Nikola apósa, Ivan Dracs házat is. Emiatt néhány csendőr ellen büntetőeljárás indítottak, és az ungvári hadosztálybírószágon előtt három tanú azt vallotta, hogy a házat a vádlottak gyújtották fel, egy tanú pedig azt állította, hogy ezt a saját szemével látta. De a bíróság nem hitt a tanúknak, és az eljárást beszüntette.

Az űzött vadként hajszolt Nicolának már nem volt lehetősége sem a visszatérésre, sem a menekülésre, a biztos halál leselkedett rá, és ő csak hetekre válthatta meg magát azon az áron, hogy másokat küldött a halálba. Még több mint egy évig garázdálkodott az Alsókalocsa környéki erdőben. Az általa keltegette néhány hónappal a halála előtt, 1921 tavaszán érte el tetőfokát, amikor az öccse, a tizenöt éves Jurij a csendőrök elől menekülve csatlakozott hozzá. (Jurij korát az apja becsülte tizenöt évre, a hivatalos iratok szerint tizenhat-tizenhét éves volt.) Egy éjszaka a csendőrök felfedezték a fivérek rejtkehelyét, egy kazlat a poloninán, és megtámadták őket. Csak Erzsike bátorsága mentette meg a fivéreket, de Nikola rálőtt az egyik csendőrről, és súlyosan megsebesítette. Nemsokára ezután a fivérek teljesen indokolatlanul lelőttek egy előtűk szekéren elhaladó zsidót. [...]

Felgyújtották idősebb Derbak Derbacsok házat, mert beszúgással gyanúsították. Nikola agyonlőtt egy csendőrt, talán Erzsike szeretőjét (legalábbis ezt állította róla maga Erzsike egy jegyzőkönyvbe vett vallomásában.) Végül a poloninán agyonlőtték az áruló Derbak Derbacsokot.

Ez volt a fivérek utolsó bűntette. Két nap múlva őket gyilkolták meg a szuhari erdőben. Három társuk, különböző indítókobokból, melyek közül a büntetlenség reménye és a kitűzött jutalom nem állt az utolsó helyen, fejszével agyonverte őket. Ez 1921. augusztus 16-án történt, Nikola Suhaj huszonhárom éves korában. A tett utáni éjszaka a csendőrök, miután a három gyilkostól értesültek a történetekről, a főtörzsőrmester vezetésével fölmentek az erdőbe, és szitává lőtték a holttesteket, mert oly hosszú fáradozás után nem voltak hajlandók lemondani arról a dicsőségről, hogy ők tették ártalmatlanokká a Suhajokat. Az ungvári katonai ügyész hamis fegyverhasználati jelentés miatt vádat emelt az alsókalocsai főtörzsőrmester ellen, aki táviratban jelentette feletteseinek, hogy a parancsnoksága alatt álló alakulat emberei a Suhajokat tűzharcban agyonlőtték, valamint az éjszakai harcot színlelő hét csendőr ellen. Az iratokat később az országos csendőrparancsnokságnak terjesztették fel, amely egyedül a főtörzsőrmesterre rótt ki fegyelmi büntetést.

A Suhaj fivérek három gyilkosát csaknem tizenegy hónapi vizsgálati fogság után az 1922. július 3-án Huszton megtartott főtárgyaláson fölmentették a gyilkosság, valamint a halottaknál talált 6600 korona elrablásának bűntette alól, mert a bíróság bizonyítottan ismerte el azt a tény, hogy a három embernek oka volt félni a Suhajoktól, tehát valójában önvédelemből cselekedtek, és alacsony intelligenciájuk következtében a „kézre kerítés” kifejezést a megöléssel azonosították, a 6600 koronáról pedig azt hitték, hogy a csendőrök egyetértésével megtartják maguknak. Igaz: a gyilkosság gyilkosság, de az is igaz, hogy Suhaj Suhaj volt. A Suhajok kézre kerítéséért a hatóságok által kitűzött háromezer korona jutalmat végül senki sem kapta meg, csakúgy, mint a zsidó hitközségek által bizonytalanul és kötelezettség nélkül megígért harmincezer koronát sem.

Fennmaradt a halott fivérek fényképe. Keresztben fekszenek egymáson, mintha egy szarvasvadászat trófeái volnának, testükön két puská és egy tábla látható a következő felírással: „Suhaj vége 1921. 8. 16.”. Megkísérelték lefényképezni a felboncolt Nicolát is, de mert esős idő volt, a kép nagyon homályos, alig látható rajta más, mint Nikola kitüremlett belső részei. A Suhaj fivérekről készült fényképmásolatokat árusítani akarták, de ezt a hatóságok betiltották.

(folytatása következik)

In: Hegyek és századok. Kárpátaljai trilógia. A Cseh Irodalom Könyvtára. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1987. 409-415. oldal

Halmos István (1929–2016)

Halmos István, a neves népzenekutató 1952-ben szerzett az ELTE-n muzeológusi oklevelet. 1952-56 között a nyíregyházi Jósa András Múzeum muzeológusa, 1957-től a jászberényi múzeum igazgatója volt. Népzenekutatói munkásságát a Népművelési Intézet, majd 1962-től nyugdíjazásáig az MTA Zenetudományi Intézet keretei között végezte.

Szoros szakmai kapcsolatban állt a Néprajzi Múzeummal és barátságban annak több munkatársával. 1967-1968-ban Boglár Lajossal közösen végeztek Venezuelában terepmunkát, melynek során a tárgygyűjtés mellett (ezen belül hetven hangszer) gazdag hangzóanyagot is rögzített. Hangszeres zenét, énekeket és szövegeket, mítoszokat örökített meg hangszalagon és filmen. A mintegy ötvenórányi zenei felvétel az MTA Zenetudományi Intézetében, a hangszerekről, hangszerkészítésről, zenélésről készült fotók pedig a Néprajzi Múzeum fotótárában találhatóak. A *piaroa* zenéről írott angol nyelvű könyve (*Music Among Piaroa Indians*) zenei melléklettel és dallamlejegyzésekkel 2012-ben jelent meg a L'Harmattan-Libri kiadónál.

Az 1970-es és '80-as években Pakisztánban és Indiában végzett népzenei kutatásokat, hangszergyűjtést. Az anyag egy része a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeumba került. A tulajdonában maradt hangszereket és a gyűjtéseikhez kapcsolódó iratokat, kottás lejegyzéseket, hangzó anyagot, filmeket és fotókat 2014-ben a Néprajzi Múzeumnak ajándékozta. Ma az Ázsia Gyűjtemény és az Etnológiai Adattár anyagát gazdagítják.

Élete végéig kapcsolatban volt a Néprajzi Múzeum munkatársával, segített az általa ismert anyagok földolgozásában. A múzeum munkatársai az elmúlt két évben hosszabb videorportot készítettek vele pályafutásáról, kutatói munkájáról. Fájó szívvel búcsúznak tőle, emlékét megőrizték.

(Fotó: Hangfelvétel a kunyhó előtt, az előtérben Halmos István és a furulyázó indián. Boglár Lajos felvétele, Samariapo, Venezuela, 1967-68. Néprajzi Múzeum F231666)

Halmos István és Hofer Tamás munkásságából további képek találhatóak a Néprajzi Múzeum online Fényképgyűjteményében (<http://public.neprajz.hu>).

Hofer Tamás (1929–2016)

Hofer Tamás a magyar néprajzi muzeológia nemzetközileg is elismert kiemelkedő személyisége volt, a tárgyrendszerek, kultúránk szimbolikus jelenségeinek, a magyar népművészetnek, a XIX. században megszülető „népi kultúra” kép rekonstruálásának kutatója. Érdeklődése, tudományszervező és oktató tevékenysége során törekedett a tudományágak határán átnyúló mentalitástörténeti, társadalomtörténeti jellegű vizsgálatra.

Tanulmányait 1948 és 1953 között a budapesti Pázmány Péter majd Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészkarán végezte, ugyanitt szerzett bölcsészdoktorátust 1958-ban.

1952-től dolgozott a Néprajzi Múzeumban, először mint tudományos titkár, majd 1958-tól mint osztályvezető. Már egyetemi hallgatóként kitűnt tehetségével és tudásával. 1954-től csatlakozott a Fél Edit által kezdeményezett, később a kettejük neve által fémjelzett, világszerte ismertté vált Átány-kutatáshoz. Páratlan anyaggal gazdagították a múzeum gyűjteményét, amellyel kapcsolatos módszertani megoldásaik a mai napig követendő mintának számítanak. 2009-ben, 80. születésnapjára készült el ebből a kutatási anyagból az „Egy falu az országban – Átány” című kiállítás, illetve még ugyanebben az évben került bemutatásra a róla szóló portréfilm is „Átánytól Chicagóig...” címmel. A Néprajzi Múzeum anyagát a népi gazdálkodás köréből is jelentősen gyarapította Hofer Tamás. A Kárpát-medence legkülönbözőbb pontjairól – sőt, azon túlról is – őriz intézményünk általa gyűjtött egyedülálló műtárgyakat és általa készített fotográfiákat.

1980 és 1992 között az MTA Néprajzi Kutatóintézetében dolgozott osztályvezetőként, illetve igazgató-helyettesként. 1992-től nyugdíjba vonulásáig, 1997-ig a Néprajzi Múzeum főigazgatója volt. Ebben az időszakban kerültek megrendezésre a nagysikerű „Magyarok Kelet és Nyugat között”, illetve a „Kalotaszeg – a népművészet felfedezése” című kiállítások, amelyeknek ő volt a főrendezője.

A muzeológusi és a kutatói munka mellett egyetemi oktatóként, az Ethnographia folyóirat és más kiadványok főszerkesztőjeként is tevékenykedett. Tudományos munkásságát Széchenyi- és Herder-díjjal ismerték el.

A Néprajzi Múzeum munkatársai fájó szívvel búcsúznak egykori tanáruktól, kollégájuktól.

(Fotó: Étkezés özv. Tankó Jánosné szállásán, Gyimesközéplek, 1962. – Néprajzi Múzeum F166794)

„A lélekmentő”

Monográfia Kallós Zoltán kilencvenedik születésnapja alkalmából

Kézbe venni is jó a fényes, sima lapú képeskönyvet. Főszereplőjét ismerén, sokat várhatunk tőle. Jó kézbe venni a könyvet azért is, mert témája olyan, hogy rosszat nem is lehet benne írni. Kézbe venni könnyű, letenni nehéz.

Így vagyok én Csinta Samu „életmonográfijával”, melyet az idén kilencvenedik évét betöltő mesterről, a példaképről, valamennyiünk Zoli bácsijáról írt.

Kallós Zoltán Életfa-díjas, Kossuth-díjas népzenekutató, a Nemzet Művésze, az erdélyi és moldvai magyar népzene gyűjtője, kiadója, a választói Kallós Alapítvány névadója és lelke.

Úgy mondják, Kallós Zoltán mindenkit ismer Erdélyben, mindent tud a népi kultúráról, valóságos enciklopédia. Nehéz is volt korábban rávenni, hogy írásban rögzítse azt, ami számára természetes tudás.

A kötet néhány héttel a sokhelyütt megünnepelt születésnap után látott napvilágot. Aki elolvassa, nemcsak egy kitűnő kutató kanyarokkal és nehézségekkel teli életútját ismeri meg, de bepillant a kommunizmus álságaiba is, megismerheti a kényszerű kisebbségi lét megannyi buktatóját.

De mégsem ez a lényeg. Kallós rendkívül népszerű a népzene és a tánczások világában, mindenki ismeri és legalább egy anekdotája van róla-vele. Persze, nekem is. Évek óta minden választói nagytábor utolsó napját ott töltöm, megeszem a táborzáró töltött káposztát, és eltöltök egy órácskát Zoli bácsival. Beszélgetünk és hallgatunk. Lábunknál a puli. Pár méternyire pedig ott van Erdély népművészete abban a múzeumnak berendezett kúriában, ahol Zoli bácsi gyermekkorát töltötte. Páratlan élmény.

Ez a könyv remek olvasmány azoknak, akik abba a körbe tartoznak, amelyet Zoli bácsi és útítársai, Martin György, Andrásfalvy Bertalan, Borbély Jolán, Novák Ferenc és mások hoztak létre. Úgy gondolom, azok számára, akik e kört csak jóval kialakulása után ismerték meg vagy egyáltalán nem tartoznak hozzá, talán nem érthető minden ponton. A beceneveken való említés, a pontos, de magyarázat nélküli idézetek néha zavarba ejtőek. A cím viszont nagyon találó: Kallós Zoltán lelkeket ment szó szerint és

Kallós Zoltán hatvanadik születésnapján – fotó: Korniss Péter (Vácrátót, 1986 – Hagyományok Háza fotóarchívuma)

átvitt értelemben is. Az elhagyott, szórvány falvakban lakó gyermekeknek a Kallós Alapítvány által nyújtott segítség – iskola, otthon, élelem, szellemi gyarapodás – máshonnan nem elérhető. De lélekmentés a népzene gyűjtés is, s az egyébként lassanként ebek harmincadjára kerülő tárgyak újra kézbeadása. Azokban is lélek lakozik, hiszen teremtetők, készítőjük a sajátját tette beléjük.

A kötet képekkel teli, a képaláírások nem mindenütt pontosak, de a lényegét elmondják. Történetek, élmények elevenednek meg. Hogyan lehetett Uher-magnót kivinni Erdélybe az „átkosban”? Hát úgy, hogy Magyarországra jövet azt írta az ember a vámáru-nyilatkozatba, hogy „magnetofon szalagok”, és volt is nála pár értéktelen vacak. Visszafelé csak vesszőt kellett tenni a két szó közé, máris magnetofon és szalagok lett belőle... És még hány, de hány hasonló, ma már mosolyt fakasztó, akkor bizony hidegverítékes sztori elevenedik itt meg!

A kötet nagy valószínűséggel azoknak készült, akiknek már van némi tánczások hátterük, akik már jártak Erdélyben és valamennyire ismerik Zoli bácsit. Mégis úgy gondolom, ennek ellenére vonzza azokat is, akik semmit nem tudnak erről a világról. Azért, mert hajtja majd őket a kíváncsiság, szeretnék megismerni ezt a nem mindennapi tevékenységet.

Más talán nem tudta volna ezt a könyvet így megírni, csakis egy erdélyi újságíró. Minden szavában ott van az a megmagyarázhatatlan érzés, amit csak ott, a falvak

mélyén, az ottani emberekkel beszélve kapunk meg. Köszönet érte nemcsak annak, aki megírta, de aki kitalálta, majd végigvitte a mű létrejöttét.

Magam most jöttem haza Válaszútról. Pünkösöd hétfőn meglátogattam tanítványaimmal és barátaimmal Zoli bácsit, aki azt üzeni a fiataloknak, ismerjék meg és terjesszék a magyar népdalt. És van még mit gyűjteni nemcsak Erdélyben, de az anyaországban is.

Kallós Zoltán pótolhatatlan. Nemcsak a közvetlen környezetében, a választói kollégium-iskolában és múzeumban, hanem számunkra is. Amit tudunk Erdély népzenejéről, tőle tanultuk. Élő legenda. Tanítványai, munkatársai jól megtanulták tőle, amit kell. Balla Ferenc, az Alapítvány igazgatója így mondja: „Igyekszünk menteni, ami menthető. Ez itt Noé bárkája öt hektáron, autonóm terület. Vagy megtaláljuk egyszer az Ararátot, ahol kiszállhatunk, vagy nem, de mi evezünk.”

Végül egy fontos gondolat abból az időből, amikor visszakerült jogos tulajdonosához az ősi családi kúria. Felmerült akkor ugyanis, hogy öregeket helyeznek el itt, ápolásra. Zoli bácsi már akkor a jövőbe látott: „a fiatalok nagyobb veszélyben vannak, mint az öregek!”

S azóta Válaszút parancsa: „valamennyi, magyarul tanulni akaró gyermek érték”. Így válik lassan magyarrá mindenki, aki idekerül. Nem is akármilyenné.

Fehér Anikó

Csinta Samu:

A lélekmentő – Kallós Zoltán első kilencven éve
Ára: 3.000 Ft; formátum: B/5, 236 oldal
Hagyományok Háza, Budapest, 2016.
(A kötet megvásárolható a Hagyományok Háza webáruházában)

FÁBIÁN GYULA ANDRÁS VERSEI

VILLON-TORZÓ ADYVAL

Vidám színekkel festő vagyok,
bár több ecsetem is beleragadt
a sárba: mert otthagytam, azért.
De a disznók elől a lét-avarban
gyöngyöket keresni
nem mentem szomszédba
egy-két sóhajért.

A freskóm egy falra okádott
délelőtt.

Vizes technikával készült,
mert szétégetett színeivel
a sok rövid. Sör is, bor is
került rá olykor,
S a szent arcok halvány

mosolyában
soha nem voltam talán ördögibb.
Bár nyakam körül nem himbált kötél
(csak talmi csillogású computer),
nem versengtem királycsinálók
kegyeiért. Alólam
sámlit így bakó nem rúg el.

A semmiben mindent kerestem,
mint Ady.

De a falról lepereg jövőképem.
Nevemet az övénél kevesebben
fogják majd hallani.

Amíg e világ továbbenged,
Segíthetsz nékem Ady herceg,

mindezt bevallani.

PETŐFI VÁNDORÚTJA

Csak a legnagyobbak képesek
MINDENKI előtt bevallani,
hogyan mit akarnak.

FÖLMEGYEK A...

Fölmegek a Szmolnyicára,
mert nem hívtott senki.
Nyilat lőtt a tél a nyárba,
ezt most meg kell tenni.

Ránézek e görbe tájra,
hullott betű...mennyi,
hosszú szakáll nőtt a fákra
Ősz van, el kell menni.

Mint a héja, le kell hullni,
varas sebünket bámulni,
hazudni a repülésről,
okoskodni az „egészről”,

s „részként” elmerülni...
Fölmegek a Szmolnyicára,
most nem hívtott senki.
A barátok templomából

nem maradt már semmi.
És tudom, ha kell nyárba-télbe
Valahogy a mindenségbe
mégis föl kell menni...

ÉBREDÉS MARGITTAL

Széttört álmokból kelt
Syrius-dalok, hallgassatok!
Óarany ikonkörök,
mint a bálványok, olyan arccal,
tisztá istennek angyalai...
Eltépett, összegyűrt lapom,
ments meg egy ócska,
szürke hajnalon...

Amelyre
holnap mégis ráírom:
csak a tegnap szerelme örök.

EGY SÍKPLASZTIKAI TÁRLAT KÉPEIRE

Repülésbe ragadva
sárban – rongyselyemben
törmelékkirályok
itt az elvetett rend
termei nyílnak

az óraszámnap
örök időt mutat tudom
a csorba tegnapot lerobbant
lendkerék idézi
s fakéz kardmarkolaton

látod e keretek között a
vágyat mely hirtelen
anyagba borzong?
falakból hangszórók
parancsszava árad

törött hegedűhang hasít
a mélybe le
gyárkéménytégglákon
valami arc nevet
ott ahol sírni kellene

egy gyerekkori
fülledt ócska nyárnak
drótokból szárnyai
nőttek hirtelen
de az időkeretben szeg kopog

s üzen
műanyaglapok nyitott tenyerében
színhiányos csillag világít
s egy megpörkölt rongydarab
jövőt idéz vele

ímhol próféták ökle sújt
amott Ozirisz napnak áldoz
elmúltunk látod megint
sarokban ül szipogva
a puskavillanás

már száraz ágak
dallama árad és egy-egy
szétzúzott fémdarab
rozsdás szívdobbanása
bent ragad

füstöt őriz a vak tükör
ott ahol belül
vénséges-vén hiány vagy
csak elégetett papírjaid
tündökölnék

végtelenül

A szlovák identitás megélésének jelenkori formái a „Kerepesi-sziget” három településén

(Ecser, Csömör, Rákoskeresztúr)

A Magyar Néprajzi Társaság több szakosztálya a Néprajzi Múzeummal együtt már második sorozatát rendezi azoknak a rendhagyó interaktív ismeretterjesztő találkozók számára, amelyeken a különféle szakterületek képviselőivel beszélgetve a – nem szakmabeli – érdeklődők egy-egy konkrét téma kapcsán láthatnak rá a néprajz és kulturális antropológia eredményeire, azok használhatóságára. A 2016-os RE:TNOGRÁFIA 2 program első alkalmán, a XVII. kerületi, rákoskeresztúri Bartók Béla Alapfokú Művészeti Iskola hangversenytermében megtartott nagyszabású rendezvényen a faluból lett nagyvárosi kerületben és a fővárosi agglomerációban élő szlovák nemzeti kisebbség volt a téma. Az élő folklórbemutatóval, diavetítéssel, kiállítással egybekötött kerekasztal-beszélgetés három központi kérdésre kereste a választ. Újrahasznosíthatók-e a szlovák hagyományok a jelenkori nagyvárosban és vonzaskörzetében? Milyen lokális formákat ölt a szlovák identitás a XXI. században? Milyen hozadékaik vannak mindennek Rákoskeresztúrtól Csömörig? (A RE:TNOGRÁFIA 2 sorozat további alkalmain a következő témákat járják majd körül a néprajzos-antropológus szakértők és beszélgetőtársaik: 2.) Telepek és térhasználat Angyalföldön – a hajdani Felsőbikarét mai lakóinak közösségszervezési törekvései. Tervezett időpont: 2016. szeptember 11. a Koma utcai szomszédolás keretében. 3.) Tiszaújváros – Ferencváros: a városi élet és mindennapok (on-line) dokumentálása mint a lokális identitás megerősítésének eszközei. 4.) A Vidámpark emlékezete – a városi szórakozási szokások kutatása.)

A beszélgetés a legkevésbé sem formális keretek között zajlott, hiszen azok voltak jelen, akik maguk is személyesen érintettek ezekben a kérdésekben: a művészeti csoportok tagjai, többen az egész családjukkal, a helyi szlovák származásúak, és számosan olyanok is, akik ugyan nem szlovák gyökereik, de fontosnak tartják a lokális identitáskeresést, melyben a hagyományok felkutatása, megújítása, ápolása kiemelt szerepet kap.

Az eseményen Szabó Erzsébet, a Csömöri Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat tagja, Petrovics Viktória, az ecseri Zöldkoszorú Hagyományörző Kör tagja, valamint Leskó-Dely Tercia, a Bartók Béla Művészeti Iskola Népzene Tanszakának vezetője ismertették, hogyan alakult az egyes településeken a szlovákság sorsa, illetve milyen módon tudják a jelenben megélni szlovákságukat.

A csömöri és ecseri hagyományörzők, az Aranymalinkó Hagyományörző Néptáncegyüttes, valamint a Rákoskeresztúri Asszo-

nyok jóvoltából az esemény minden résztvevője átérezhette, megtapasztalhatta a gyökereknek azt az erejét, mely áthatja a ma élő szlovák kultúrát és identitást. A színpadon több generáció szólalt meg egymás mellett. Derzbach Istvánné, a rákoskeresztúri szlovák nemzetiség tősgyökeres lokálpatriótája szerint csakis ilyen formában lehet fenntartani és továbbadni a néphagyományt.

*

A mai Magyarország területén élő szlovákok elődei a XVIII. század végétől, több hullámban érkeztek a török hódoltság idején elpusztított, elnéptelenedett területekre. A Pest megyei szlovák falvak a második migrációs hullámban alakultak, 1711 után. Az idetelepülők főként Hont, Nógrád, Zólyom, kevesebben Liptó és Túróc megyéből érkeztek. A Pest megyei két nagy szlovák tömb egyike az ún. „Kerepesi-sziget”, amelyhez az április 9-i rendezvényen magát képviseltető Csömör, Rákoskeresztúr és Ecser is tartozik. A három település szlovák

(vagy ahogyan ők mondják: tót) származású lakosságának sorsa számos hasonlóságot mutat, de azért vannak különbségek is. Ugyancsak egyedi – bár hasonló mintázatú – a jelenkori etnikai identitás, illetve az etnikai hagyományok ápolásának módja.

A jelenkori szlovák-tót identitás alapvető forrását természetesen a betelepítésről és az letelepedettek sorsának alakulásáról összegyűjtött tudás képezi. Mindhárom település történetével kapcsolatban történetek kutatások, és megjelentek nyomtatott anyagok is.

Ecser a leginkább szlováknak mondható falu, ahová az 1700-as évek elején a Svajdler család kezdte meg elsősorban szlovákok telepítését, amit 1722-ben az új földesúr, Grassalkovich Antal folytatott római katolikus vallású szlovák telepesekkel. Így Ecser már elég korán, az 1730-as évekre saját plébániával rendelkező, szinte tisztán szlovák településsé vált és ezt a jellegét megőrizte a XIX. század közepéig. A tótok elmagyarosodása a XIX. és a XX. század fordulójára kezdett csak nagyarányúvá válni. A falu már a XX. század első felében híressé vált tót gyökereiről és ebből eredő sajátos folklórról, néphagyományairól („Ecseri lakodalmas”), s kulturális életében folyamatosan fontos szerepe volt az 1940-es évektől működő néptánc csoportnak, különösen a nemzeti hagyományok megőrzésében.

Csömör betelepítését a Wattay család 1714-ben kezdte előbb magyarokkal, majd 1920-tól evangélikus tótokkal, népes települést hozva létre. A pestis, majd kolerajárvány erőteljesen sújtotta a lakosságot, ezért Grassalkovich Antal, az új földbirtokos 1831-ben katolikus szlovákokkal, majd budai németekkel pótolta a lakosságot. A nemzetiségi összetételt tekintve Csömörön a tótok alkották a túlnyomó többséget egészen a XX. század elejéig, amikortól a nyelvváltás gyorsuló ütemben megindult. Míg 1920-ban a szlovák anyanyelvűek száma még meghaladta a németek és magyarok

Rábai Miklós – Maros Rudolf: Ecseri lakodalmas (Magyar Állami Népi Együttes, Mafilm, 1952, r. Banovich Tamás – forrás: mediaklikk.hu)

együttes számát, addig 1941-re már a négyezrenyi lakosnak mindössze hat és fél százaléka vallotta magát szlovák anyanyelvűnek, s minden lakos tudott magyarul is.

Rákoskeresztúr betelepítése 1715-ben indult meg előbb Nógrád, majd Zólyom megyei tótokkal a Podmaniczky család jóvoltából. 1752-ben és 1779-ben a földbirtokos vői (Bujanovszky Elek és Vigyázó Sándor) evangélikus németeket telepítettek ide, így többnemzetiségű település jött létre tót és német településrészekkel. A XIX. század második felére a németesség (a kevés számú magyarsággal együtt) elszlovákosodott, majd a két világháború közötti időszakra, nagyszámú magyar betelepülésével egy időben szinte teljes nyelvi asszimiláció következett be.

A második világháborút követő lakosságcsere-egyezmény mindhárom települést érintette, de alapjaiban nem rengette meg azok alapvető társadalmi összetételét. Míg azonban Ecsér és Csömör megmaradt önálló közigazgatási egységnek, addig Rákoskeresztúr történetében előbb a fővároshoz csatolás jelentett nagy változást, majd az 1970-es évek elejének falurombolása és a lakótelep-építkezés teljesen szétzilálta a helyi társadalmat, és szinte a földdel tette egyenlővé az eredeti épített környezetet, a lakosok által belakott magán- és közttereket.

A három település hagyományos gazdálkodása és építkezési módja a XX. század elejéig hasonló vonásokat mutatott. A főváros közelsége kedvezett a mezőgazdasági terme-

A rákosmenti Aranymálinkó Táncegyüttes táncosai szlovák táncokat mutatnak be (fotó: Leskó Gábor, 2016)

lésnek, hiszen jó piacot jelentett az itt megtermelt zöldségféléknek és gyümölcsöknek. Mindhárom faluban sokáig megmaradt a jellegzetes sokszoknyás népviselet, amelyet csak az 1950-es években, a városba dolgozni járó fiatalabb generációk hagytak el, de azok szinte egy csapásra. A kalendáriumi ünnepekhez és az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó népszokások mindhárom településen nagyon hasonlóak voltak. Az év jeles

napjainak Kárpát-medence szerte közsímet szokásai – például a lucázás, betlehemezés, újévi köszöntés, farsangi maskarás bolondozás, virágvasárnap kiszebáb-égetés, nagy-pénteki mosakodás, keresztút-járás, húsvéti locsolás, úrnap körmenet, májusfa-állítás és kitáncolás, valamint a nagy munkákhoz kapcsolódó hagyományok, mint a szüreti felvonulás, az aratóünnep, a kukorica- és tollfosztás, fonó, disznóölés – a nemzetiségek körében sajátos elemekkel gazdagítva, ugyanakkor a magyar hagyományokhoz is idomulva maradtak meg.

A szocializmus időszakában ugyan nem volt tiltott az etnikai gyökerek számon tartása, a nemzetiségi kultúra ápolása, azonban *Ecsér* kivételével, amely a Magyar Állami Népi Együttes által később híressé tett ecseri lakodalmas hagyományokat, illetve a helyi tót viseletet és folklórt már az 1940-es évektől folyamatosan működő hagyományőrző csoportjai révén folytonosan életben tartotta, nem fektettek különösebb hangsúlyt ezekre. *Ecsér* hagyományőrzői tehát, mondhatni megszakítás nélkül életben tudták tartani a változó körülmények között is a szlovák identitást. *Ecséren* nagy hangsúlyt fektetnek a múlt tárgyiasult emlékét megtestesítő épített örökség védelmére is. A tájház a régi életmódot idézi, míg a régi sírok, a „Budka”, az Öreghíd a Kisdéd-szoborral és a „Panenka Mária” az ősök mély vallási érzületére emlékeztet. A Zöldkaszorú Hagyományőrző Kör korosztályi csoportjai az óvodásoktól a szépkorúakig generációkon átívelő hagyományőrzést és -átörökítést biztosítanak.

Rábai Miklós – Maros Rudolf: Ecseri lakodalmas (Magyar Állami Népi Együttes, Mafilm, 1952, r. Banovich Tamás – forrás: mediaklikk.hu)

Csömörön az 1970-es években alakult meg a Szlovák Pávakör, amely még hatékonyan meg tudta menteni a csak a legidősebbek emlékezetében meglévő népdalkincsét. A pávakör tagjai a nyolcvanas évektől a Kertbarát Kör Népdalköréként, majd a Báló Lipót Népdalkörként folytatták tevékenységüket. A csömöri Tót Hagyományaink Háza méltó kereteket teremtett a szlovák hagyományok őrzéséhez. A 2006-ban alakult Furmicska Néptáncegyesületben már felnőtt és gyermekcsoport is sikeresen működik. Egy határon átnyúló EU-program keretében számos kiemelkedő program és kiadvány valósult meg. Honlapjukon elektronikusan is elérhető fotóarchívumot tettek közzé az általuk szervezett hagyományörző eseményekről, a máig élő népviseletről és a tót hagyományápolásról.

A fővárosba olvasztott, majd lerombolt Rákoskeresztúr szlovák gyökereiket még őrző lakói csak az 1989-es rendszerváltozás után voltak képesek felvenni újra a fonalat, s itt a 2006-os nemzeti kisebbségi önkormányzatok megalakulása adott újabb lendületet a szlovák identitás erősítésének. Szerencsére Bartók és mások népdalgyűjtései, majd az 1950-es évek nagybudapesti néprajzkutatási akciója (ezen belül is Sinkovics Istvánné Kalina Julianna kiterjedt gyűjtőtevékenysége) nagyon sok értéket megmentettek az enyészettől, legalábbis a dokumentálás szintjén. Ma már húszéves múltat tekint vissza a Keresztúri Szlovák Asszonykórus, és egyre népszerűbb az Aranymálinkó Hagyományörző Néptáncegyüttes.

Az identitás folytonosan átalakul, alkotóelemeit – alkalmazkodva az aktuális gaz-

„Trubacok” – szlovák lakodalmi fúvószenekar (archív felvétel)

dasági-társadalmi-kulturális környezethez – újra- és újraalkotja az adott közösség. Az így újonnan konstruált identitáselemek eredményesen alkalmazhatók társadalmi-kulturális célok érdekében. A szlovák (és más magyarországi) etnikai kisebbségek esetében is hatékony stratégiának bizonyultak az identitáskeresés és -építés ezen újabb módjai, amellyel, hogy természetesen az új formák megalkotásánál maximális mértékben igyekeznek támaszkodni a tényleges gyökerekre, a helytörténeti, néprajzi kutatások eredményeire, s ami ugyanilyen fontos az idősebbek emlékezetében még élő szellemi örökségre. Ezt jól bizonyították a rákoskeresztúri találkozón bemutatott kreatív ötletek, tapasztalatok, kezdeményezések, me-

lyek mind a szlovák identitás felélesztését, megerősítését szolgálják, s láthatóan nagymértékben gazdagítják az adott települések kulturális életét, gyakran a turizmust is hatékonyan szolgáló, egyedi színezetet adva annak. Az est – amellyel, hogy jól szolgálta a tapasztalatok cseréjét – maga is identitás-erősítő hatással volt a nagyszámú érdeklődő közönségre, akik a kerekasztal-beszélgetés mellett ízelítőt kaphattak a szlovák népzenei és néptáncfolklórból, megismerhették őseik történetét, jellegzetes népszokásait, s azok jelenkori formáit, az előtérben és a folyosón, a Laskó-Dely Tercia által rendezett kiállításon pedig testközelből találkozhattak a hajdani rákoskeresztúri szlovákok használati tárgyaival és viseletével.

A modernizációval együtt járó asszimiláció, elmagyarosodás ellenére még ma is számtalan olyan vonás fedezhető fel a lokális kultúrában, amely a szlovák eredetre utal. Ezek közül is kiemelkedik a hagyományos szlovák ételek napjainkig való továbbélése. Ez nem meglepő, hiszen tudjuk, hogy éppen a táplálkozás szintjén marad fenn legtöbbször egy-egy elem még akkor is, ha az adott népcsoport már szinte teljesen elvesztette nyelvét és hagyományos kultúráját. Mindhárom településen tudják ezt. Már számba vették, s az utókor számára szakácskönyv formájában is megmentették jellegzetes ételeiket, amelyeket a helyi jeles napokon, közösségi formában rendszeresen el is készítenek.

A rákoskeresztúri találkozón résztvevők is megtapasztalhatták az ízelet útján, hogy mit jelent szlováknak lenni, hiszen mindenki megkóstolhatta a keresztúri szlovák asszonyok által sült jellegzetes tésztaféléket.

Ételek-hagyományok rovatunkban most ezekből az ételekből nyújtunk ízelítőt.

Juhász Katalin

Rábai Miklós – Maros Rudolf: Ecseri lakodalmas (Magyar Állami Népi Együttes, Mafilm, 1952, r. Banovich Tamás – forrás: mediaklikk.hu)

Az ecseri lakodalom

Szlovák és sváb ételek a Kerepesi-medencében I.

A Pest környéki Kerepesi-medence a török kiűzését követő betelepítési akciók nyomán a népek olvasztótégelye lett. A szlovák és német ajkú betelepülők a XIX. és a XX. század fordulója körül még beszéltek eredeti anyanyelvüket, de az 1940-es évekre már egyre nagyobb mértékűt öltött az asszimiláció. Az etnikus sajátosságok azonban korántsem tűntek el a nyelvvesztéssel. Különösen igaz ez a gasztronómiai hagyományra. Kétszemes összeállításunkban Ecser, Csömör és Rákoskeresztúr nemzetiségeinek étkezési szokásaiból, ételeiből adunk ízelítőt.

A Budapest közvetlen dél-keleti szomszéd-ságában fekvő Ecser nevét világszerte ismertté tette Rábai Miklós 1951-ben készített koreográfiája, az *Ecseri lakodalmas*, amely a magyar színpadi néptáncművészet egyik emblematikus alkotása. A felvidéki szlovák gyökerű ecseriek már a XIX. század folyamán kitűntek gazdagon díszített népviseletükkel és paraszti kultúrájukkal a környező települések közül. A XX. század derekán Rábai Miklós nem véletlenül figyelt fel a település gazdag hagyományaira, köztük is a lakodalmi szokásokra. Az *Ecseri lakodalmas* az Állami Népi Együttes egyik örökzöld repertoárdarabja, amelyet több mint ezer alkalommal adtak elő világszerte.

Az ecseri lakodalom nemcsak gazdag népzenei, táncos és dramatikus szokás-elemei miatt különleges; a jeles alkalomra készített ételféleségek is egyediséget kölcsönöznek neki. Az ecseri születésű Aszódi Csaba András, a Zöldkorszak Hagyományörző Kör megalapítója, a régió szlovák központjának vezetője, a Pest megyei Szlovák Önkormányzat elnöke, a szlovák hagyományok megőrzésének egyik fő aktivistája a szervezőmunka mellett több kiadványt is szerkesztett Ecser történetével kapcsolatban – köztük az ecseri lakodalom részletes leírásával. Ebből merítve ismerkedhetünk meg most a lakodalmi ételekkel is.

„Ha napjainkban meghívót kapunk egy ecseri lakodalomba, azonnal megláthatjuk, hogy a régi szokások nagy részét ma is hűen ápolják a falubeliek. A háromnapos lakodalomra már hónapokkal a nagy esemény előtt készül a rokonság, azonban a legnagyobb munkára az utolsó napokban kerül sor. Készülnek a sütemények, felállításra kerül a lakodalmas sátor, asszonyok dagasztják a menyegzői kalácsot és kopasztják a tyúkokat, a férfiak töltik a hurkát, kolbászt, a fiatalok színes lampionokkal díszítik a sátrat, hogy a nagy napra minden készen álljon. A lakodalom előtti estén vacsorára hivatalos a vendégsereg. Már ekkor elkezdődik a jókedvű multság, mely másnap tovább folytatódik.

Az ünnepi ebéd után a vőfély elbúcsúztatja a menyasszonyt szüleitől és családjától, majd elindul a lakodalmas menet az esküvőre. Az ecseriek abban is hűek a hagyományokhoz, hogy a templomhoz vezető utat ugyanúgy végigtáncolják, mint elődeik. Az egyházi szertartásról visszatérve hajnalig tart a multság, amelyet természetesen a terített asztalok, a menyasszonytánc, a párnatánc és a tréfás jókedvű fűszereznek, felejthetetlen élményt nyújtva a vendégsereg-

Suroviny k perkeltu:

1 lyžica masti,
1 cibula,
2 lyžice vody,
1 lyžica mletej
(červenej) papriky,
1 celá kura,
soľ

Brdovce (cesto):

1 kg múky,
6 vajec,
soľ

nek.” – írja Aszódi Csaba András *Az ecseri lakodalmas* – „Már miénk a menyasszony” [„Už je dievča už je naše”] című, Jármai Ildikóval és Sosovica Jánosnéval közösen jegyzett kötet bevezetőjében.

Hagyományosan a menyasszony és a vőlegény családja is külön-külön tartotta a mulatságot, a maihoz hasonló közös lakodalom régen elképzelhetetlen volt Ecseren. A lakodalom folyamán fontos szerepe volt az alapanyagok összegyűjtésének, az ételek elkészítésének és feltalálásának. Az egész faluközösség megbecsülését élvezték azok az asszonyok (és férfiak), akik a legjobbak voltak az egyes fogások elkészítésében.

*

LAKODALMI ELŐKÉSZÜLETEK: CSIGATÉSZTA (BRDOVCE), ÖRÖMKALÁCS (RADOSTNÍK), ÖRÖMFA (RATOLEST)

A lakodalom előkészületei a tésztagyúrással kezdődtek, több héttel a nagy esemény előtt. A húsleveshez és a pörkölthöz készült a jellegzetes csigatészta (brdovce). A lakodalmi vacsora alapanyagait (például rizs, cukor, liszt, tej) a lakodalom hetében közösen adták össze a meghívott vendégek, sőt a meghívást nem kapott ismerősök, barátok is. A XX. század első felében szokásos hozzájárulás volt emellett családonként egy tyúk és három kuglóf, később pedig a torta és egyéb sütemények. A lakodalom előtti napokban a lakodalmas háznál is készültek sütemények. Két nappal az esemény előtt készült a híres lakodalmi kalács. A tésztát a lakodalmas háznál dagasztották, és a fonást is itt végezték a rokonok, de a sütést igyekeztek jó kemencével rendelkező, ügyes gazdasszonyokra bízni. „Igen jó kalács sült Szlifka Jánosné (Panka néni), Horvát Jánosné (Borzik néni), Zlatnyik Istvánné, Trepák Istvánné, Szlifka Ferencné, Merczel Ferencné és Fülöp Józsefné kemencéjében.”

A menyasszonyos háznál a menyasszony testvéreivel és barátai-vel már egy héttel a lakodalom előtt elkezdte díszíteni az ecseri lakodalmas elengedhetetlen kellékét, az örömfát (ratolest). A sok szalancukorral és egy babával felékesített, vesszőből font, nyeles szerkezettel a lakodalmas menetben a vőfély (zvác) táncolta végig az utat.

Ugyancsak a menyasszony díszítette fel a felfasztalnyi nagyságú, majd' húszkilós örömkalácsot (radostník) is – tizenkét, színes pápírral bevont pálcára tűzött almával, a kalács közepére egy hosszabb pálcára tűzött babával, majd az egészet még szalagokkal is átkötöt-

te. A radosztnyikot mindig az első koszorúsfű (*starší družba*) vitte táncolva a lakodalmas menetben.

A lakodalmi vacsora elkészítése is közös munka volt, de az irányításra tapasztalt főzőasszonyokat kértek fel. Az evőeszközöket a koszorúslányok és -fiúk szedték össze, gondos leltárt készítve a kölcsönzött dolgokról. Az előkészületekben segédkező rokonságot szokás szerint gulyáslevessel vendégelték meg a munka végeztével.

*

A LAKODALOM NAPJA

A nagy nap reggelén a templomban szentmisét mondott a pap a fiatal párért, amelyen a közeli hozzátartozók vettek részt. A lakodalmas házhoz e nap délelőttjén érkeztek a vendégek. Ekkor kelt tésztából készült süteményekkel, pálinkával, kávéval, kaláccsal kínálták őket. Téli lakodalmakon nem volt ritka vendégfogadáskor a forralt bor és a kocsonya sem.

A násznagy (*starejší*) által elmondott menyasszonybúcsúztatót követően két külön menetben vonult a násznép az esküvőre, majd újra külön a lakodalmas házhoz. Így az ifjú pár csak az esketésnél találkozott. Az esküvői szertartás elvégzéséért a régi ecseri szokás-jog szerint egy liter bor, egy torta és egy egész kuglóf járt a papnak, kuglóf és sütemény a harangozónak.

Az esküvő után a templom előtt a menyecskék körtáncot (kari-kázót) jártak, ezt páros csárdás követte, amelybe az esküvőre nem hivatalos nézők is beállhattak. A menetekhez és az egész lakodalomhoz zenészeket fogadtak, Ecseren a fúvósokat (*trubač*) részesítették előnyben.

Ebéd után a vőlegény vendégei a menyasszonyos házhoz mentek az ifjú aráért, ahol természetesen vendégül látták őket süteménnyel és borral. Még a kíváncsiskodóknak is kalácsot és bort osztogattak. A kikérés után a híres „Už je dievča už je náše” – „Már a miénk a menyasszony” kezdetű marssal vitték a menyasszonyt új otthonába, ahová keresztanya és első koszorúslánya is elkísérte.

Természetesen a lakodalmi menetben vitték az örömfát (*ratolest*) és az örömkalácsot (*radostník*) is. A keresztmama és a koszorúslányok feldíszített pálcákra erősített almákat vittek.

A vőlegényes házhoz érve a vőlegény szülei mézzel ízesített kaláccsal fogadták az új asszonyt, amit – megkóstolása után – háta mögé dobott. Ebből próbálták megjósolni, hogy az első születendő gyermek milyen nemű lesz: ha férfit vendég kapta el a kalácsot, akkor fiút, ha nő, akkor lányt jósoltak.

*

A LAKODALMI VACSORA

A lakodalom fő étkezése természetesen a vacsora volt. Ennek elkezdése előtt, régi szokás szerint a menyasszonyos háztól néhány koszorúslány és -fiú hat tortát vitt ajándékba a vőlegény házához. A vacsora étrendje a XX. század elején általában marhahúsleves, tormás hús, rizses csirkepörkölt, kemencében sült fokhagymás marha-

Vőfély az örömkaláccsal

hús és rizskása volt, a század közepén már tyúkhúslevest, levest, levest, tyúkpörköltet nokedlivel vagy csigatésztával (*brdovce*), rizst aprólékkal, illetve rántott húst kínáltak. Természetesen napjaink ecseri lakodalmain már a modern konyha remekei is feltűnnek.

Az ételek mindegyikét rigmus kíséretében tálalták.

A vacsora után az örömfá edességeit a vendégek között osztották szét, a rajta lévő babát pedig általában egy közeli rokon gyermeke kapta meg.

Szokás volt a gazdasszony (főzőasszony) részére kásapénz szedése is, melyet az országszerte közismert szöveg helyi változatával kértek a vendégektől:

*Vígságunkat búsítja egy szomorú eset,
A nagy sürgés-forgásban egy kis baj is esett.
Ahogy a szakácsnének a kását kimérte,
Ráfröccsent szegénynek a keze fejére.
Le vagyon forrázva szakácsnének karja,
Nagy égett sebeit kendővel takarja.
Sírdogál szegény, számalom nézni rája,
Jó lenne elmenni zsírért patikába.
Ezt a kérdést azért közlöm kegyelmetekkel,
Mert bizony a gyógyszerhez pénz is kell.
Adjon hát mindenki, kinek mennyit bír zsebe,
Hadd gyógyuljon be a szakácsné fájós keze!*

Éjfélután, a kontyolás után következett a menyasszonytánc (rég- gen bölcsőtáncnak nevezték: *na kolísku*), melynek végén a vőlegény hagymával – manapság ecseri viseletbe öltöztetett babával – váltotta ki a menyasszonyt és eljárta vele a menyecsketáncot. A hajnali órákban, a „kontyáldomás” során az ifjú pár pálinkával és süteménnyel kínálta vendégeit. Hajnal felé, mikor a tetőfokára hágott a hangulat, előfordult, hogy maskarába öltözött vendégek emelték a jókedvet mókás jelenetekkel.

Hajnalban tartották a keringőre járt párválasztó párnatáncot. A lakodalmi mulatság vége felé a hazafelé készülődő vendégek gyakran rezesbandával kísértették ki magukat a lakodalmi házból.

Az alábbiakban az említett ecseri szakácskönyvből három receptet ismertetünk.

*

Csirkepörkölt csigatésztával (Kurací perkel z brdovcámi)

Recept a kistarcsai Tanács Mihályné (sz. 1933) elmondása szerint.

Egy ek. forró zsírban két kiskanál víz hozzáadásával egy fej apróra vágott hagymát üvegesre párolunk, elkeverjük egy ek. pirospaprikával, majd hozzáadjuk a darabokra vágott csirkehúst, megsózzuk és annyi vízzel töltjük fel, hogy épp csak ellepje a húst. Lassú tűzön készre főzzük. Egy kg liszthez 6 egész tojást számítva, kevés sóval, jól kidolgozott tésztát gyúrunk, vékonyra nyújtjuk és azonnal a szokásosnál nagyobb csigatésztát sodrunk belőle. A kész tésztát abroszra terítve szikkasztjuk, majd forró sós vízben kifőzzük. Köretként tálaljuk a pörkölthöz.

*

Töltött tyúk (S pečenkov pliená sljepka)

A nagytarcsai Galántai Györgyné (sz. 1949) keresztanyja így készítette ezt az ételt a lakodalmakra.

A fiatal tyúkot egészben hagyva, a nyakánál és a faránál felnyitva kibelezték, ha szükségesnek látták, kicsit előfőzték és kihűtötték. Kívül belül jól besózták és örölt majorannával beszórták, majd a következő töltelékkel készítették el. 75 dkg ledarált csirke, illetve tyúkmáját, 3-4 tejbé áztatott, kinyomkodott zsemle 5-6 egész tojással összekevertek, sóval, borssal, örölt köménnyel és egy nagy csokor apróra vágott petrezselyemzölddel ízesítették. Egy nagy lábasban zsíron egy fej apróra vágott vöröshagymát üvegesre dinszteltek, hozzáadták a májas masszát és addig pirították, amíg elpárolgott belőle a víz. A kihűlt töltelékkel a tyúk hasüregebe és fellazított bőre alá töltötték, öntöttvas lábasban egy kevés vizet aláöntve, fedő alatt kemencébe tették sülni. Félidőben levették róla a fedőt, és zsírral locsolgatva szép pirosra sütötték. A töltött tyúkot éjfélkor, a kontyolás után kisebb darabokra vágva tálalták fel, és minden vendéget megkínáltak vele, amit nem illett visszautasítani.

A vőfély a következő rigmussal „konferálta” be az ételt.

Szaladgált a kakas a jérce nyomába',
Én meg fogtam magam, futottam utána.
Elcsíptem mindkettőt hamar szerencsésen,
S egy süttöbe be is gyömösöltem.
Szép piros-barnára sült meg ott a bőriük,
Lesz is a vendégeknek jó falat belőlük!

*

Lakodalmi örömkalács (Svadobní koláč - „radostník”)

A régi ecseri lakodalmak elengedhetetlen édessége volt a mazsolás kalács, amelyből rengeteg készült. Az örömkalácsot a legszebb, legnagyobb kalácsok közül választották ki és a díszítés után szakrális szerepet töltött be. Napjainkban már kevésbé kultikus ez a speciális lakodalmi díszsütemény, azonban ma is szokás az összes vendéget és a bábészkodókat megkínálni belőle. A kalács készítését az ecseri Langó Ferencné (sz. 1929) mondta el az ecseri szakácskönyv szerkesztőinek.

5 dkg élesztőt fél dl cukros, langyos tejben felfuttatunk. 4,5 dl langyos tejben feloldunk 20 dkg cukrot, 25 db édeskét, egy csipet sót és egy csomag vaníliás cukrot, majd 1 kg liszttel, 10 dkg lágy vajjal, 3 felvert tojással, egy citrom reszelt héjával és 10 dkg mazsolával nagyon jól kidolgozott tésztát dagasztunk, melyet meleg helyen kb. 2-3 óra alatt duplájára kelesztünk. A megkelt tésztát öt egyenlő részre osztva rudakká sodorjuk, háromból fonatot, a megmaradt két rúdból oldalszegélyt készítünk. A tepsiben további 40 percet kelesztjük, közben a tetejét felvert tojással kétszer megkenjük. A szépen megkelt kalácsot közepes tűznél kb. másfél óráig sütjük, míg szép barnás színű nem lesz.

Juhász Katalin

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

Várkert Bazár – TÁNCBAZÁR

Az előadások után táncház-táncitanítás

2016. július 29. 20:30

Mur mur de la Méditerranée | Bolero
Budapest Táncszínház

2016. július 30. 20:30

TálaMantra
Sivasakti Kalánanda Táncszínház

2016. július 31. 20:30

Tapas de Flamenco
FlamenCorazonArte Táncszínház

2016. augusztus 1. 20:30

Álomörző | Bolero
Budapest Táncszínház

2016. augusztus 2. 20:30

Oblivion – Félédes Feledés... – tango show
Momentango Tango Company

2016. augusztus 3. 20:30

Sabanero and La Chola, The Legacy of Our Land
Danza Folclórica Náhuatl

2016. augusztus 4. 20:30

Táncrapszódia – Japán Tour 2016
Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2016. augusztus 5. 20:30

conTangos
Budai László és a Tangó Táncszínház

2016. augusztus 6. 20:30

FlamencoFolk
FlamenCorazonArte Táncszínház

2016. augusztus 7. 20:30

Csárdás! – Szerelem a Kárpátok alatt
Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2016. augusztus 8. 20:30

Prozódia – Feledi János – Feledi Project – Trio a la Kodály

2016. augusztus 9. 20:30

Tavaszi szél
Duna Művészegegyüttes

2016. augusztus 10. 20:30

Oblivion – Félédes Feledés... – tango show
Momentango Tango Company

2016. augusztus 11. 20:30

Gara Charrúa – Ballet Tierra Adentro

2016. augusztus 12. 20:30

Magyar táncképek – folklórvalogatás
Duna Művészegegyüttes

2016. augusztus 13. 20:30

Táncrapszódia – Japán Tour 2016
Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2016. augusztus 14. 20:30

Magyarok tánca
Magyar Állami Népi Együttes – Hagyományok Háza

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 English Folk Music in Hungary.

This is **Andy Rouse's** story and the story of his band **Simply English**. Andy is an Englishman who first came to Hungary in 1975 – to the English department at the Teacher's Training College in Pécs – as an exchange student from Exeter's St Luke College of Education. In 1979 he was invited back to the same institution in Pécs to teach English. In the meantime Andy has always been a musician. His trio „Simply English” has been playing English folk music in Hungary for 2 decades. Simply English has a new CD out called “SONGS FROM THE CARAVAN”. Check the band's website: simplyenglish.andyrouse.com

Page 7 New recording: Fanfara Complexa

– *Tánc alá* [for dance]. Released April 2016, Fonó FA 378-2. Fanfara Complexa was formed in 2002; they play mainly in Hungarian dance houses for dancing traditional dances of the Moldavian Csángó people. Fanfara Complexa's sound and repertoire were determined on journeys to the village of Somoska/Somușca in Romanian Moldavia at the beginning of the 2000s. The band: Bede Péter – alto sax, Sófalvi Kiss Csaba – tenor sax, Salamon Soma – accordion, Róka Szabolcs – cobbz/ voice, Benke Félix – drum /Jew's harp. Guests: Balogh Kálmán – cimbalom, Johannes “Szickán” Olsson – accordion.

Page 8 Dr. Jóób Árpád (1946–2016) Born in Nyíregyháza, he was a folk music researcher, musician, musicologist, performer, teacher, cultural organizer, retired department head and teacher of Nyíregyháza College, leader of the Délbáb Band, leader of the Szabolcs-Szatmár-Bereg County chapter of the Hungarian Kodály Society, a professional director of the Vass Lajos Folk Music Association. Obituary by Juhász Erika.

Page 10 Dance House Day (*Táncház Napja*) this year was held on 2016 May 7th celebrating and remembering the first dance house that was held in Budapest in 1972. Several events were held in connection with the celebration. As part of this year's Dance House Day, students of the Academy of Music's folk music department gave a concert **at the Liszt Academy of Music** in Budapest celebrating the **folk music collection work of Jagamas János** and his students. Pávai István, who was a student of Jagamas, organized the concert of traditional music from 12 locations in Transylvania. **Horsa István received the Halmos Award** which includes the related privilege of using Halmos Béla's violin for the next year. A jury of experts chose Horsa István as someone who is an excellent lead fiddler and active musician, does folk music collection and research, teaches

and encourages the folk music community and maintains active contact with Hungarians living outside of Hungary's borders. He lives in Komárom.

Page 10 Bolya Matyás' summary of dance house movement provides quotes from Martin György and Sebő Ferenc. He finishes up with words of folk music researcher Sárosi Bálint from 1983...” the best singers, musicians, dancers of a new movement quickly socialize, become professional...meeting all kinds of audiences...the passive...wider, less specialized audience doesn't react to the finer details, one is inclined to resort to use of easy to notice trappings, exotic sounding pieces, virtuosity, interesting instruments... these concessions for the lesser informed public weaken the strength of the movement and lead to decline. After all, no movement is everlasting.”

Page 13 Publication: *Annus néni daloskönyve* [Anna's song book]. **Annus néni – Mrs. Hideg István, Lakatos Anna** – is a **traditional singer from the village of Ördöngösfüzes/Fizeșu Gherlii, Kolozs County, Transylvania (Romania)**. This book is the result of extensive ethnomusicological research – a comprehensive monography on Annus néni, her repertoire and environment, including 500 songs and CD. By Horsa, István. Ördöngös NépzeneTanoda, Komárom, Hungary. 2015. ISBN 9 789631 230048. Recommendation by Árendás Péter.

Page 17 The Halmos Béla Program has been established with support from the National Cultural Fund for the purpose of **encouraging and assisting quality folk and world music and musicians from the Carpathian Basin and Moldavia**. A temporary curatorium of Hungarian folk music professionals initiates the work of this program named after the dance house movement's iconic figure Halmos Béla (1946-2013). Curatorium members are: Liber Endre, Árendás Péter, Berán István, Eredics Gábor, Sipos Mihály, Virágvölgyi Márta.

Page 19 *Násztánc* – Wedding Dance is a new choreography premiered in April 2016 by the **Hungarian State Folk Dance Ensemble** who, “...put very good quality material onstage...in every way a departure from traditional folklore programs...decidedly a contemporary modern theatre piece based on [the] literary work...”, ‘Menyegző’ by Nagy László. Choreography: Farkas Zoltán Batyu; Artistic Director: Mihályi Gábor. Two reviews: Kutszegi Csaba (www.tanckritika.hu); Juhász Kristóf (Magyar Idők).

Page 20 On the occasion of the Dance House Day celebrations, **musician (violinist), musicologist, music teacher Virágvölgyi Márta**

was presented with an award in recognition of her long standing dedication and work. She has been an active and influential musician and violin teacher in the dance house movement from the moment it began. Printed here is part one of Márta's essay on keeping bowed string folk music alive. She starts the article with a short summary of her work over the years, then outlines specifics of violin technique by ethnographic region and/or village (i.e. Gyimes, Bonchida, Szatmár, and so on).

Page 28 Dance culture of Mátysföld and the region between the Vág (Váh) Garam (Hron) rivers: the traditional dances done in this area of present day Southwestern Slovakia reflect the larger ethnic groups that inhabit the area: Hungarian, Slovak, German. The typical dance types found here include: girl's circle dances, shepherd's dances (with or without implements), verbunk, csárdás, social dances of the bourgeoisie (waltz, polka, fox, etc). This writing gives a brief introduction to the region, with call for further scientific research before the generations die out that danced between the two world wars. By Takács Gergely and Varga Sándor – includes footnotes and bibliography.

Sue Foy

folkMAGazin

2016/3, XXIII. évfolyam, 3. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gösi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezso tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

Hátsó borító: TáncházTálalkozó 2016 – Navratil Andrea, Szalóki Ági, Herczku Ágnes és a „Mezőségi Bál” (fotó: Majnik Zsolt)

Lajkó Félix, Porteleki László, Brasnyó Antal
(Táncszínház 2016 – fotó: Majnik Zsolt)

Lajkó Félix, Tintér Gabriella

Szabó Csobán Gergő

Csizmadia Anna

Salamon Soma

